

ULIP D

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE POLİTİKA DERGİSİ
JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICS

ULIPOD

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE POLİTİKA DERGİSİ
JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICS

Dergi Kurulları / Journal Boards

Sahibi / Owner

Uluslararası İlişkiler ve Politika Derneği
The Association for International Relations and Politics

Editör / Editor

Prof.Dr. Zafer AKBAŞ - Düzce Üniversitesi / Düzce

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Doç.Dr. Ahmet Hüsrev ÇELİK - Düzce Üniversitesi / Düzce
Doç.Dr. Şahin ÇAYLI - Düzce Üniversitesi / Düzce
Dr. Veysel BABAHANOĞLU - Düzce Üniversitesi / Düzce

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Prof.Dr. Bilal GENÇ - Erciyes Üniversitesi / Kayseri

Türkçe Dil Editörü / Turkish Language Editor

Dr. Öğr. Üyesi Tarık ÇELİK - Karabük Üniversitesi / Karabük

Teknik Editör / Technical Editor

Levent ÖZDEMİR - Düzce Hafız Hasan Şen Yurt Müdürlüğü / Düzce

Yayın Kurulu / Publication Board

Prof.Dr. Zafer AKBAŞ - Düzce Üniversitesi / Düzce
Doç.Dr. Ahmet Hüsrev ÇELİK - Düzce Üniversitesi / Düzce
Doç.Dr. Şahin ÇAYLI - Düzce Üniversitesi / Düzce
Dr. Veysel BABAHANOĞLU - Düzce Üniversitesi / Düzce
Prof.Dr. Bilal GENÇ - Erciyes Üniversitesi / Kayseri
Dr. Öğr. Üyesi Tarık ÇELİK - Karabük Üniversitesi / Karabük
Levent ÖZDEMİR - Düzce Hafız Hasan Şen Yurt Müdürlüğü / Düzce

ULIPOD

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE POLİTİKA DERGİSİ
JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICS

Dergi Kurulları / Journal Boards

Bilim ve Danışma Kurulu / Cientific and Advisory Board

- Prof.Dr. Ahmet KARADAĞ - İnönü Üniversitesi / Malatya
Prof.Dr. Alaeddin YALÇINKAYA - Marmara Üniversitesi / İstanbul
Prof.Dr. Ali BALCI - Sakarya Üniversitesi / Sakarya
Prof.Dr. Arzu GÜLER - Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Aydın
Prof.Dr. Aşkın İnci SÖKMEN ALACA - İstanbul Arel Üniversitesi / İstanbul
Prof.Dr. Bilal KARABULUT - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Ankara
Prof.Dr. Cengiz DİNÇ - Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Eskişehir
Prof.Dr. Coşkun TOPAL - Karadeniz Teknik Üniversitesi / Trabzon
Prof.Dr. Deniz Ülke ARİBOĞAN - Üsküdar Üniversitesi / İstanbul
Prof.Dr. Erhan BÜYÜKAKINCI - Galatasaray Üniversitesi / İstanbul
Prof.Dr. Erhan ÖRSELLİ - Necmettin Erbakan Üniversitesi / Konya
Prof.Dr. Kemal İNAT - Sakarya Üniversitesi / Sakarya
Prof.Dr. Gökhan TELATAR - Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Bolu
Prof.Dr. Gökhan TUNCEL - İnönü Üniversitesi / Malatya
Prof.Dr. Hüseyin BAĞCI - Orta Doğu Teknik Üniversitesi / Ankara
Prof.Dr. H. Tarık OĞUZLU - İstanbul Aydın Üniversitesi / İstanbul
Prof.Dr. Makbule Didem BUHARİ - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi / İzmir
Prof.Dr. Mehmet Akif OKUR - Yıldız Teknik Üniversitesi / İstanbul
Prof.Dr. Mehmet DALAR - Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Bolu
Prof.Dr. M. Sait DİLEK - Atatürk Üniversitesi / Erzurum
Prof.Dr. M. Seyfettin EROL - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Ankara
Prof.Dr. Murat ÇEMREK - Necmettin Erbakan Üniversitesi / Konya
Prof.Dr. Şaban ÇALIŞ - Selçuk Üniversitesi / Konya
Prof.Dr. Tayyar ARI - Uludağ Üniversitesi / Bursa
Prof.Dr. Zeynep YÜCEL - Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi / Balıkesir

ULIP D

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE POLİTİKA DERGİSİ
JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICS

Dergi Kurulları / Journal Boards

Bilim ve Danışma Kurulu / Cientific and Advisory Board

Doç.Dr. Altun ALTUN - Hakkari Üniversitesi / Hakkari

Doç.Dr. Azime TELLİ - Mersin Üniversitesi / Mersin

Doç.Dr. Hasan DURAN - İstanbul Üniversitesi / İstanbul

Doç.Dr. Müge YÜCE - Atatürk Üniversitesi / Erzurum

Doç.Dr. Necmettin ACAR - Mardin Artuklu Üniversitesi / Mardin

Doç.Dr. Senem ATVUR - Akdeniz Üniversitesi / Antalya

Dr. Öğr. Üyesi Engin KOÇ - Bursa Teknik Üniversitesi / Bursa

Dr. Öğr. Üyesi Cem SAVAŞ - Yeditepe Üniversitesi / İstanbul

Dr. Öğr. Üyesi Murat DERİN - Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi / Tekirdağ

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Bahadır KESKİN - Amasya Üniversitesi / Amasya

ULIPOD

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE POLİTİKA DERGİSİ
JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICS

Sayı Hakemleri / Issue Reviewers

- Prof. Dr. Gülbadi ALAN -Erciyes Üniversitesi / Kayseri
Prof. Dr. Mustafa TÜRKEŞ - Orta Doğu Teknik Üniversitesi / Ankara
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN - Ankara Üniversitesi / Ankara
Prof.Dr. Fikret BİRDİŞLİ - İnönü Üniversitesi / Malatya
Prof.Dr. Funda KESKİN ATA - Ankara Üniversitesi / Ankara
Doç. Dr. Hüsnâ TAŞ YETİM - Ankara Medipol Üniversitesi / Ankara
Doç. Dr. Mehmet Emin ERENDOR - Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi / Adana
Doç. Dr. Melih DUMAN - Aksaray Üniversitesi / Aksaray
Doç. Dr. Mürsel BAYRAM - Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi / Ankara
Doç.Dr. Demet Şefika MANGIR - Selçuk Üniversitesi / Konya
Doç.Dr. Orhan KARAOĞLU - T.C. Cumhurbaşkanlığı / Ankara
Doç.Dr. Yelda ERÇANDIRLI - Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi / Osmaniye
Dr. Öğr. Gör. Ahmet ÖZKAN - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Ankara
Dr. Öğr. Üyesi Belma ENGİN GÜDER - Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Çanakkale
Dr. Öğr. Üyesi Furkan POLAT - Bursa Teknik Üniversitesi / Bursa
Dr. Öğr. Üyesi Hacı Mehmet BOYRAZ - İstanbul Medipol Üniversitesi / İstanbul
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Osman ÇATI - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / Muğla
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK - Aksaray Üniversitesi / Aksaray
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Şeyhmus KÜPELİ - Bursa Teknik Üniversitesi / Bursa
Dr. Öğr. Üyesi Yasin AVCI - Selçuk Üniversitesi / Konya
Dr. Cihan GÜNYEL - İstanbul Rumeli Üniversitesi / İstanbul
Dr. Neşe KEMİKSİZ - Anka Enstitüsü / Ankara

Bu sayımızın ortaya çıkmasında değerli katkılarını sunan tüm hakemlerimize gösterdikleri emek ve destek için derin saygılarımızı ve içten teşekkürlerimizi sunarız.

ULIPOD

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE POLİTİKA DERGİSİ
JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICS

İçindekiler / Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

1

Ömer ÇONA

Güven(siz)liği Görselleştirmek: Fauda Dizisinde İsrail-Filistin Çatışmasının Tarafgir Temsilleri

Visualizing (In)Security: Biased Representations of the Israeli-Palestinian Conflict in the TV Series Fauda

30

Yahya AYDIN

ABD ve AB Özelinde Küresel ve Bölgesel Güçlerin Arap İsyanları Politikalarının Karşılaştırılması

Comparison of Global and Regional Powers' Policies on the Arab Uprisings with Special Reference to the USA and the EU

40

Merve Suna ÖZEL ÖZCAN

Bölgesel ve Uluslararası Çatışmalarda Enerji Terörizmi Yaratılması ve Etkileri

The Emergence of Energy Terrorism and its Impacts on Regional and International Conflicts

57

Yusuf SUIÇMEZ

1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın Jus Cogens Kuralları Işığında Değerlendirmesi

Evaluation of The 1974 Cyprus Peace Operation in The Light of Jus Cogens Rules

75

Ahmet ÖZDEMİR

İran-Suudi Arabistan Güç Mücadelesi

The Iran-Saudi Arabia Power Struggle

Makale Türü/ Article Type	Başvuru Tarihi/ Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published Date
Araştırma Makalesi	25.04.2024	24.05.2024	10.01.2025

Güven(siz)liği Görselleştirmek: Fauda Dizisinde İsrail-Filistin Çatışmasının Tarafgir Temsilleri

Visualizing (In)Security: Biased Representations of the Israeli-Palestinian Conflict in the TV Series Fauda

Ömer ÇONA*

Özet

Bu çalışma, uluslararası politikaya dair hem ampirik hem de kavramsal anlayışımızı Fauda dizisindeki İsrail-Filistin çatışmasının tarafgir temsilleri üzerinden birleştirmeye gayret etmektedir. Ampirik olarak işgal altındaki Filistin'in, görüntüler ve söylemler aracılığıyla İsrail için güven(siz)lik üreten bir mekân ve toplum olarak temsil edilmesine TV dizisi Fauda'nın içerik analiziyle odaklanırken, kavramsal olarak görsel politikanın çatışma, ayaklanma, terörizm ve kimlik gibi dünya siyasetini inşa eden daha geniş yönlerini araştırmayı hedeflemektedir. Çalışmanın ana argümanı, popüler kültürün temsiller yoluyla izleyicilerin güven(siz)lik duygularına dair önyargılar ürettiği ve böylece savaş, şiddet ve askeri işgale ilişkin kamusal bilgiyi şekillendirdiği üzerinedir. Eleştirel Güvenlik Çalışmaları içerisindeki Kopenhag Okulu ile Oryantalizm kuramının kuramsal çerçevesini araç olarak kullanan bu araştırma, nitel içerik analizi yoluyla dizinin İsrail-Filistin çatışmasına yönelik küresel izleyici kitlesinin algı ve düşünce biçimlerine taraflı bir müdahale biçimi yarattığını kanıtlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenikleştirme, Eleştirel Terörizm Çalışmaları, Popüler Kültür, Oryantalizm, Terörizm

Abstract

This paper attempts to unify both our empirical and conceptual understanding of international politics through the partisan representations of the Israeli-Palestinian conflict in the TV series Fauda. While empirically focusing on the representation of occupied Palestine as a space and society that produces insecurity for Israel through images and discourses through a content analysis of the TV series Fauda, conceptually it aims to explore broader aspects of visual politics that construct world politics such as conflict, insurgency, terrorism and identity. The main argument of the study is that popular culture, through representations, produces prejudices about viewers' feelings of insecurity and thus shapes public knowledge of war, violence and military occupation. Using the theoretical framework of the Copenhagen School and Orientalism theory within Critical Security Studies as tools, this research aims to prove through qualitative content analysis that the series creates a biased form of intervention in the perceptions and ways of thinking of the global audience towards the Israeli-Palestinian conflict.

Keywords: Securitization, Critical Terrorism Studies, Popular Culture, Orientalism, Terrorism

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, omercona@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8277-105X.

Atıf/Cite: Çona, Ö. (2025). "Güven(siz)liği Görselleştirmek: Fauda Dizisinde İsrail-Filistin Çatışmasının Tarafgir Temsilleri", Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 1-29.

DOI: 10.62334/ulipod.1473784

Giriş

Uluslararası politikanın gündelik mekânları olarak görsel ve kültürel temsiller, diplomasi, dış politika, büyük güç siyaseti ve savaş gibi “yüksek politikaların” ötesine geçen diğer güven(siz)lik anlayışlarımıza kaynaklık eder. Zira medya ürünleri giderek artan bir şekilde, olaylara nasıl tepki vereceğimiz konusunda bir katalizör görevi görmektedir (Der Derian, 2009). Ancak görüntülerin uluslararası siyaset alanında oynadığı rol hakkında hala çok az şey bilinmektedir. Örneğin güvenlik, korku, düşmanlık ve savaş söylemlerinin “şüpheli” grupların ve toplumların marjinalleşmesini beslediği konusu geniş çapta tartışılabilir (Aradau ve Rens van Munster, 2007; Huysmans, 2006; Huysmans ve Tsoukala, 2008; Breen-Smyth, 2014) terör, direniş, işgal ve şiddetin çeşitli kültürel ürünler üzerinden analizi yerli uluslararası ilişkiler yazınında henüz yeterli olgunluğa ulaşmamış bir çalışma alanıdır.

Yine de disiplinde estetik ve görsel dönüşü (Bleiker, 2001; Bleiker vd. 2013; Hamilton ve Shepherd, 2016) takip eden bir dizi akademisyen ile popüler jeopolitik araştırmacılarının (Dittmer 2005; Carter ve Dodds, 2014; Grayson, 2018; Dittmer ve Bos, 2019) popüler kültürün uluslararası politikayı temsil ve inşa eden yönlerine eğildiğini belirtmek gerekir. Örneğin eleştirel ve popüler jeopolitik alt disiplinlerinde çalışan akademisyenler (Sharp, 1993; Campbell, 2003; Bialasiewicz vd., 2007; Amooore, 2007; Bos, 2018) uluslararası politikadaki tahakküm ve direniş anlayışımızı derinleştirmek için devlet davranışının ötesinde yer alan kültürel ürünlere ve onların izleyicilerine odaklanmıştır.

Keza bir dizi feminist uluslararası ilişkiler akademisyeni, savaş ve şiddetin kültürel temsillerinin, gündelik yaşamda onları normalleştiren bir eğlence, zevk ve arzu kaynağı olduğunu göstermiştir (Enloe, 2000; Shepherd, 2008; Pears, 2022). Son olarak Eleştirel Terörizm Çalışmalarında söylemsel dönüş son zamanlarda ilgi çeken bir araştırma gündemi olsa da (Silberstein, 2004; Jackson, 2005; Loadenthal, 2019), araştırmacılar görselliklerin terörizm ve terörizmle mücadele pratiklerini ve anlatılarını nasıl temsil edip meşrulaştırdığını anlamak için konuya henüz yeterince odaklanmamıştır (İstisnalar için bkznz. Dodds, 2008; Shepherd, 2008; Schlag, 2019).

Yukarıda sayılan çalışma alanlarının görsel siyasete olan artan ilgisinden ilham alan bu makale, yerli yazında konunun ihmeline de dikkat çekmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda görsel siyasetin kaynaklarından olan popüler kültür ürünlerinin çözümlemesine dayanarak, terörizm ve terörizmle mücadele anlayışlarımızın oluşturulma ve yeniden üretilme biçimlerine eğiliminin hem disiplinin sınırlarını genişletmeye hem de güvenlik ve güvensizlik üzerine olan kavrayışlarımıza katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Zira savaş ve çatışmaya yönelik temsiller sadece neyi gösterdiği ile değil, aynı zamanda nasıl gösterildiğine yönelik analizlerle de anlaşılmalıdır (Debrix ve Barder, 2011: 3). Bu noktada popüler kültür temsilleri, uluslararası politikanın anlaşıldığı, yeniden üretildiği ve ona yönelik rıza mekanizmalarının yaratıldığı daha geniş yolları incelemek için mükemmel bir fırsat sunmaktadır. Çünkü medya söylemleri ve görsel temsiller çatışmanın, tahakkümün ve direnişin çok detaylı yansıtıldığı alanlardır.

Dahası savaş, çatışma ve askeri işgalin ürettiği ve dolaşıma soktuğu kültürel temsiller nihayetinde izleyicilerin tükettikleri şiddetle olan suç ortaklığını da kolaylaştırmaktadır (Jude, 2024: 110). O halde savaş ile onun tüketilmesi arasındaki ilişkiyi kavramak için “iktidarın” savaşı imal etmede nasıl bir işlevi olduğunu anlamak gerekir (Stahl, 2011: 19). Bu yol James Der Derian (2009)’ın daha önce “Askeri-Endüstriyel-Medya-Eğlence” sektörleri arasında var olduğunu öne sürdüğü ittifak ağları ve simbiyotik ilişkiler ile savaşa yönelik rıza mekanizmalarının yaratıldığı popüler kültür arasındaki bağlamdan

geçmektedir. Nitekim Ryan ve Kellner (2022: 13)'e göre popüler kültürün bu yönü incelendikçe, kültürel temsillerin belirli bir güç ve tahakküm ilişkisini ayakta tutmaya çalıştığı görülecektir. Bu makalede analizi yapılacak olan "Fauda" dizisi, söz konusu güç ve tahakküm ilişkisini Filistin-İsrail çatışması bağlamında ortaya koyması bağlamında önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Bilindiği üzere İsrail, Altı Gün Savaşı (1967) sonunda, Batı Şeria, Gazze Şeridi, Doğu Kudüs, Suriye'ye ait Golan Tepeleri ve Mısır'daki Sina Yarımadası'nı işgal etmiştir. O tarihten günümüze -Sina dışında- yukarıda sayılan bölgeler, İsrail işgali ve kontrolü altında bulunmaktadır. Dahası İsrail 2005 yılından bu yana Gazze Şeridi'ni insanların ve her türlü ticaret metasının hareketini yasaklayan, Filistinlilerin yaşam kaynaklarına erişimini kısıtlayan ve Filistinlilerin genel sosyo-ekonomik ve siyasi refahını aşındıran sürekli bir ablukaya tabi tutmaktadır. Batı Şeria'da güvenlik önlemleri adı altında askeri kontrol noktaları, tecrit duvarı gibi uygulamaların yanı sıra rutin gözetim, yargısız infazlar, insansız hava araçları saldırıları, yerleşimci terörü, işkence ve ev yıkımları hem Filistinlilerin gündelik yaşamını alt üst etmekte hem de kendi kaderini tayin etmelerini -yani gelecekte bir devlet kurma olasılığını- engellemektedir (Bornstein, 2008: 106-130).

Bu yönüyle dünyanın en büyük "açık hava hapishanesi" olarak nitelendirilen (Finkelstein, 2014) Gazze Şeridi 2008, 2009, 2012, 2014, 2021 ve son olarak 2023 Ekim ayından bu yana devam eden saldırı, işgal, yıkım ve ölümlerden defalarca etkilenmiştir. İsrail'in Filistinlilere yönelik şiddet ve ayrımcı politikası göz önüne alındığında işgal, Filistinlileri şiddete, güvencesiz yaşama ve çatışmaya maruz bırakarak, Filistin topraklarını ve kaynaklarını kontrol etmeyi amaçlayan bir "yerleşimci-sömürgeci" mantığa dayandığını da göstermektedir (Wolfe, 2006). "Fauda" dizisi hem bu gerçekliği tümüyle yok sayması hem de güven(siz)liği yeniden üreten tarafgir bir görsel temsil siyasetini takip etmesi bakımından incelenecektir.

1. Kuramsal Çerçeve, Literatür Taraması ve Yöntem

Görsellikler üzerinde yapılan çalışmalar araştırmacıyı, dünya siyasetinin görsel yönlerinin incelenmesine ve dünyanın nasıl, hangi amaçla ya da kim tarafından görselleştirildiğine yönlendirir. Zira bu temsiller, anlatıcının sübjektif bilgisiyle çarpıtılmış gerçekliklere dayanan kurgusal içeriklerdir (Erdağ ve Kardaş, 2021: 433). Bir başka ifadeyle politik olanı temsil etmek ve meşrulaştırmak, doğası gereği eksiktir zira algılayanın değerlerine bağlı bir yorum biçimidir.

Temsil kavramı, kitle iletişim araçlarının insanları, mekânları, nesneleri, bireyleri ve kültürel kimlikleri inşa süreçleridir (Dyer, 1993). Meşrulaştırma ise egemenlik ilişkilerinin "meşru, adil ve desteklenmeye değer" olarak gösterilerek kurulup sürdürüldüğü bir süreçtir. Bu süreç tipik olarak üç temel sembolik inşa stratejisi üzerinden gerçekleştirilir. Bunlar "rasyonalizasyon, evrenselleştirme ve doğal anlatılar haline getirmedir (Varol, 2016: 127). Meşrulaştırma ayrıca toplumsal olarak inşa edilen gerçekliklerin doğal/verili ve kaçınılmaz olarak sunulmasıdır (Duyar, 2013: 3).

Popüler kültür temsilleri, bir fikri meşrulaştırmak ve yaymak için uygun bir araç olarak kullanılabilir. Nitekim medyatik temsillerin anlatım olanakları, çeşitli ideolojik çerçeveler oluşturmak için uygun bir ortam sağlamaktadır. Meşruiyet iletmede görsel temsilin gücü, alıcıyı görüntülerdeki yoruma eklemleyebilen bir tür iletişimsel eylem olmasından kaynaklanmaktadır (Shepherd, 2008: 213). Dahası Stuart Hall (2017: 19)'a göre temsiller, normalin ne olduğunu, kime ait olduğunu ve dolayısıyla kimin dışarıda kaldığını tanımlarlar. Bu bakımdan güç ilişkilerinde sağlam bir yere sahiptirler. Örneğin görsel

içerikler, terör saldırıları gibi travmatik olayları basitleştirir ve siyah-beyaz Maniheist terimlerle aktarır. Böylece ahlaki rehberlik, birlik-beraberlik ve kader duygusu sunar (Riegler, 2014: 103). Bu yönüyle popüler kültür ürünleri, temsiller yoluyla kamuoyunun güvenlik algısını şekillendirmede ciddi bir işlev görmektedir.

O halde Jutta Weldes (1999: 37)'in altını çizdiği üzere güvensizliğin inşası ve yeniden üretiminde mevcut güç yapılarının rolünü sorgulayan bir eleştirel yaklaşım, güvenlik, güvensizlik, tehdit ve tehlike kavramlarının kültürel olarak üretildiği pratikleri incelemeyi gerekli kılar. Çünkü popüler kültür ürünleri siyasetin bu temsillerini oluştururken kaçınılmaz bir biçimde tarafgir bir pozisyon alır. Böylece popüler kültürdeki bu temsiller, siyasi kimlikleri ve onları ayakta tutan anlatıları şekillendirir (Duncombe ve Bleiker, 2015: 36).

Buradan yola çıkarak popüler kültür ürünlerindeki görsel temsillerin ve söylemlerin, küresel izleyicinin uluslararası siyasete yönelik kavrayışlarını şekillendirmede tarafgir bir pozisyon aldığını öne sürüyorum. Savaş, çatışma, işgal, direniş, kimlik ve terörizm gibi uluslararası siyasete yönelik bir dizi bilgi biçimimize ve kavrayışımıza görsel bir müdahalede bulunan popüler kültür ürünlerinin izleyicinin “güvenlik ve güvensizlik” algısını temsiller yoluyla etkilediğini ve bu tarafgir pozisyonun çatışmanın devamında bir tarafın güç ve tahakküm ilişkisine meşruiyet kazandırmayı amaçladığını kanıtlamaya çalışıyorum.

Bu noktada güvensizliğin, politik ve sosyal olarak inşa edilmiş bir olgu olduğuna işaret eden Huysmans (2006: 2)'a katılarak savaş, düşmanlık ya da ötekileştirmeyle ilgili anlatılar ve söylemlerin merkezinde (Debrix ve Barder, 2011: 28) ontolojik bir güvenlik projesinin olduğunu iddia ediyorum. Çünkü Altheide (2010)'nin de değindiği üzere güvenlik veya güvensizlik anlatıları, ulusal kimliği tahkim etme pratiklerinin merkezindedir. Bu anlatılar intikam, düşmanlık ve eski travmaları yeniden diriltiren bir korku siyasetinden beslenir. Korku siyaseti ise güvenlik adına güvensizlik kaygısı yaratan kasıtlı bir paradoksu içinde barındırır ve görsel siyasete yönelik önemli sonuçlar doğurur.

Yukarıdaki kuramsal çerçeveyi İsrail-Filistin toplumları arasındaki süregiden çatışmayı konu edinen, İsrail yapımı “Fauda” dizisi üzerinden örneklemeye çalışıyorum. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, casusluk ve terörizmle mücadele temalı bir dizi olan ve Filistin-İsrail çatışmasını konu edinen “Fauda” dizisinin, İsrail işgaline yönelik tarafgir müdahalelerinin görsel siyasetine yönelik nitel içerik analizidir.

Fauda ile ilgili daha önceki çalışmalar (Kashua, 2018a; Jude, 2024, Kijewska, 2018, Ben-Yehuda, 2020, Sina, 2021, Ribke, 2019) eleştirel perspektiften bir dizi çıkarımda bulunsa da, dizinin temsillere ve anlatıya dayalı olarak yarattığı güven(siz)lik siyasetine ve buna dayalı olarak işgalin meşrulaştırılma stratejisine yeterince değinmemiştir.

Bu analizde İsraillilerin ve Filistinlilerin yaşamlarını yalnızca Schmittçi bir dost ve düşman ikiliğinin prizmasından yakaladığını iddia ettiğim Fauda'nın, “militan Müslüman” teröristin klişe temsilini yeniden üretip, pekiştirerek ve nihayetinde güçlendirerek anlatıyı İsrail lehine perçinlediğini savunuyorum. Öyle ki İsrail'i Filistin radikalizminin masum bir kurbanı olarak aklayan dizi, bölgenin İsrail için daimî bir güvensizlik ve tehdit mekânı olarak temsil edilişi sayesinde güvenlikçi siyaseti kutsuyor ve yeniden üretiyor. Bu bağlamda Müslüman bedenlerin ve mekânın tasvirindeki temsili kodlar ve bunun ürettiği politikalar incelenirken Fauda dizisi, tehlikeli Müslüman/Arap klişesinin Oryantalist tahayyüllerinin yeniden üretildiği yolları ortaya çıkarmada eleştirel bir analizi mümkün

kılar. Dolayısıyla araştırmam, “dizide Filistinli ötekinin temsilleri, İsrail açısından nasıl bir güven(siz)lik siyaseti yaratıyor ve işgali meşrulaştırıyor” sorusu üzerine temellenmiştir.

Modern sömürgeciliğin tarihi göz önüne alındığında dizide Filistinlilerin zayıf, savunmasız ve “normal” insanlar olmaktan aciz olarak nitelendirilmesi sürpriz değildir. Ancak dizide salt İsrail’in yerleşimci-sömürgeci gücünü meşrulaştırmaya hizmet edecek bir görsel kırılmalı imajı üretmek, bu propagandayı sorgulamayı ve analiz etmeyi gerekli kılmaktadır. Fauda bu propagandayı yaparken, İsrail işgalini verili, ilahi olarak yaratılmış, tarihsiz bir gerçeklik olarak ele almaktadır. Bu yönüyle anlatı tarih, bağlam ve olası bir çözüme dair hiçbir ipucu sunmamaktadır. İsraililer, Filistinliler adına konuştuğunu iddia ederken, onların hikâyelerini çarpıtmakta ve bu süreçte uluslararası ilgi ve beğeni toplamaktadır. Bu çarpıtmanın en bariz yöntemlerinden biri, Filistinlilerin insanlıktan çıkarılmış oryantalist tasvirlerinde görülmektedir. Bu durum, görüntülerin manipülasyonunu ve güç eşitsizliklerinin tahakkümcü bir perspektiften ele alındığı göstermektedir. Böylece küresel izleyiciye, Filistin halkının kurtuluş, adalet ve eşitlik mücadelesini gayri meşru, uygar olmayan, insanlık dışı ve vahşi olduğu düşünmeye teşvik edilmektedir.

Bu tartışmayı genişletmek ve diziyi hem İsrail ulusal güvenlik zihniyetinin doğrudan bir yansıması hem de buna karşı bir direniş ve eleştiri olarak okumak için post-kolonyal teorinin kuramsal çerçevesinden faydalaniyorum. Bilindiği üzere post-kolonyal teori, sömürgeleştirilmiş öznelerin yerleşik temsil biçimlerini, gerçeklik perspektiflerini ve sömürgecinin hizmetindeki iktidar ilişkilerini sorgularken popüler kültürde yeniden üretilen Oryantalist temaları sorgulamak için iyi bir dayanak noktasıdır.

Post-kolonyal çalışmalar, sömürgeleştirilmiş öznelerin yerleşik temsil biçimlerini, gerçeklik perspektiflerini ve anlatıda sömürgecilerin hizmetindeki iktidar inşalarını sorgularken, kanonik metinleri yeniden okumaya teşvik eder. Bu bağlamda Fauda, oryantalist bir kanonik metin özelliği arz eder. Öyle ki Post-kolonyal teorinin önemli isimlerinden Edward Said (1999), Oryantalizmin sadece bir dizi metinden değil, dünyayı Doğu ve Batı diye bölen esnek ve geniş bir söylemden oluştuğunu gösterir. Öyleyse bu söylemlerden biri de popüler kültür ürünlerindeki temsillerdir. Sömürgecilik sonrası eleştirilerde sıklıkla kullanılan Oryantalizm kuramı, temsillerin diğer insanların Doğu’ya bakışı ve Doğu ile ilgili olarak üretilen politikalara yaklaşımını yönlendirdiği ön kabulünden hareket eder. Oryantalizm kuramından hareketle temsillerin görsel biçimlerini inceleyen çalışma, yaratılan güç eşitsizliklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu çaba dizi karakterlerine, olay örgüsüne ve kullanılan mekânlara eğilmeyi ve bunları anlam üreten öğeler olarak birleştirmeyi gerekli kılar.

Bu bakımdan çalışmada örneklem olarak seçilen dizide, görsellerin Filistinli özneyi ve mekânı izleyicilere nasıl yansıttığı, Filistin toplumunu hangi klişe kalıplara indirgediği, Filistin ve İsrail arasında nasıl bir karşıtlık kurduğuna odaklanılmıştır. Böylece Oryantalist temsiller aracılığıyla dizinin İsrail işgaline yönelik nasıl bir meşrulaştırma biçimi yaratmak niyetinde olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Dizideki görseller, terörizmi tanımlayan, tehditleri belirleyen, teröristin kim/nerede ve neye tehdit oluşturduğunu karakterize eden klişeleri içermesinin yanı sıra onunla nasıl mücadele edilmesi gerektiğine yönelik imaları da barındırmaktadır.

Araştırmanın ikinci teorik çerçevesi ise Kopenhag Okulu’nun güvenlikleştirme kuramıdır. Güvenlikleştirme, bir meselenin referans nesneye yönelik varoluşsal bir tehdit oluşturduğu gerekçesiyle, siyasi alandan güvenlik alanına doğru konum değişikliğini ifade

eder. Başarılı bir güvenlikleştirme eyleminin ise üç adımı vardır. Bunlar varoluşsal tehditler, acil eylem çağrısı ve bunun hedef kitlede yarattığı tesirlerdir (Buzan, Wæver ve de Wilde, 1998: 24). Bir güvenlikleştirme hareketinin başarılı hale gelmesi için hedef kitlenin bir şeyi veya birini hayatta kalmak ve beka adına bir tehdit olarak kabul etmesi gerekir. Güvenlikleştirme yaklaşımı, güvenliği, konuşmacıları ve izleyicileri kapsayan öznel arası bir sosyal süreç olarak anlar ve bu nedenle izleyiciye güvenlik politikasında alışılmadık derecede ortak bir duyarlılık sağlar. Bu bakımdan güvensizlik hakkında nasıl hissetmemiz gerektiği görüntülerin güvenlikleştirme siyaseti ile iç içedir. O halde güvenliği sadece devlet gücünün disipline edici teknikleri açısından anlamak yerine eleştirel bir teorik perspektif, güvensizlik üreten dışlama ve dâhil etme pratiklerini incelemeyi gerekli kılar. Güvenlik, güvensizlik, tehdit, tehlike, savaş, düşmanlık, direniş gibi kavramların söylemlerle toplum tabanına indirgendiğini kabul ettiğimizde (Çıtak, 2014: 163), görüntülerin de güvenlik anlayışımızı inşa etme yollarından biri olduğunu keşfedebiliriz. Buradan hareketle Ian Bogost (2007)'un temsillerin benzersiz bir ikna gücüne sahip olduğuna ilişkin varsayımı ile Roland Bleiker (2001: 510)'ın temsil pratiklerinin siyasi pratikleri nasıl harekete geçirdiğine yönelik uyarısını dikkate alarak, görüntülerin İsrail işgali için nasıl bir rıza ve meşrulaştırma ilişkisi yarattığı içerik analizi yöntemiyle irdelenecektir.

İçerik analizi metinlerden, söylemlerden, görüntülerden vs. çıkarım yapılmasını sağlayan prosedürlerin geliştirilmesine ilişkin bir yöntemdir. İçerik analizi, iletişimde sembollerin nasıl kullanıldığı ve iletişime ne çeşit anlamlar yüklendiğine ışık tutmaktadır. Bu yöntem sayesinde dergiler, internet sayfaları, televizyon programları, siyasal söylemler, kanunlar, resimler vs. incelenebilir (Aydın-Düzgüt, 2019: 134). İçerik analizi yöntemi, metinlerden (text) doğrulanabilir ve güvenilir çıkarımlar elde etmek ve kullanıldıkları bağlamları anlamak için kullanılmıştır. Bu nitel analiz yaklaşımı, gizli özelliklerin ve örüntülerin tanımlanmasını, sınıflandırılmasını/kategorize edilmesini ve anlaşılmasını sağlar (Krippendorff, 2004: 18).

İncelemesi yapılan Fauda dizisinin tüm bölümlerine yayın platformu Netflix üzerinden erişilmiş ve dizi orijinal dil seçeneği (İbranice ve Arapça) ve Türkçe altyazı seçeneği ile takip edilmiştir. Her bir bölüm yazar tarafından en az iki defa izlenmiş (dört sezonda toplam 48 bölüm), senaryoya dair notlar alınmış ve bunlar tasnif edilmiştir. Dizinin Filistin-İsrail çatışmasını söylemler ve görüntüler aracılığıyla nasıl taraflı bir bakış ile tahkiye ettiğine yönelik çıkarımlar yapılmıştır. Dizide temsillerin nasıl inşa edildiği, görselliklerin neye karşılık geldiği, bu temsillerin kurgu içinde hangi klişelere dayandırıldığını ortaya koymak adına ekran görüntüleri ve notlar çıkarılmıştır. Bu yöntem karakterler ve mekânların klişeleştirilmiş temsilleri başta olmak üzere senaryonun tarafgir anlatısının küresel izleyiciye yansıtılma biçimini göstermeye matuftur.

2. Güven(siz)liğin Görsel Siyaseti ve Temsilleri

Görüntüleri Güvenlik Çalışmaları'nın gündemine taşımak amacıyla yapılan ilk çalışmalardan biri Michael C. Williams (2003)'a aittir. Williams, dilin anlam, ifade ve aktarmada kullanılan araçlardan yalnızca biri olduğundan yola çıkarak, sadece sözel retoriğe dayalı bir analiz çerçevesinin yeterli olmadığını vurgulamıştır. Ona göre, dilin yanı sıra resim ve video gibi araçların da anlam transfer etmede kullanılması, güvenlikleştirmenin analiz çerçevesinin genişlemesini zorunlu kılar. Buradan hareketle Williams, görüntülerin birer iletişimsel eylem olarak işlev görme biçimlerini inceleyerek, anlamın görüntüler tarafından nasıl aktarıldığını analiz etmiş ve görüntülerin farklı izleyiciler üzerindeki etkisinin güvenlikleştirmeye yönelik sonuçlarını incelemiştir.

Buradan hareketle görsel ürünlerin aktardığı anlamların güvenlikleştirme kuramı çerçevesinde izah edilmesi gerekir. Çünkü görsel ürünlerdeki temsillerin güvenlik duygusuna yönelik çağrışımlar yapması da güvenlikleştirici politikaların meşrulaştırılma çabalarına bir katkı sağlar. Zira bir şeyi güvenlik meselesi haline getirmek, siyasi bir müdahalede bulunmaktır. Güvenlik siyaseti ise oyunu yerleşik kurallarının ötesine taşıyan ve konuyu siyaset üstü olarak çevreleyen bir harekettir. Bir konu güvenlikleştirildiğinde acil önlemler gerektiren ve aktörleri siyasi prosedürün normal sınırları dışında haklı çıkaran varoluşsal bir tehdit olarak sunulur (Buzan, Wæver ve de Wilde, 1998: 23-24). Bu nedenle görsel güvenlikleştirmeyi incelemek, görüntülerin politik çıkarımlara sahip olduğu süreçleri hesaba katmaktır. Çünkü güvenlik söylemi de dâhil olmak üzere tüm siyasi söylemler kolektif referans nesneleri oluşturur. Yani güvenlik retoriği, daha büyük bir bütünü korumak adına konuşur. Bir başka ifadeyle görseller de güvenlik söylemi oluşturabilir. Güvenliği görselleştirmek tehdit, tehlike ve acil durumları çağırır ve dolayısıyla da eylem ihtiyacı doğurur (Hansen, 2011: 54-58). Buradan çıkarılacak yorum, görselliklerin çok güçlü duygusal ve politik etkilere sahip olabileceğidir. Nitekim Dodds (2015: 55), popüler kültür ürünlerindeki görsellerin, bazı insanların diğerlerinden daha şüpheli, daha tehlikeli ve daha endişe verici olarak değerlendirildiği “popüler jeopolitik atmosferlerin” yaratılmasında ve sürdürülmesinde geçmişten günümüze hayati bir rol oynadığına dikkat çekmiştir. Bu noktada devreye temsil siyaseti dediğimiz şey girer.

Bir temsil siyaseti/biçimi kaçınılmaz olarak bir yorumlama ve soyutlama sürecidir. Estetiğin gücü ve politik önemi bu kaçınılmazlıkta yatar (Bleiker, 2001: 532). Toplumsal dünyanın temsil edilişi politiktir ve bunun için seçilen temsil tarzları dünyaya karşı farklı politik duruşları ifade eder. Her konu her görüntü düzenlemesi, her montaj kararı ve her anlatsal seçim, türlü çıkar ve arzular barındıran bir temsil stratejisiyle ilişkilidir (Ryan ve Kellner, 2022: 384). Dolayısıyla popüler kültür neyi görüp neyi görmezden geleceğimizi de betimlerler. Bununla bağlantılı olarak, siyasetin nasıl algılandığı, çerçevesi, yürütüldüğü ve meşrulaştırıldığını anlayabiliriz (Bleikler, 2018: 4).

Örneğin Arapların ve Müslümanların temsil edildiği 900’den fazla filmi inceleyen Jack Shaheen (2009)’e göre Hollywood, bir yüzyıldan fazla süredir belirli klişe temsilleri tekrar etmeyi bir öğretim aracı olarak kullanmıştır. Böylece Arap halkının şüpheli görüntülerini filmlerde defalarca tekrarlayan yapımcılar izleyicilere bir ders vermiştir. Shaheen (2009: 1-2)’e göre bu ders, Hollywood merceğinden bakıldığında Arapların, farklı ve tehditkâr görünmesini öğretmiştir. Zira ırksal ve dini betimlemeler yoluyla yansıtılan klişeler, Amerikan sinemasında derinden kök salmıştır. Araplar sayısız filmde dini-fanatik, petrol zengini, kaba, kadın istismarcısı ve katil rolleriyle temsil edilmiştir. Bu rolleri siyah sakallı, koyu güneş gözlüğü takan, harem kızları ile eğlenen, petrol zengini, deveye binen ya da otomatik silahlarla ateş açıp tekbir getiren nefret dolu karakterler canlandırmaktadır. Shaheen (2009: 5-9)’e göre Hollywood’un Arap karakterleri tasarlayan yorumcuları, izleyicinin kafasında kalıplaşmış yargılar oluşturmaktadır. Televizyon ve sinemanın küresel kültürdeki yaygın erişimi göz önüne alındığında her yere yayılmış bu Arap klişesi, bugün izleyiciler üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla Arapları insanlıktan çıkarılmış karikatürler olarak gören sinema izleyicisi, bu hayali Arapların “gerçek Araplar” olduğunu varsayabilir. Çünkü bu betimleme tarzı izleyicide korku hissi uyandırmakta ve tehdit eden bir atmosfer yaratmaktadır. Bu tehdit ve tehlike hissiyatı, izleyicinin izlediği özne ile arasına mesafe koymasına neden olmaktadır. (Gökmen ve Haas, 2012: 47) Dolayısıyla görüntüler belirli toplulukları ontolojik olarak tehdide dönüştürmeye böylece “öteki”ni güvenlik için bir tehlike olarak sunarak karşı önlemlerin gerekli olduğu düşüncesine hizmet edebilir (Möller, 2007: 191).

Çünkü görüntüler kendimizi ve ötekini tanıdığımız filtrelerdir (Amoore, 2007: 218). Popüler kültür, insanların kendi kimliklerine ilişkin olumlu ve olumsuz temsil deneyimlerinden doğan güçlü bir duygusal bileşene sahiptir (Duncombe ve Bleiker, 2015: 42). Dolayısıyla kim olduğumuzu, düşmanımızı tanımlamayı veya bir kriz anında nasıl tepki vereceğimizi belirleyebilir (Dittmer, 2015: 49). Bu bağlamda görsel alan devletin egemenliğini “öteki”nin temsilleri aracılığıyla güvence altına aldığı alandır (Amoore, 2007: 218). Öyleyse popüler kültür, ulusal güvenliğin tahayyül edilme biçimlerini de etkiler (Kumar ve Kundnani, 2014: 72). Zira popüler kültür, izleyiciye güvenlik ve tehlikenin ya da tehdit ve emniyette olmanın yeni hayali haritalarını şekillendirmeye yardımcı olmuştur (Carter ve Dodds, 2015: 73).

Bu noktada David Campbell (1998)’ın hatırlattığı üzere, devletler kendi güvenliğini yazarken bizi tanımlayan ve bizi güvenilmez ötekilerden ayıran temsili uygulamalara yönelir. Zira ötekinin ayırt edilebilir temsillerini idrak edene kadar kendimizi açıkça tanımlayamaz veya kim olduğumuzu bilemeyiz. Michael Shapiro (1997: xi, 30), “tehdit ve buna dayalı zıtlıkları mümkün kılan şey, imgeler ve klişeler aracılığıyla yansıtılan düşmanlık mimarileridir” derken, devletlerin kimlikle ilgili ürettikleri temsili tahayyüllerin, kendini yeniden tanımlamanın ontolojik yapılarına sıkı sıkıya bağlı olduğuna dikkat çekmiştir.

O halde popüler kültür ürünleri, belirli bir toplumun kolektif ulusal anlatılarının oluşumu ve şekillenmesine katılırlar. Bu bağlamda popüler kültürün dünya siyaseti açısından bir başka önemi, bize kim olduğumuzu ve “onlar” hakkında nasıl hissetmemiz gerektiğini söyleyen önemli kimlik belirteçleri olmasından ileri gelmektedir (Duncombe ve Bleiker, 2015: 41). Popüler kültür bunu yaparken bir kimlik siyaseti yaratır ve yerleştirir. Kim olduğumuza yönelik temsillerle ulusal bir birliktelik anlatısını güçlendiren duygusal tepkiler doğurur. Daha büyük bir siyasi kolektivitenin parçası olmakla ilgili hislerimiz, bu topluluğun içindeki her bir kişiyi tanımamız mümkün olmasa bile hem kendimiz hem de etrafımızdakiler hakkında sahip olduğumuz imajlara bağlıdır. Bunlar da görüntüler tarafından temsil edilir. Filmler, diziler ve hatta televizyon reklamları milli gururu hissettirecek bir kimliğin sunulmasında önemli bir rol oynamaktadır (Duncombe ve Bleiker, 2015: 38). Bu bağlamda güvenlik anlayışımız, görüntülerin söz konusu olayları nasıl dramatik bir şekilde tasvir ettiği, bu görüntülerin dünya çapında nasıl dolaşıma girdiği ve halkın bu görsel izlencelere nasıl tepki verdiği ile kaçınılmaz olarak iç içe geçmiştir (Bleiker, 2018: 4).

3. Fauda Dizisi

İsrail’li YES adlı uydu kanalında Şubat 2015’den itibaren yayınlanan Fauda, Gazze ve Batı Şeria’nın yanı sıra Arap ülkelerinin çoğunda benzeri görülmemiş bir başarı elde eden bir televizyon dizisidir. İlk sezondan itibaren İsrail yerli basınında haftalarca tartışılan yapım, Netflix adlı küresel yayıncılık platformunun dizinin yayın haklarını satın almasıyla birlikte dünya kamuoyunun da büyük ilgisini çekmiştir. Netflix, şu anda dizinin her biri 12 bölümden oluşan dört sezonunu küresel çapta milyonlarca izleyiciye ulaştırmaktadır. Sayed Kashua (2018b)’a göre Fauda’nın bu başarısı, küresel seyirciye işgalin meşruiyetini onaylatması açısından İsrail kamu diplomasisi veya propagandasının gücünü göstermektedir.

Fauda, İsrailli izleyiciler açısından hem çatışmanın gerçekçi bir tasviri hem de İsrail-Filistin sorunlarına yönelik önyargıları İsrail açısından tekrar tekrar doğrulayan bir belgesel olarak görülmektedir (Ribke, 2019: 3). Dahası Fauda benzeri televizyon dizileri, İsrail’in

bölgesel ve küresel gücüne yönelik kurucu bir gösteri haline gelmiştir (Blistene, 2023). Dizi, aslında İsrail'in siyasi propagandasının bir aracı olmasına rağmen, dünya genelinde onu bir aksiyon-gerilim türü olarak gören pek çok izleyicinin zayıf farkındalığından yararlanmaktadır. Ancak daha sonra göstereceğimiz üzere dizi, İsrail'in Filistin topraklarındaki yarım yüzyılı aşkın işgalinin yanlış bir temsilidir. Çünkü eski İsrail terörle mücadele görevlilerinin hikâye yazımında, üretiminde ve oyuncu kadrosunda yer alışı, İsrail-Filistin çatışmasına taraflı bir bakış açısı sunmaktadır. Dahası Fauda, Filistin'in yarım yüzyılı aşkın süredir haklarından mahrum edilmesinin ve Batı Şeria'daki işgalin temize çıkarılıp meşrulaştırılmasının yanı sıra, küresel izleyici kitlesine Filistin toplumunun çarpıtılmış imajını oluşturan temsiller hakkında da bilgi sağlamaktadır.

Dizi ayrıca İsrail ve Filistin arasında sürekli bir intikam akışı içerisinde "ebedi" olarak temsil ettiği çatışmayı hiçbir zaman tarihselleştirmeyerek işgali meşrulaştıran bir güç ve tahakküm ilişkisi yaratmanın ötesine geçememektedir. Nitekim Omri Ben-Yehuda (2020: 4)'nın tabiriyle Fauda'da hikâye anlatımı her iki toplum arasında neredeyse yaygın hale gelen Arap- Yahudi çatışmasının geçmişinin olmadığı gibi sonunun da olmayacağına yönelik inancı yeniden üretmektedir. Keza Sayed Kashua (2018a), Fauda'nın işgal altındaki topraklardaki kontrol noktaları, yerleşimci Yahudilerin taşkınlıkları ve ordunun Filistinlilerin günlük yaşamını zorlaştıran bir dizi eylemini ve baskısını göz ardı edişinden şikâyet etmiştir. Son olarak Sorana Jude (2024), Fauda dizisinde Filistin toplumunun İsrail karşısındaki eşitsiz konumunun kasıtlı olarak örtülendiğine değinmiştir.

Dizinin konusuna gelince, diziye adını veren ve Arapça'da "kaos" anlamına gelen "Fauda" kelimesi, İsrail özel kuvvetlerinin görevleri ters gittiğinde ya da kimlikleri açığa çıktığında kullandıkları koddur. Dizi, şüpheli Filistinlileri takip etmek, kaçırmak veya öldürmek için Arap kılığına giren İsrailli özel kuvvetlerin, bu mücadelede yaşadıklarını anlatan bir polisiye-casusluk türü gerilim türündedir. Dizinin konusu, gerçekte İsrail'in yurt içi gizli servisi Şin Bet (ISA) ve İsrail ordusunun askeri istihbarat birimi (AMAN)'nin, Arapçayı çok akıcı konuşan, Arap geleneklerini, kültürünü onlar kadar iyi bilen ve Mistavrim denilen kişileri, Filistin direniş örgütlerine sızarak suikast, istihbarat toplama, sabotajlar vs. için kullanmasına dayanmaktadır. Özellikle "İkinci İntifada" sırasında terör ve paranoyanın günlük yaşamın bir parçası olduğu dönemin çatışma halinin kurgusal bir temsili olarak okuyabileceğimiz Fauda, İsrail'i Filistin saldırganlığının kurbanı olarak çerçeveleyen bir tür sömürgeci anlatıdan beslenmektedir. Yapımcılar açısından Fauda'nın ana teması, "Batı Şeria'nın niçin işgal ve kontrol altında tutulması gerektiğini" izleyiciye aksiyon ve kovalamacanın içerisinde anlatmaktır. Bunu yaparken Filistin toplumunun içine sızan gizli birimin varlığını ve eylemlerini meşrulaştıracak bir dizi gerekçe üretilir. Bu çatışma döngüsü, İsrail'in "meşru müdafaa" iddialarını somutlaştıran bir düzlemde tarafgir bir anlatıyla işlenir. Bu tarafgirlik İsrail toplumu ve küresel izleyicide Filistin ve Arap toplumu ile genelde Orta Doğu'ya ilişkin güvenlik algısı ve güvensizlik duygusunu beslemektedir.

4. İsrail-Filistin Çatışmasının Tarafgir Temsilleri Aracılığıyla Güven(siz)liği Görselleştirmek

Sosyal grupların klişeleştirilmiş sunumlarının, stereotipleri oluşturup güçlendirdiği ve sözgelimi bir gruba yönelik şiddet kullanmayı haklı ve meşru olarak gösteren belirli inançlar doğurabildiğini hatırlamak gerekir. Zira klişeler belirli bir insan fenotipinin "tehdit" olduğuna dair kültürel öğretileri verili hale getirir ve böylece o grubun üyelerinin yaptığı her eylemin otomatik olarak tehlikeli olarak algılanmasına yol açarlar (Saleem ve Anderson, 2013: 85). O halde düşmanların nasıl tasvir edildiği veya belirli yerlerin güvenli,

tekinsiz olarak gösterilişi, belirli toplulukların sapkın ya da tehlikeli olduğu algısı, gösterinin temsil mantığı ile ilişkilidir. Dolayısıyla görsellik, toplum ve siyaset arasındaki bu bağda kaçınılmaz bir biçimde güç ilişkileri vardır. Bir başka deyişle görsel eserlerdeki temsiller iktidar ilişkilerini sağlamlaştırabilir (Bleiker, 2018: 16). Bunun yolu da görsellikler yoluyla güvensizlik ya da güvenlikleştirme süreçlerinden geçmektedir.

Güvenikleştirme teorisinin kilit noktalarından biri güvenliğin belirli bir söylemsel modalite aracılığıyla işlevsellik kazanması yani kişinin hayatta kalması için radikal önlemler gerektiren tehditler ve tehlikeler yoluyla oluşturulmasıdır. Bu noktada güvenlik söylemi -tüm politik söylemler gibi- güvence altına alınan “ben” ile tehdit kaynağı “öteki”nin kimliksel olarak konumlandırılması hakkındadır (Hansen, 2011: 54-58). Çünkü güvenlik duygusu, somut dünyevi niteliğini dost-düşman, içerisi-dışarı, biz-ötekiler vb. karşıtlıklar yoluyla kurar (Keyman, 2011: 85).

Popüler kültür ürünleri belirli bir toplumun kolektif ulusal anlatılarının oluşumu ve şekillenmesine katkıda bulunurken yarattıkları ve yaydıkları savaş, çatışma ve askeri işgalin kültürel temsilleri, sonunda izleyicilerin belirli duygusal mantıklar (empati, merhamet, korku) yoluyla tükettikleri şiddetle suç ortaklığını da kolaylaştırır. Şiddetin görsel temsiller yoluyla metalaştırılması, tükettikleri şiddetle suç ortaklığı bağlamında izleyicilerin kişisel algılarını da etkiler (Jude, 2024).

Bu noktada devleti güvence altına alan şeyin “güvensizliğin” üretimi (Campbell, 1998) olduğu akılda tutulursa, popüler kültürdeki görsellikler aracılığıyla üretilen sürekli tehdit duygusu, kültürel ve sosyal bir varlık olarak ulusu güvence altına almak için bir zemin sağlar. Böylece ulusun hayali topluluğu tehlike retoriğinde sürekli olarak yeniden üretilir (Robinson ve Schulzke, 2016). Korku ve güvensizliğin, yalnızca iktidarın savaşı seferber etmekle değil aynı zamanda uyruklarının yaşamını mümkün kılmak için istenmeyenleri etiketlemesi ve ayıklamasıyla sağlanan üretken bir siyaset olduğuna vurgu yapan Foucault (2002)’a katılarak, dizi senaryosunun güvenlik adına güvensizliği körüklediğini anlayabiliriz.

Korku, huzursuzluk, şüphe ve belirsizliğin meşru nedenlerini kurma mücadelesi olan bu hakikat rejiminin üretimi sayesinde (Bigo, 2008: 12) terörizmin, günümüz ulus-devletinin de meşrulaştırıcı güç kaynağı haline geldiğini (Tsoukala, 2008: 86) hatırladığımızda, bu tür bir güvenlikçi söylemin, dünyanın tehlikeli ve güvensiz bir yer olduğunu vurgulayarak güvenlikçi dili kalıcı hale getirebileceğini kavrayabiliriz. Nihayetinde terörle mücadeleyle kendini meşrulaştıran devletin güvenlik aygıtı da terör üzerinden insanları korkuya mahkûm ederek korkunun toplumsal hafıza üzerindeki ağırlığını artırır (Diken ve Taşkale, 2010: 122-135). Böylece güvenlik devleti, güvensizlik durumunu kışkırtarak kendisinin bir çözüm olduğunu iddia eder. Başka bir deyişle güvensizlik durumu, güvenlik devletinin işleyişinin dayandığı temel koşuldur. Güvenlik devleti, kendimizle yaşam tarzımızı tehdit edenler arasındaki “düşmanlıkların kesilmesinin” imkânsız olduğunu, dolayısıyla durmadan başkalaşıma uğrayan bir düşmanın varlığını varsaydığından güvensizliği kalıcı bir süreç olarak görür (Mbembe, 2019: 40,54). Bu bakımdan güvenlik devleti, güvenlik söylemleri aracılığıyla “benlerin” ve “başkalarının” kimliklerini inşa ederek tehdit, tehlike ve acil durum kiplerine başvurur. Güvenlik devletinin sürdürülmesi ise güvensizlik anlatılarından beslenir.

Bu yönüyle Fauda, Filistinlilerin terörizm, aşırılıkçılık ve şiddet ile ilişkilendirilen temsilleri ile Arap ve Müslüman kimliğin alternatifsiz bir biçimde Yahudi toplumuna tehdit ve tehlike teşkil ettiğini küresel izleyici kitlesine korku siyasetini kullanarak aktarmaktadır.

Örneğin terör kompolarının icra edildiği mekânın kullanımı açısından camiler, İslam'ı simgeleyen Arapça dua ve ezan sahneleri ile teröristlerin eşleştirildiği sekanslar dizide sıkça yinelenir. Böylece Filistin toplumunun terörizmle ilişkisi hemen hemen her bölümde izleyicinin gözünde canlı tutulur. Yani dizide Müslümanların tek sesi terörist sesidir.

Resim 1: Dizide Terörizmi İslam Mekânları ve Ritüelleri ile Eşleştiren Sahneler

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Fauda'da güvensizlik, Filistin toplumunun klişeleştirilmiş Oryantalist temsilleri ile inşa edilir. Dizide Filistin toplumun bu olumsuz temsilleri, senaryonun geliştirilmesi açısından İsrail güvenlik güçlerinin "meşru" eylem ve davranışları için de bir alan açar. İzleyicinin, anlatının bu yanlı bakış açısından etkilenmesi ve herhangi bir sorgulamaya girmeden ana karakterlerin safında yer alması sağlanır. Bu tarafgir anlatı ile mekânın ve karakterlerin tasvir edilmiş şekli, izleyicileri başrol oyuncularının görevleri, amaçları, umutları, korkuları ile özdeşleşmeye teşvik eder (Carter ve Dodds, 2014: 24). Terörizm anlayışımızın, görüntülerin söz konusu olayları nasıl dramatik bir şekilde tasvir ettiği, bu görüntülerin dünya çapında nasıl dolaşıma girdiği ve halkın bu görsel izlenmelere nasıl tepki verdiği ile kaçınılmaz olarak iç içe geçtiği (Bleiker, 2018: 4) akılda tutulduğunda, güvensizlik anlatısı Fauda'da tüm Filistin toplumunun terör imajıyla etiketlenmesini kolaylaştırır.

Örneğin dizide baş kesmek, insan kaçırmak gibi basmakalıp klişeler bütün Müslümanların karakteristiği gibi sunulur. Böylece terörizmle İslam arasında ayrılmaz bir bağ olduğuna yönelik genelleyici bir anlatı takip edilir. Böylece bütün Filistinlilerin benzer şiddet davranışlarıyla güdülenen bir toplumun üyesi olduğu ima edilir.

Resim 2: Dizide Terörizmi Filistinlilerle Eşleştiren Sahneler

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Bu durum oryantalizmin ana düşüncesinde olduğu gibi Şark'ın Şarklılaştırılarak tek tip haline indirildiği ve hakikatinden kopararak basmakalıp temsili bir kimliğe büründürüldüğü bir bilgi-iktidar ilişkisinden güç alır (Said, 1999). Bu anlatıda Filistinliler/Araplar en olumsuz, basmakalıp özelliklerle, aşırı ırklaştırılmış ve oryantalist perspektiften tasvir edilmiştir. Arap/Müslüman erkekler kalaşnikof kullanan, kefiye bürünmüş, anlaşılabilir bir biçimde bağırarak kana susamış tipik terörist kötü adamlar olarak şeytanlaştırılır (Loadenthal, 2019: 74-75).

Resim 3: Dizide “Terörist” Filistinli Erkek Klişeleri

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Örneğin ikinci sezonun bir çatışma sahnesinde, Batı Şeria’nın Nablus kasabasında İsrail birimi üyelerinin kimlikleri açığa çıkar. Filistinli halk, Arap kılığına girmiş bir kadın ajana (Nurit) saldırır ve ona tecavüz etmeye çalışır. Bu da Filistinlilerin barbar yırtıcı insan altı yaratıklar olduğu izlenimini seyirciye aktarmak için seçilmiş bir sahnedir. Öyle ki saldırganlar bu sırada “İtbah al-Yahud!” (“Yahudileri katledin!”) diye slogan atarak iki ajana linç girişiminde bulunur. Gerçekte Filistinlilerin kullanmadığı bu slogan, İsrail’in “kana susamış Filistinliler” hakkındaki anlatısının korku tellallarından biri haline gelir.

Resim 4: Dizide Filistinli Saldırgan Erkek Klişeleri

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

İsrail gizli birimi ise sadece hayatta kalmaları söz konusu olduğunda savaşa gitmeyi seçen merhametli varlıklar olarak tasvir edilir (Ben-Yehuda, 2022: 196). İsrail yönetimi en çaresiz durumlarda bile ahlak kurallarını gözeten medeni insanlar olarak temsil edilir. İsrailli karakterler bu tür normları ihlal edip ahlaki açıdan şüpheli seçimler yapsa bile dizinin anlatısı, izleyicinin bu tür aşırılıkları hoş görmesine ve yaşanan trajedi gereği asıl kahramanlar ile radikal ve fanatik teröristler arasında ayırım yapabilmesine yönelik yönlendirici bir unsur haline gelmektedir. Dahası dizi, İsrailliler tarafından yapılan katliamların boyutunu ya da kurbanların aileleri üzerindeki etkisini gizlemek için de özel bir çaba sarf etmektedir. Nitekim İsrailli gizli birimin sahadaki taktikleri sonucu sivil halka verdikleri ikincil zararlar için suçluluk hissetmeyip özür dilemeyerek, bu kayıpların İsrailli yaşamların kurtarılması ya da intikamının alınması zorunluluğundan kaynaklandığı algısı yaratılıyor. Öyle ki İsrail’in iç istihbarat teşkilatı Şin Bet’i hukukun üstünlüğünü savunan ve kötü komşularla kuşatılmış bir İsrail’in güvenliği için mücadele eden erdemli bir kurum olarak yüceltiyor (Hawari, 2019). Gerçekte Shin Bet’in Filistinlilere yönelik -işkenceyle sorgulamalar da dâhil olmak üzere- sistematik insan hakları ihlalleri, uluslararası hukuka ve tüm ahlak kurallarına aykırı işlediği suçlar belgelenmiştir (Hawari, 2019). Fakat dizide örgüt daha yüce ve ahlaki bir hareket adına nahoş faaliyetler üstlense de son derece erdemli bir organizasyon olarak tasvir edilir.

Resim 5: Dizide Gizli Birimin İstihbarat Almak İçin Uyguladığı İşkence Sahneleri

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Dahası dizinin başkahramanı Doron ve ekibi, acımasız bir ölüm mangası değil, üyeleri birbirleri için ölmeye hazır olan sembolik bir ulusal aile işlevi görür. Bu noktada uyguladıkları şiddet, kolektif bir kimliğin oluşması adına ulusal ideallerin bir gerekliliği olarak yansıtılır (Aaron, 2019: 66).

Bununla birlikte Fauda'da Filistinlilerin klişeleştirilmiş tasvirleri daha önceki birçok film ve dizi ile (*Homeland*, *The Hurt Locker*, *American Sniper*, 24 vs.) tutarlı bir perspektifi paylaşmaktadır (Sina, 2021). Özellikle 11 Eylül sonrasında casusluk temalı aksiyon filmlerinde Araplar şeytani ve insanlık dışı, Batılıları da -çoğunlukla da Amerikalıları- bu şeytani teröristleri ortadan kaldıran kahramanlar olarak göstermeyi hedefleyen geniş içerikli bir film akımı oluşmuştur. Bu filmlerde aynı zamanda bir meşrulaştırma stratejisi olarak eski kolonyal Orta Doğu temsillerinin dolaşıma sokulduğu görülür. Bu temsil stratejisinde "Araplar yalnızca kuvvetten anlar zira kaba kuvvet ve şiddet Arap uygarlığının bir parçasıdır, İslam dini hoşgörüsüz, ayrımcı, Orta Çağ'dan kalma, fanatik, zalim, kadın karşıtı bir dindir." Bunun gibi her tür tartışmada bağlam, çerçeve ve ortam bu fikirlerle sınırlandırılmış ve dondurulmuştur. Bugün dahi eğlence endüstrisinde "Arap" kimliğinin basmakalıp terörist tiplmesi ile resmedilmesi, 11 Eylül'den sonra korku ikliminin sürmesine neden olmaktadır (Uluç, 2009: 362, 369, 370).

Resim 6: Dizide Filistinli Arap/Müslümanların Klişeleştirmeleri

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Dizide Filistinli gruplar çoğu zaman intikam ve para arzusu ile hareket eden işbirlikçileri canlandırır. Kırılma noktalarında aile üyelerine, bağlı oldukları direniş gruplarına ve eşlerine ihanet ederler. Fauda perspektifinden direniş grupları, kişisel çıkarları için kendilerine en yakın olanları sömüren yalancı ve manipülatörlerdir. İsrailli karakterler ise rasyonel, erdemli ve fedakâr karakterler olarak tasvir edilir. Barışı tercih ederler ama ülkelerini savunmak için savaşmak zorundadırlar. Zira dizide Filistinliler onlara şiddet dışında bir alternatif bırakmaz. Düşmanın kimliği, en temel insan haklarını bile yok sayan saldırgan ve düşmanca tutumlara sahip Müslüman karakterlerle özdeşleşmiştir (Sardar ve Davies, 2004: 45). Böylece seyirci kendisini, bir tarafta tamamen ülkelerinin savunmasına adanmış İsrail kuvvetleri ile diğer tarafta amaçsız bir biçimde

şiddete başvuran fanatik teröristler arasında süregiden bir çatışma içinde bulur (Muller, 2023: 4).

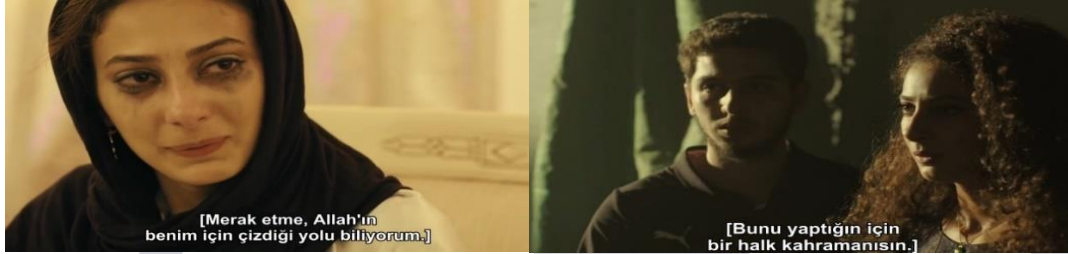
Resim 7: Dizide Filistin Direniş Gruplarının Örgüt İçi İnfaz Temsilleri

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

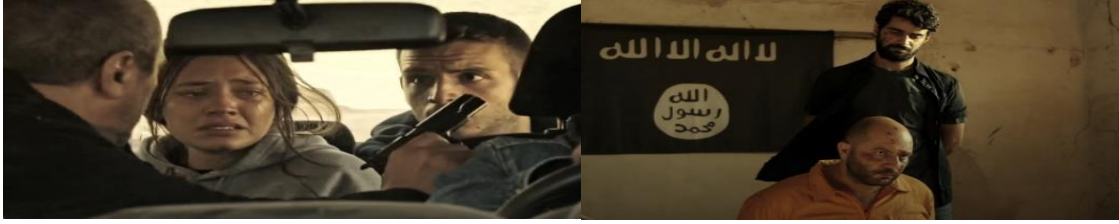
Dahası Fauda'ya göre Filistinliler ya işgal altında yaşamının gerçekliğiyle başa çıkabilmek için öfke ve protestolarını bastırmak zorundadır ya da İsrail ile iş birliğine girerek "iyi Arap" olmak zorundadır. Dizide "iyi Arap" tipi İsrail yetkililerine yardım ederken "kötü Araplar" Filistin direnişi için yanıp tutuşan ve İsrail ile iş birliğine yanaşmayan kişiler olarak tasvir edilir. Bu "kötü Arap" ların en belirgin motivasyonu intikam almak ve şehit olmaktır. Örneğin birinci sezonda İsrail gizli birimi, bir düğün baskını sırasında damadı öldürür. Evleneceği adamın öldürülmesi üzerine Amal, intikam almak için kendine söz verir ve canlı bomba olarak İsrail'de bir barı havaya uçurur. Kendisine bomba tedarik eden militanlar ise "bunu yaptığın için bir halk kahramanısın" şeklinde destek olurlar. Bu çerçevede "intikam", Fauda perspektifinde Filistin söylemini düzenleyen temel kavramlar arasındadır. Öyle ki Batı Şeria'daki yaşama dair şehitlik, intikam, saldırı ve canlı bomba tasvirlerinin dışında tek bir söz bile edilmemektedir. Dolayısıyla düşmanlık ve intikam temasının öne çıkarılması, dizide İsrail'in sömürgeci kimlik performansını gölgelemektedir.

Resim 8: Dizide Filistinli Kadınları İntikam Çerçevesine Hapseden Sahnelar

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Keza Filistinli "kötü Arap" klişesi Yahudiler öldürülünce sevinen, tekbir getirerek otomatik silahlarla havaya ateş açarak bunu kutlayan hatta tatlı dağitan bir Filistin toplumu inşa eder. "Kötü Arap" klişesi içinde temsil edilenler İsrail toplumunun düşmanı olmanın yanı sıra para ve çıkarları için kendi halkına ihanet eden, örgüt içi infazlar gerçekleştiren, ahlaken kusurlu, şehvet düşkünü kişiler olarak temsil edilir. Bu kişiler çıkarları için savaş esirlerini canlı bomba yapmanın yanı sıra kendi yakınlarının ölümünü bile "dava"ları uğruna mazur görebilen bir çerçeve içine alınır. Özellikle Fauda'nın Müslüman erkek stereotipleri, Filistinlilerin yalnızca İsraillileri kaçırmak ve öldürmek isteyen kanunsuz irrasyonel figürlere dönüştürürken Filistinli kadınlar, İsraillilerin değil yalnızca kendi topluluklarındaki erkeklerin kurbanı olarak tasvir edilir.

Resim 9: Dizide İsrailîlilerin Filistinlilerce Kaçırıldığı Sahneler

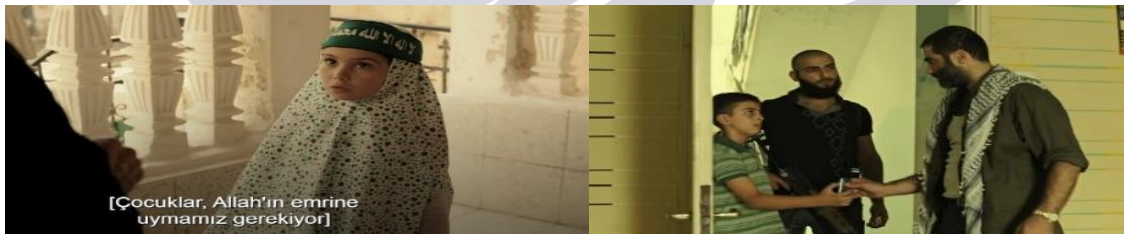
Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Gerçekten de dizide Filistinli kadınların işgal altında verdikleri hayatta kalma mücadelesi yerine Müslüman ataerkil kültürünün kurbanları olarak klişeleştirilmiş cinsiyetçi rollere sıkıştırıldığı görülmektedir. Dizide Filistinli kadınlar kendilerini işbirlikçilik ya da eşlerinin mağdurları olma rolleri dışında temsil edemez (Jude, 2024). Dahası dizide Müslüman kadınların baskı altında olduğu ve İsrailîliler tarafından özgürleştirilmeleri gerektiği anlayışına dayalı cinsiyetçi ve oryantalist tahayyüllerde mevcuttur. İsrailî gizli birimin lideri Doron karakterinin Filistinli doktor Şirin ile olan ilişkisi ile Shin Bet'in istihbarat şeflerinden Yüzbaşı Gabi'nin Hamas savaşçısı Abu Ahmed'in eşi Nesrin'e olan ilgisi buna örnektir. Bu noktada İsrailî bir savaşçıyı, Filistinli kadının kurtarıcısı olarak göstermek sömürgeci bir bakış açısına işaret etmektedir (Kashua, 2018b). Bu durumu Spivak (2020)'ın, "kahverengi kadınları kahverengi erkeklerden kurtaran beyaz adamlar" argümanı ile ilişkili olarak post-kolonyal bir çerçeveden okumak gereklidir.

Resim 10: Dizide Filistinli Kadınlar ve Onları "Kurtarılması Gereken" Olarak Kodlayan İsrailî Erkekler

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Dizideki klişeleştirmeler yetişkinlerin yanı sıra çocukları dahi kapsayan bir genelleme üzerinden yapılır. Öyle ki ikinci sezonun dördüncü bölümünde bir anma gününde küçük bir kız çocuğunun mücahit gibi giydirilip intikam şiirleri söyleyen ve Hamas sembolleri taşıyan bir biçimde tasvir edilmesine şahit olunur. Birinci sezonda ise Hamas'lı direnişçiye gizli bir biçimde telefon ulaştıran bir çocuğun sahnesi vardır.

Resim 11: Dizide Filistinli Çocukları Terörizm ve Şiddet ile İlişkilendiren Temsiller

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Bu temsil biçimleri Filistinlilerin çocuklarına çok küçük yaşlardan itibaren İsrailîlilerden nefret etmeyi öğrettikleri üzerine bir çerçeveleme olmasının yanı sıra Arap klişesini izleyici kitlesine şüpheli ve tekinsiz bir topluluğun üyesi olarak göstermek için

yeterli bir temsil siyasetidir. Öyle ki dizinin ikinci sezonunda ana karakter Doron, evine gelen klima tamircisi bir Arap'ı, "terörist" olabileceğinden şüphelenerek kovar. Bu sahne, İsrail'de yaşayan her Arap'ın benzer özelliklere sahip olabileceği algısını seyirciye aktarır. Keza birinci sezonda Yüzbaşı Gabi'nin, Nesrin'in kızı Abura'ya hediye ettiği oyuncak ayının İsrail'de bir otobüs durağına bırakıldığı sahne dikkat çekicidir. Bu sahnede durakta bekleyenlerin (Nesrin'in başörtülü olması nedeniyle) onun bir patlayıcı olabileceğinden şüphelenmesi, Filistinli Arap fenotipinin güvensizlik üretmesi açısından diziyi tarafgir hale sokmaktadır.

Resim 12: Dizide Filistinli Arapları Güvensiz ve Şüpheli Olarak Kodlayan Temsiller

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Dizide Filistinliler'in gaddar, yaşama değer vermeyen ve radikal bir çerçeveye sıkıştırıldığı bir diğer örnek, birinci sezonda İsrail gizli biriminden bir askerin (Boaz) Hamas tarafından kaçırılması sürecinde görülür. Bu bölümde Hamas komutanı Abu Ahmed, İsrailli asker Boaz'ı esir değişimi karşılığında teslim etmek istemeyip, vücuduna ameliyat ile bomba düzeneği yerleştirir. Böylece esir takası için bekleyen üst düzey İsrail güvenlik bürokrasisini havaya uçurmayı hedefler. Ancak birim, Abu Ahmed'in bu planını öğrenir ve onun kızını da esir takasına getirerek rehin askeri kurtarmaya çalışır. Abu Ahmed ise kızının hayatı pahasına kendi planına sadık kalarak İsrailli askerin havaya uçurulması emrini verir. Dizinin buradaki mesajı, "bu insanların ideolojileri için çocuklarını bile kullanarak tehlikeye sokmaya hazır olduğu" üzerinedir.

Resim 13: Dizide Hamas Savaşçısının İdeolojisi Uğruna Çocuğunun Hayatını Tehlikeye Attığı Sahne

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Bunun aksine İsrailliler yaşamın değerini bilen, barışçıl ve rasyonel insanları temsil eder. İsrail askerlerinin güçlü, erkeksi, vatanına sadık, zeki rollerinin karşısında Filistinliler halkına çıkarları adına ihanet edebilen, bastırılmış, beceriksiz, amaçsız ve canavarca hisler taşıyan oryantalist imajları keskin bir tezat oluşturmaktadır. İsrailli kadınlar güçlü, çekici, medeni ve sempatik olarak temsil edilirken, Filistinli kadınlar zalim, zayıf, manipüle edilebilir kurbanlar olarak yansıtılır.

Resim 14: Dizide Filistinli Kadınları, Direniş Lideri Erkeklerinin Kurbanı Olarak Temsil Eden Sahneler

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Bu karakterler Filistin'den kaçmak için Mossad ile çalışmaya zorlanır. Bu şekilde Filistinli kadınların uzun kurtuluş mücadelesinde verdikleri fedakârlık silinir. Filistinli kadınlar ataerkilliğin hâkim olduğu bir ortamda erkeklerin seçimleri yüzünden trajediler yaşayan stereotiplere sıkıştırılırlar (Muller, 2023: 7). Bu temsillerin karşısında Arap dünyasının muhafazakâr kültürüyle kesin bir tezat oluşturması bakımından Hilla ve Dana karakterleri güzel, güçlü, iddialı kadınlar olarak militarizmle kaynaşmış İsrail maskülenizminin simgeleridir (Ben-Yehuda, 2022: 195).

Resim 15: Dizide Rasyonel, Güçlü ve Maskülen Rollerdeki İsraili Kadın İstihbarat Görevlileri (Dana ve Hilla)

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Popüler kültürde düşmanların nasıl tasvir edildiğinin yanı sıra belirli yerlerin güvenli, tekinsiz olarak gösterilişi de belirli toplulukların sapkın ya da tehlikeli olduğu algısını göstermek için kullanılır (Dodds, 2015: 55). Nitekim popüler kültür ürünlerinde demokrasinin zayıflığı, modernleşmenin açıkça reddedilmesi irrasyonellik, zalimlik gibi olumsuz meziyetler çoğunlukla İslam ile ilişkilendirilmiştir. Böylece “akılcı, gelişmiş, insani, üstün” Batı ile “sapkın, gelişmemiş, aşağı” Doğu arasındaki mutlak ve sistemleşmiş farklılık (Uluç, 2009: 293) neo-oryantalist pratikleri meşrulaştırmada rol oynamıştır.

Bu bağlamda dizinin kültürel politikası yerlerin, insanların ve manzaraların tasviri ile askeri şiddet kültürünü yücelten bir görsel siyaseti takip eder. Filistin şehirleri ve kasabaları, labirent benzeri ve mistik olmanın ötesinde sürekli bir güvensizlik ve çatışma alanıyken, İsrail kentleri düzen, refah ve medeni peyzajları ile bir zıtlık oluşturur.

Resim 16: Dizide Filistin Kentlerinin Labirentsi ve Kaotik Temsilleri

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Popüler kültürü modern Orta Doğu'nun temsili bağlamında kültürel üretimin güçlü bir aracı olarak gördüğümüzde (Khatib, 2006: 1) Gazze ve Batı Şeria'daki kaotik, düzensiz ve şiddet içeren sahneler ile İsrail'in modern ve "uygar" devlet binaları, apartmanlar ve eğlence mekânlarının yer aldığı sahneleri karşı karşıya getirerek, uygarlık ile barbarlık arasında bir diyalektik oluşturulur. Örneğin Batı Şeria'da Fetih örgütüne bağlı güvenlik şefi Abu Maher, öğle yemeği sırasında bir restoranda arkalarındaki Tel Aviv'in silüetini oğluna överken, senaryo İsrail'in mali gücüne bir gönderme yapar.

Abu Maher- Bütün bu binaları cidden yıkabileceğini düşündün mü? Bütün İsrail'i yok edip bu binaları yıkabilir misin?

Maher- Baba bunlar sadece bina.

Abu Maher- Hayır, oğlum onlar sadece bina değil. Buradaki ekonomi tıpkı Amerika'daki gibi. Orta Doğu'nun geri kalanı gibi değil. Silikon Vadisi'ndeki gibi yeni şirketler var. Ve en önemlisi, burada insanlar ölmek değil, yaşamak istiyor. Uyan, uyan artık, onlar öylece yok olmayacak.

Resim 17: Dizide İsrail Kentlerinin Düzenli ve Modern Temsilleri

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Dizinin bu sahnedeki mesajı Filistin'in direnişe devam ettiği sürece İsrail işgali altında gelişemeyen bir bölge olarak kalacağı üzerinedir. İsrail ile iş birliğinden yana olan Abu Maher'in ağzından, bunu kırmanın tek yolunun Filistin'in "Filistin" olmaktan vazgeçerek işgali kabullenmesi ve böylece kapitalist gelişime ayak uydurması olduğu ima edilir. Bu anlatı, mekânın görsel üretimine, kimlik-farklılık modellerine dayanan coğrafi tahayyüllerin yani Filistin-İsrail zıtlığının eklemlenmesi ile pekiştirilir.

Bu tür basmakalıp Şark temsillerini yeniden üretmek, Bialasiewicz ve diğerlerinin (2007) "popüler jeopolitiğin hayalî imajları" dediği şeyle son derece uyumludur. Eleştirel jeopolitik uzmanlarının da öne sürdüğü üzere coğrafya, uluslararası siyasetin apolitik ve verili bir yönü olmaktan ziyade bir söylemdir ve bu hâliyle gücün/bilginin bir biçimidir. Bu bağlamda popüler kültür, belirli jeopolitik tahayyülleri inşa etmek ve sürdürmek için iş görür (Carter ve Dodds, 2014). Zira "her an bir köşeden ateş açabilecek teröristlerle dolu bir mekân" olarak betimlenen Filistin, küresel izleyicinin gözünde bir güvensizlik alanı olarak temsil edilir. Böylece dizi, İsrail'in güvenliğini sağlamak için haklı bir şiddet uyguladığını ve bölgedeki sorunun yalnızca askeri kuvvet kullanma yöntemiyle çözüleceği gibi oldukça sorunlu bir anlatıyı teşvik eder. Çünkü düşmanın davranışı için hiçbir makul gerekçe ve açıklamaya yer bırakılmaz. Bu bağlamda Filistinlileri şeytani ve insanlık dışı fanatikler olarak temsil etmek, bu tür gruplarla şikâyetlerinin kaynakları hakkında diyaloga girmeyi otomatik olarak ortadan kaldırır ve belirli terörle mücadele biçimlerini meşrulaştırır (Jackson vd., 2011: 114; Jackson, 2007: 244).

Resim 18: Dizide Filistin Direniş Gruplarının Klişeleştirilmiş Temsilleri

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Bu bağlamda şiddet, savaş ve çatışmanın görsel temsilleri yalnızca tasvirle yetinmez, aynı zamanda bu temsillerde tasvir edilen şiddeti tırmandırabilecek ve meşrulaştırabilecek duyguları da ortaya çıkarır (Bleiker ve Hutchison, 2008). Ancak teröristlere bilgi eksikliğinin perdelediği bir gözlüğün ardından bakmak, çoğu zaman korku dolu olan hayal dünyamızın bize sunduğu bakış açısıyla birleşerek, onları kafamızda canavarlaştırmaya dolayısıyla da her türlü kötü muameleyi hak eden “yaratıklar” olarak görmemize neden olur (Jackson, 2015:VII). Ancak Moghaddam (2006)’ın işaret ettiği üzere şiddetin nedenlerini anlamının onları uygulayanları desteklemekten çok farklı olduğunu hatırlamak çok önemlidir.

Yine de terörizm ile ilgili pek çok anlatı, teröristlerin neden şiddete başvurduğuna dair herhangi bir tartışmayı ihmal ettiğinden, eğlence medyasındaki teröristlerin hedefleri ve ideolojilerinin ciddi şekilde dikkate alınması oldukça nadirdir. Zira eğlence medyasının çoğu “terörist” olarak etiketlenenleri şeytanlaştırır ve onları ortadan kaldırmak için aşırıya kaçan önlemleri meşrulaştırır (Schulzke, 2013: 210-211). Bununla uyumlu olarak insanların doğuştan ya da doğası gereği terörist olmadığı, ancak koşulların zorlaması, adalet duygusunun aşınması ve diğer çevresel faktörlerle şiddet içeren davranışlara yöneldiği gerçeği dizide silinir. Şiddete yol açan herhangi bir bağlam tartışılmaz ve dizide terörle mücadelede bastırıcı tedbirlerin her daim elzem olduğu anlatısı dünyayı iyi ve kötü arasındaki bir mücadele olarak ikiye bölen bir dil ile tasvir edilir. Bir başka ifadeyle izleyiciyi niçin savaşıldığı üzerine fazla düşünmeden ordu ve istihbarat kurumlarına destek olmaya davet eden bu anlatı, bir erdem ve milli gurur timsali olarak gösterilen gizli birimin arkasında durmaya çağırmaktadır.

Dizide ayrıca Orta Doğu’ya ilişkin basmakalıp temsillerin oryantalist bir tutumla işlenmesi, muhtelif özellikleri olan bir bölgenin tek yönlü tahrik edici ve tehlikeli bir mekân olarak kurgulanmasına matuftur. Tüm dünyadaki Müslümanların çeşitliliğine rağmen onları fanatik, kadın düşmanı, Batı karşıtı vs. tek tipleştirici bir temsilde yansıtmak, popüler medyanın savaş zamanlarında harekete geçirebileceği “kötü öteki”ye yönelik olumsuz yargıları seferber etmenin bir yoludur (Alsultany, 2012:12).

Resim 19: Dizide Filistin Kentlerinin Tehdit ve Tehlike ile Kodlanmış Temsilleri

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Bu temsil siyaseti, Derek Gregory (2004: 7-16)'nin "sömürgeci şimdiki zaman" devrinde yaşadığımıza yönelik uyarısıyla son derece uyumludur. Zira sömürgeci geçmişin özünde bulunan kapasite, "sömürgeci şimdiki zamanda" bu tür pratiklerle yeniden onaylanarak etkinleştirilir. Çünkü sömürge çağı yalnızca dış politika ve ekonomi yoluyla üretilmez. Aynı zamanda ötekilik üreten kültürel formlar ve temsiller aracılığıyla harekete geçirilir.

Sonuç olarak dizi, Gazze ve Batı Şeria'daki yaşamı şehitlik, hainlik, canlı bomba, saldırı ve nefret olgularının arasına sıkıştırarak Filistin'i İsrail için sürekli olarak güvensizlik üreten bir mekân olarak tasvir etmektedir. Bu yönüyle geçmiş travmaları yeniden canlandırarak ve gelecek travmaların korkusundan yararlanarak İsrail kolektivitesini güçlendirmek amaçlanmaktadır (Kijewska, 2018: 42). Fakat dizi, yetmiş yılı aşkın süren İsrail-Filistin çatışmasının sonucu olan eşitsiz ve adaletsiz "birlikte yaşama" ya ne eleştirel bir bakış getirmekte ne de etik, adalet veya evrensel insan hakları penceresinden çatışmanın çözümüne yönelik bir meydan okuma sunmaktadır (Mueller, 2023: 13). Dahası Sayed Kashua (2018b) ve Rina Muller (2023)'in de dikkat çektiği üzere kontrol noktaları, işe gitmek için uzun kuyruklar, mülteci kampları, işgal kuvvetlerinin beklenmedik baskınları, ev yıkımları, yol kapatmaları gibi Filistin toplumunun hayatını zorlaştıran günlük işgal pratiklerinden tek bir söz dahi edilmemektedir.

Resim 20: Dizide Filistin Direniş Gruplarının İsrail'e Füze ve Bomba Saldırıları

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Dahası keyfi gözaltılar ve tutuklamalar, İsrail'in güvenliği için meşru ve elzem bir güvenlik pratiği olarak sunulur. Ancak Filistinliler'in dünyadaki en yüksek hapsedilme oranına sahip toplumların başında geldiği hatırlanacak olursa (işgalin başladığı 1967 yılından bu yana 800,000'den fazla Filistinli erkek, kadın ve çocuk İsrail hapishanelerine girmiştir. -genel nüfusun yaklaşık yüzde 20'si ve yetişkin erkeklerin yüzde 40'ı) yaygın işsizlik, yoksulluk ve yerleşik ulusal kimliğin inkârı ile birleşen ve muazzam psikolojik gerginlikler yaratan bu pratiklerin (Lockard, 2018) çatışmayı besleyen ana faktörlerden biri olduğu dizide değinilmeyen bir gerçek olarak kalmaktadır.

Özetle dizi, casusluk-aksiyon temasının "kedi-fare" gerilimine aşırı odaklanıp İsrail işgalinin gerçeklerini görmezden gelerek sivil halkın yaşadığı zorlukları gizlemektedir. Fauda dizisinde yapımcıların saklamayı seçtiği şeylerden biri de hükümetin pasif ya da aktif yardımıyla Filistinlilerin topraklarına el koyan hiçbir yerleşimciyi ya da radikal Yahudi'yi göstermemesidir. Dizide, çiftçilerin mahsullerini toplamasını engelleyen bariyerlere ya da Filistinlilerin günlük hareketlerini kısıtlayan kontrol noktalarına ilişkin hiçbir görüntü yer almamaktadır. Ev yıkımları, arazi kamulaştırması ve sınır dışı edilme gösterilmemektedir. Reşit olmayan erkek ve kızların tutuklanması, askerlerin gece yarısı Filistinlilerin evlerine yaptığı baskınlar, İsrailli keskin nişancıların silahsız Filistinlileri vurduktan sonra yaptığı kutlamalar anlatıda gösterilmeyenler arasındadır. Batı Şeria'daki yolların yalnızca Yahudi sürücülere ayrılmış olduğu, izleyicinin gözünün önünden çekilir. Kamera, mallarına ve arazilerine el koyulan, yerlerinden edilerek yoksulluğa ve mülteci

kamplarına mecbur bırakılan Filistinlilerden çok lüks evlerde yaşayan varlıklı Arap toplumunu izleyiciye gösterir.

Resim 21: Dizide Filistinli Arapları Lüks ve Varlık İçinde Tasvir Eden Sahneler

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

O halde Filistinlilere karşı işlenen savaş suçları yerine dizinin amacı İsrail askerlerinin Filistinliler üzerindeki askeri kontrollerini ve suç ortaklığına iten manipülasyonlarını izleyici için anlaşılır, gerekli ve heyecanlı kılmaktır. Dizide olay örgüsünün ağırlıklı olarak İsrail'in bakış açısıyla anlatılması ve İsrailli kahramanlara odaklanması, İsrail'in işgal pratiklerini hiçbir bölümde izleyiciye gösterilmemesi, Filistinlileri evlerinden kovan Yahudi yerleşimcilerin taşkınlıkları, hedefli cinayetler vs. gibi işgal altındaki yaşamın gündelik vahşetlerinin tasvir edilmeyişi diziyi çatışmanın tarafı haline getirmektedir (Shabi, 2018).

Dizide İsrail tarafındaki ölümler daima bir kahramanlık ve erdem anlatısı ile birleştirilen yas ve acıya, Filistinli karakterlerin ölümü ise İsrail toplumunun daha emniyetli ve güvende bir toplumda yaşaması adına tehdit ve tehlikenin yok edildiği bir kutlama havasına eşlik etmektedir. Dahası "masum" Filistinliler aşırılık yanlıların kurbanı olduklarında dahi ölümleri üzerine bir yas tutulmaz. Sadece "tali hasarlar" olarak geçirilir. İsrailli karakterlere yönelik empati ve şefkat ifadeleri Filistinlilere karşı uygulanan şiddeti depolitize edip gizler. Nihayetinde Yahudilerin yaşamları ve bedenleri Arap kayıplarına göre çok daha önemlidir. (Ben-Yehuda, 2020: 6). İsrail askerleri, meşru şiddet konusunda tekele sahip olmanın yanı sıra, Fauda'da travma konusunda da tekele sahiptir. Bu ikilik, bazı insanların ölümünü "yas tutulmayı hak eden" diğerlerini ise "yas tutulmayı hak etmeyen" olarak kurgular (Butler, 2005). Bu noktada şiddetin hangi biçimlerinin terörizm olarak kabul edildiği ve hangi ölümlerin kurban hangilerinin değersiz olarak addedileceği büyük ölçüde söylemsel inşa meseleleridir. Dizide terörist olarak etiketlemeyi kolaylaştıran şey ise Filistinli ötekileştirilmiş bir varlık olarak konumlandırılmaktır (Loadenthal, 2019: 92-94).

Resim 22: Dizide İsraillileri Sempatik ve İnsancıl Olarak Kodlayan Yas ve Endişe Sahneleri

Kaynak: Netflix.com.tr/Fauda

Dizide Yahudi ve Araplar, politik olarak simetrik bir hiyerarşi içinde temsil edilse de, belirgin bir güç dengesizliği gizlenemez. Bunun en bariz örneği sahne geçişleri sırasında işgal altındaki Filistin topraklarını havadan gözetleyen drone görüntüleridir. Bu sekanslarda Filistin yaşamını kontrol etmede kullanılan İsrail teknolojisi, bölgenin üzerinde

gezinirken İsrail ile boyunduruk altındaki Araplar arasındaki güç ve tahakküm ilişkisini yansıtır (Ben-Yehuda, 2020: 20). İsrail insansız hava araçlarının Filistin kentleri ve kasabaları üzerinde baştan başa uçarak “her şeyi gözetlemesi” “öteki” manzara üzerinde bir hâkimiyet duygusu uyandırır. Böylece “şarklı mekân” İsraililer tarafından ehlileştirilmesi ve dizginlenmesi gereken vahşi bir sınır bölgesi olarak nesneleştirilir.

Resim 23: Dizide Filistinli Kentleri Sürekli Gözetim Altında Tutan İsrail İnsansız Hava Araçları

Kaynak: Netflix.com.tr/Faуда

Faуда bu açıdan İsrail’in işgal pratikleri konusundaki muazzam askeri ve teknolojik üstünlüğüne açıkça bir methiye anlatısı takip ediyor. Zira insansız hava araçları gözetimi, internet ve telefon ağının izlenmesi neredeyse her Filistinlinin hareketinin takip edildiğini izleyiciye dikte etme görevi üstleniyor.

Resim 24: Dizide Filistinlileri Sürekli Olarak Gözetim Altında Tutan İsrail Teknolojisinin Tasvirleri

Kaynak: Netflix.com.tr/Faуда

Ancak dizi İsrail ve Filistin arasındaki bu dengesiz ilişkiyi seyirci gözünde eşit bir çatışmaya dönüştürmek adına beklenmedik senaryolara başvurmak zorunda kalır. Örneğin ilk sezonda Filistinliler İsrail’e sarin gazı saldırısı planlarken, ikincisi sezonda İbranice öğrenen ve İsrail kontrol noktalarından geçmek için dindar Yahudiler gibi giyinen Filistinlilerin eylemleri konu edinilir. İkinci sezonda ayrıca DEAŞ İsrail için (gerçekte hiçbir zaman olmadığı üzere) büyük bir tehdit haline geliyor. Böylece Filistin direnişi DEAŞ ile birleştirilerek küresel izleyici nazarında gayri meşrulaştırılıyor. Üçüncü sezon İsraili sivillerin Gazze’ye tüneller yoluyla kaçırılması üzerine kurulurken, dördüncü sezonda Hizbullah’ın sınır aşan eylemleri konu ediniliyor.

Sonuç

Popüler kültür üzerine yapılan araştırmalar, dünya siyasetinin görsel boyutlarının incelenmesine ve politik olanın nasıl ve hangi amaçla görselleştirildiğine yönelik bir dizi çıkarıma imkân verir. Çünkü görselliklerin çok güçlü duygusal ve politik etkilere sahip olabileceği araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. Bu bağlamda görsel güvenlikleştirmeyi incelemek, görüntülerin politik çıkarımlara sahip olduğu süreçleri ortaya çıkarır. Bu çaba, görsel temsillerin dünya siyasetini tasvir ettiği ve oluşturduğu yolları anlamamıza yönelik kavrayışımızı zenginleştirir.

Savaş, direniş ve çatışma gibi uluslararası siyasetteki şiddet meselesinin görsel eserler aracılığıyla tarafgir temsilleri, bu konulara yönelik baskın anlayışları yeniden üreten ve izleyicilerin görsel araçlar aracılığıyla tükettikleri şiddetle suç ortaklığını artıran ırksallaştırılmış bakış açılarından beslenir. Bu çalışmada Filistin-İsrail çatışmasının, popüler kültür ürünü Fauda dizisinde oryantalist bir perspektiften tarafgir biçimde temsil edildiği ve İsrail işgalinin küresel izleyici gözünde meşrulaştırılmaya çalışıldığı ortaya koyulmuştur. Bunu yaparken dizinin İsraili ve küresel izleyicinin Filistin'i güvensizlik üreten bir mekân olarak algılamasına, Arapları ise ontolojik olarak Yahudi yaşamlarına tehdit ve tehlike olarak görmesine neden olacak bir dizi klişe temsile yer verdiği ortaya çıkarılmıştır.

Ayrıca şiddete yol açan herhangi bir bağlam tartışılmamasına rağmen dizide terörle mücadelede bastırıcı tedbirlerin her daim elzem olduğu anlatısı dünyayı iyi ve kötü arasındaki bir mücadele olarak ikiye bölen bir dil ile tasvir edildiği ortaya koyulmuştur. Bir başka ifadeyle dizinin izleyiciyi niçin savaşıldığı üzerine fazla düşünmeden ordu ve istihbarat kurumlarına destek olmaya davet eden bir anlatı takip ettiği, bunun da seyirciyi, bir erdem ve milli gurur timsali olarak gösterilen gizli birimin arkasında durmaya çağırdığı okuyucuya gösterilmiştir.

Dolayısıyla Fauda'nın bir birlikte yaşama anlatısından çok terörizmle mücadele iddiası altında İsrail işgalinin makul ve gerekli görülmesi için çeşitli klişe temsillerden yararlanan oryantalist bir metin olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda dizi klişe temsiller aracılığıyla Filistin'in işgalinin meşrulaştırılmasına katkıda bulunmaktadır.

Çalışmanın akademik olarak katkısı -Bigo (2008)'dan ödünç alarak- güvenliğin gerçekte hangi yollarla güvensizlik ürettiği meselesini popüler kültür ile uluslararası ilişkileri kesiştiren noktalarda aramaktır. "Eleştirel Güvenlik" ve "Terörizm" çalışmaları alanının görsel kültür ürünlerinin analizine yönelik -özellikle Türkçe yazında- kat etmesi gereken önemli bir yol vardır. Bu noktada söylemlerin yanı sıra görsel temsillerin güvenlikleştirme siyasetinin analiz edilmesine ihtiyaç olduğu açıktır.

Son olarak makale, alandaki müstakbel araştırmacılara zayıf grupların, işgal altında topraklarından edilmiş toplumların, dezavantajlı grupların ve küresel güneyin konumunu temsiller yoluyla normalleştiren pratiklere karşı, Eleştirel Teoriye dayalı bir güvenlik anlayışıyla meydan okumayı teklif ediyor. Zira Wyn Jones (1999)'un, "Eleştirel Güvenlik çalışmalarının amacını susturulmuş, temsil edilmeyen ve dezavantajlı grupların özgürleşmesi" olarak ortaya koyduğunu hatırladığımızda, bu tür bir endişe, güvenlik politikalarının odak noktasını devletlerden ve elitlerden uzaklaştırarak, uygulama yelpazesini en çok risk altında ve sesini en az duyurabilen kitlelere doğru kaydırır. Bu nedenle teorisyenin amacı, belirli biçimlerde susturulmuş sesleri tanımlamak ve güçlendirmek olmalıdır. O halde İsrail şiddeti ile Filistinlilerin acılarını karşılaştırmak ve kuramsallaştırmak yalnızca ahlaki netliğe değil, aynı zamanda entelektüel tutarlılığa da katkıda bulunacaktır.

Kaynakça

- Aaron, P. G. (2019). "The Idolatry of Force (Part II): Militarism in Israel's Garrison State", *Journal of Palestine Studies*, Cilt: 48, Sayı: 2, ss. 58-78.
- Alsultany, E. (2012). *Arabs and Muslims in the Media: Race and Representation After 9/11*, New York University Press.

- Altheide, D. T. (2010). "Fear, Terrorism and Popular Culture", (Ed. J Birkenstein, Anna Froula ve Karen Randell), *Reframing 9/11: Film, Popular Culture and the "War on Terror"*, New York: The Continuum: 11-22.
- Amoore, L. (2007). "Vigilant Visualities: The Watchful Politics of the War on Terror", *Security Dialogue*, Volume: 38, No: 2, pp. 215-232.
- Aradau, C. ve van Munster, R. (2007). "Governing Terrorism Through Risk: Taking Precautions, (un)knowing the Future", *European Journal of International Relations*, Volume: 13, No: 1, pp. 89-115.
- Aydın-Düzgit, S. (2019). "Nitel Yaklaşım ile Görüşme, Gözlem ve Odak Grup Yöntemleri, İçerik Analizi", (Ed. A. Çarkoğlu), *Uluslararası İlişkilerde Araştırma Yöntemleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları: 122-141.
- Ben-Yehuda, O. (2020). "The Retribution of Identity: Colonial Politics in Fauda", *AJS Review*, Volume: 44, No: 1, pp. 1-21.
- Ben-Yehuda, O. (2022). "Shooting, Not Crying: Reckoning with Violence in Prisoners of War, Homeland and Fauda", *Postcolonial Intervention*, Volume: 8, No: 2, pp. 174-220.
- Bialasiewicz, L., Campbell, D., Elden Stuart, Graham, S., Jeffrey, Alex, Alison J. (2007). "Performing Security: The Imaginative Geographies of Current US Strategy", *Political Geography*, Volume: 26, No: 4, pp. 405-422.
- Bigo, D. (2008). "Globalized (in)security: The Field and the Ban-opticon", (Ed. D. Bigo ve A. Tsoukala), *Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes After 9/11*, London: Routledge: 10-48.
- Bleiker, R. (2001). "The Aesthetic Turn in International Political Theory", *Millennium: Journal of International Studies*, Volume: 30, No: 3, pp. 509-533.
- Bleiker, R. (2018). "Mapping Visual Global Politics", (Ed. R. Bleiker), *Visual Global Politics*, London: Routledge: 1-29.
- Bleiker, R. ve Hutchison, E. (2008). "Fear No More: Emotions and World Politics", *Review of International Studies*, Volume: 34, No: 1, pp. 115-135.
- Bleiker, R., Campbell, D., Hutchison, E. ve Nicholson, E. (2013). "The Visual Dehumanisation of Refugees", *Australian Journal of Political Science*, Volume: 48, No: 4, pp. 398-416.
- Blistene, P. (2023). Israel's Fauda Fallacy, Engelsberg Ideas, <https://engelsbergideas.com/notebook/israels-fauda-fallacy/>. (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2024).
- Bogost, I. (2007). *Persuasive Games: The Expressive Power of Videogames*, MIT Press.
- Bornstein, A. (2008). "Military Occupation as Carceral Society: Prisons, Checkpoints, and Walls in the Israeli-Palestinian Struggle", *Social Analysis*, Volume: 52, No: 2, pp. 106-30.
- Bos, D. (2018). "Answering the Call of Duty: Everyday Encounters with the Popular Geopolitics of Military-themed Videogames", *Political Geography*, Volume: 63, pp. 54-64.

- Breen-Smyth, M. (2014). "Theorising the "Suspect Community": Counterterrorism, Security Practices and the Public Imagination", *Critical Studies on Terrorism*, Volume: 7, No: 2, pp. 223-240.
- Butler, J.(2005). *Kırılğan Hayat*, (Çev. B. Ertür), İstanbul: Metis Yayınları.
- Buzan, B., Wæver, O. ve de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner.
- Campbell, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, University of Minnesota Press.
- Campbell, D. (2003). "Cultural Governance and Pictorial Resistance: Reflections on the Imaging of War", *Review of International Studies*, Volume: 29, pp. 57-73.
- Carter, S. ve Dodds, K. (2014). *Uluslararası Politika ve Film: Mekân, Vizyon, Güç*, (Çev. B. Ayan), İstanbul: İyi Düşün Yayınları.
- Çıtak, E. (2014). "Post-yapısalcılık ve Güvenlik", (Ed. Emre Çıtak ve Osman Şen), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler*, İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi: 155-168.
- Debrix, F. ve Barder, A. D. (2011). *Beyond Biopolitics Theory, Violence, and Horror In World Politics*, London: Routledge.
- Der Derian, J. (2009). *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network*, London: Routledge.
- Diken, B. ve Taşkale, A. R. (2010). "Bugün Nihilizm: Terör ve Teröre Karşı Savaşın Kesişmeli Sentezi", *Toplum ve Bilim*, Cilt: 117, ss. 118-141.
- Dittmer, J. (2005). "Captain America's Empire: Reflections on Identity, Popular Culture, and post-9/11 Geopolitics", *Annals of the Association of American Geographers*, Volume: 95, No: 3, pp. 626-643.
- Dittmer, J. (2015). "On Captain America and Doing Popular Culture in the Social Sciences", (Ed. F. Caso ve C. Hamilton), *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*, E-International Relations: 1-5.
- Dittmer, J. ve Bos, D. (2019). *Popular Culture, Geopolitics, and Identity*, Rowman ve Littlefield.
- Dodds, K. (2008). "Screening Terror: Hollywood, the United States and the Construction of Danger", *Critical Studies on Terrorism*, Volume: 1, No: 2, pp. 227-243.
- Dodds, K. (2015). "Popular Geopolitics and War on Terror", (Ed. Federica Caso ve Caitlin Hamilton), *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*, E-International Relations: 51-62.
- Duncombe, C. ve Bleiker, D. (2015). "Popular Culture and Political Identity", (Ed. Federica Caso ve Caitlin Hamilton), *Popular Culture and World Politics: Theories, Methods, Pedagogies*, E-International Relations: 35-44.
- Duyar, S. (2013). *Kitle İletişim Araçlarında Görsellik Yoluyla Meşrulaştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı, Radyo Televizyon Bilim Dalı, Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Dyer, R. (1993). *The Matter of Images: Essays on Representation*, London: Routledge.

- Enloe, C. (2000). *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives*, University of California Press.
- Erdağ, R. ve Kardaş, T. (2019). "Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler", (Ed. Ramazan Gözen), *Uluslararası İlişkiler Teorileri, İletişim Yayınları*: 379-404.
- Finkelstein, N. G. (2014). *Bu Kez Çok İleri Gittik*, (Çev. Deniz Özlem Çevik), İstanbul: Tuti Kitap.
- Foucault, M. (2002). *Toplumu Savunmak Gerekir: College de France'ta Verilen Dersler (1975-1976)*, (Çev. Şehsuvar Aktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökmen, M. ve Haas, T. (2012). "Arap Dünyasına Dair Modern Oryantalizm Tasavvuru: National Geographic Dergisi 1990-2006", (Ed. Mahmut Gökmen), *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*, İlke Yayıncılık: 39-56.
- Grayson, K. (2018). "Popular Geopolitics and Popular Culture in World Politics: Pasts, Presents, Futures", (Ed. Robert A. Saunders ve Vlad Strukov), *Popular Geopolitics: Plotting an Evolving Interdiscipline*, Routledge: 43-62.
- Gregory, D. (2004). *The Colonial Present: Afghanistan, Palestine, Iraq*, Blackwell.
- Hall, S. (2017). *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*, (Çev. İdil Dünder), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hamilton, C., ve Shepherd, L. J. (2016). *Understanding Popular Culture and World Politics in the Digital Age*, Routledge.
- Hansen, L. (2011). "Theorizing the Image for Security Studies: Visual Securitization and the Muhammad Cartoon Crisis", *European Journal of International Relations*, Volume: 17, No: 1, pp. 54-58.
- Hawari, Y. (2019). *The Systematic Torture of Palestinians in Israeli Detention*, Alshabaka, <https://al-shabaka.org/briefs/the-systematic-torture-of-palestinians-in-israeli-detention/>. (Erişim Tarihi: 15.02.2024).
- Huysmans, J. (2006). *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*, Routledge.
- Huysmans, J. ve Tsoukala, A. (2008): "Introduction: The Social Construction and Control of Danger in Counterterrorism", *Alternatives*, Volume: 33, No: 2, pp. 133-156.
- Jackson, R. (2005). *Writing the War on Terrorism: Language, Politics and Counter-Terrorism*, Manchester University Press.
- Jackson, R. (2007). "An Analysis of EU Counterterrorism Discourse Post-september 11", *Cambridge Review of International Affairs*, Volume: 20, No: 2, pp. 233-247.
- Jackson, R. (2015). *Bir Teröristin İtirafı*, (Çev. Elif Sema Mutlu), İstanbul: Matbuat Yayın Grubu.
- Jackson, R., Jarvis L., Gunning, J., Breen-Smyth, M. (2011). *Terrorism: A Critical Introduction*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Jude, S. (2024). "Fauda and the Israeli Occupation of Palestine: Gender, Emotions, and Visual Representations of Complicity in International Politics", *Review of International Studies*, Volume: 50, No: 1, pp. 107-126.

- Kashua S. (2018a, 11 Ocak) At least, Let us Hate Fauda. Haaretz, www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.5723453. (Erişim Tarihi: 08.02.2024).
- Kashua, S. (2018b) The Occupation as Entertainment, No:229, pp. 73-75, foreignpolicy.com/2018/07/16/the-occupation-as-entertainment-israel-fauda-netflix/ (Erişim Tarihi: 08.02.2024).
- Keyman, F. (2011). "11 Eylül, Kimlik ve Demokratik Dünya Düzeni", (Ed. Abdurrahman Babacan), 11 Eylül Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011, İstanbul: Pinar Yayınları.
- Khatib, L. (2006). *Filming the Modern Middle East: Politics in the Cinemas of Hollywood and the Arab World*, London and New York: Tauris.
- Kijewska, A. (2018). "What a Mess!: Reading Fauda According to CDA", *Roczniki Kulturoznawcze*, Volume: 9, No: 2, pp. 41-54.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*, Sage Publications.
- Kumar, D. ve Kundnani A. (2014). "Imagining National Security: The CIA, Hollywood, and the War on Terror", *Democratic Communiqué*, Volume: 26, No: 2, pp. 72-83.
- Loadenthal, M. (2019). "Othering Terrorism: A Rhetorical Strategy of Strategic Labeling", *Genocide Studies and Prevention*, Volume: 13, No: 2, pp. 74-105.
- Lockard, J. (2018). No Way to Treat the Neighbours: The Problem with Fauda, https://www.academia.edu/37403626/No_Way_to_Treat_the_Neighbours_The_Problem_with_Fauda (Erişim Tarihi: 09.02.2024).
- Mbembe, A. (2019). *Necropolitics*, Durham: Duke University Press.
- Moghaddam, Fathali (2006). *From the Terrorist Point of View: What They Experience and Why They Come to Destroy*, London: Praeger Security International.
- Möller, F. (2007). "Photographic Interventions in Post-9/11 Security Policy", *Security Dialogue*, Volume: 38, No: 2, pp. 179-196.
- Muller, R. C. (2023), *Fauda: La Banalité d'une Occupation?*, TV/Series, (21).
- Pears, L. (2022). "Military Masculinities on Television: Who Dares Wins", *Norma: International Journal for Masculinity Studies*, Volume: 17, No: 1, pp. 67-82.
- Raz, L. ve Issacharoff, A. (Creators). (2015-2023) *Fauda* [TV Series]. Yes-Satellite Television.
- Ribke, N. (2019). "Fauda Television Series and the Turning of Asymmetrical Conflict into Television Entertainment", *Media, Culture ve Society*, Volume: 41, No: 8, pp. 1245-1260.
- Riegler, T. (2014). "Mirroring Terror: The Impact of 9/11 on Hollywood Cinema", *Imaginations: Journal of Cross-Cultural Media Studies*, Volume: 5, No: 2, pp. 103-119.
- Robinson, N. ve Schulzke, M. (2016). "Visualizing War? Towards a Visual Analysis of Videogames and Social Media", *Perspectives on Politics*, Volume: 14, No: 4, pp. 995-1010.
- Ryan, M. ve Kellner, D. (2022). *Politik Kamera*, (Çev. Elif Özsayar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Said, E. (1999). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, (Çev. Berna Yıldırım), İstanbul: Metis Kitap.

- Saleem, M. ve. Anderson, C. A. (2013). "Arabs as Terrorists: Effects of Stereotypes Within Violent Contexts on Attitudes, Perceptions, and Affect", *Psychology of Violence*, Volume: 3, No: 1, pp. 84-99.
- Sardar Z. ve Davies, M. W. (2004). *Amerika'dan Neden Nefret Ediliyor?*, (Çev. Hülya Osmanoğlu), İstanbul: Aykırı Yayınları.
- Schlag, G. (2019). "The Afterlife of Osama bin Laden: Performative Pictures in the War on Terror", *Critical Studies on Terrorism*, Volume: 12, No: 1, pp. 1-18.
- Schulzke, M. (2013). "Being a Terrorist: Video Game Simulations of the Other Side of the War on Terror", *Media, War ve Conflict*, Volume: 6, No: 3, pp. 207-220.
- Shabi, R. (2018, 23 Mayıs). The next Homeland? The Problems with Fauda, Israel's Brutal TV hit, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2018/may/23/the-next-homeland-problems-with-fauda-israel-brutal-tv-hit> (Erişim Tarihi: 12.02.2024).
- Shaheen, J. (2009). *Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies A People*, Olive Branch Press.
- Shapiro, M. (1997). *Violent Cartographies: Mapping Cultures of War*, University of Minnesota Press.
- Sharp, J. (1993). "Publishing American Identity: Popular Geopolitics, Myth and The Readers Digest", *Political Geography*, Volume: 12, No: 6, pp. 491-503.
- Shepherd, L. J. (2008). "Visualising Violence: Legitimacy and Authority in the War on Terror", *Critical Studies on Terrorism*, Volume: 1, No: 2, pp. 213-226.
- Silberstein, S. (2004) *War of Words: Language, Politics and 9/11*, Routledge.
- Sina, R. (2021). *The Occupation in Television: An Analysis of How Fauda's Portrayal of Palestinians Impacts the Perception of the Arab-Israeli Conflict*, Master Thesis, Leiden University.
- Spivak, G. C. (2020). *Madun Konuşabilir mi?*, (Çev. Emre Koyuncu), Ankara: Dipnot Yayınları.
- Stahl, R. (2011). *Savaş Oyunları A.Ş.*, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tsoukala, A. (2008). "Defining the Terrorist Threat in the Post-september 11 Era", (Ed. Didier Bigo ve Anastassia Tsoukala), *Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes after 9/11*, Routledge: 51-109.
- Uluç, Gülriz. (2009). *Medya ve Oryantalizm*, İzmir: Anahtar Kitaplar.
- Varol, S. F. (2016). *Temsil, İdeoloji, Kimlik*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Weldes, J. (1999). "The Cultural Production of Crisis: U.S. Identity and Missiles in Cuba", (Ed. Jutta Weldes, Mark Laffey, Hugh Gusterson ve Raymond Duvall), *Cultures of - Insecurity States, Communities, and the Production of Danger*, University of Minnesota Press: 35-63.
- Williams, M. C. (2003). "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, Volume: 47, No: 4, pp. 511-531.
- Wolfe, P. (2006). "Settler Colonialism and the Elimination of the Native", *Journal of Genocide Research*, Volume: 8, No: 4, pp. 387-409.

www.netflix.com.tr/Fauda (Erişim Tarihi: 25.04.2024).

Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması / Contribution Rates and Conflicts of Interest

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Yazar Katkıları	Bu çalışma tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.	Author Contributions	This study was prepared with a single author.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Makale Türü/ Article Type	Başvuru Tarihi/ Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published Date
Araştırma Makalesi	31.05.2024	30.06.2024	10.01.2025

ABD ve AB Özelinde Küresel ve Bölgesel Güçlerin Arap İsyanları Politikalarının Karşılaştırılması

Comparison of Global and Regional Powers' Policies on the Arab Uprisings with Special Reference to the USA and the EU

Yahya AYDIN*

Özet

17 Aralık 2010 yılında, Tunus'ta fitili ateşlenen, kitlesel halk hareketleri, aslında beklenmeyen bir hızla genişlemiş, farklı bölge ve ülkelerde kendisine etki alanı bulmuştur. Kendisine bu denli hızlı yayılma alanı buluna kitlesel halk hareketlerinin, kontrolü ve nereye evrileceği, öncesinden hiçte kolay tahmin edilecek bir durum değildir. Bundan dolayıdır ki olayların başladığı, devam ettiği ve sonrasındaki "tahminler", "kanaatler" ve "beklentiler" farklılık arz edecektir. Çünkü olayların çıkışında tarihsel, sosyal, psiko-sosyal, ekonomik ve siyasal sebepleri ile sonuçları olacaktır. Bu çalışmamda belgesel kaynak ve literatür taraması yöntemini kullanarak, başlangıçta "Bahar", "Uyanış" sonrasında ise "İsyan" olarak tanımlanan kitlesel halk hareketlerini derinlemesine inceleyip, olayların çıkmasında tarihsel, siyasal, sosyal, psiko-sosyal, ekonomik ve siyasi sebeplerin neler olabileceğine değindikten sonra, ABD ve AB özelinde küresel ve bölgesel güçlerin "aktörlerin" Arap İsyanları politikalarının karşılaştırılması incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Uyanış, İsyan, ABD, AB

Abstract

On December 17, 2010, mass popular movements, which were sparked in Tunisia, expanded at an unexpectedly rapid pace and found a sphere of influence in different regions and countries. The control of mass popular movements, which have spread so rapidly, and the direction in which they will evolve is not something that can be easily predicted in advance. Therefore, the "predictions", "opinions" and "expectations" at the beginning, during and after the events will differ. This is because the events will have historical, social, psycho-social, economic and political causes and consequences. In this study, by using the method of documentary sources and literature review, I examine in depth the mass popular movements, which were initially defined as "Spring", "Awakening" and later as "Revolt", and after mentioning the historical, political, social, psycho-social, economic and political reasons for the emergence of the events, I examine the comparison of the policies of the global and regional powers "actors" of the Arab Uprisings in the US and the EU.

Keywords: The Arab Spring, Awakening, Rebellion, USA, EU

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, yahyaydin@gmail.com, ORCID: 0009-0002-9932-113X.

Atıf/Cite: Aydın, Y. (2025). "ABD ve AB Özelinde Küresel ve Bölgesel Güçlerin Arap İsyanları Politikalarının Karşılaştırılması", Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 30-39.

Giriş

Arap Baharı; genel olarak bir tanım yaparsak; siyasal, sosyal, ekonomik ve demografik gerekçelerden dolayı Kuzey Afrika ülkelerinde başlayan ve bölgesel ve küresel güçlerin bölge üzerindeki hedefleri doğrultusunda etkisi ve tesiri ile diğer bölgelerde Ortadoğu ülkelerinde devam eden kitlesel halk hareketlerine verilen isimdir. Bu kitlesel halk hareketleri aslında “değişim talepleri”nin farklı zamanlarda değişik ifadelerle dillendirilmesidir (Yıldırım ve Alrantisi, 2021: 4).

Bu isyanların ilk çıktığı dönemlerde “bahar” diye adlandırmasının gerekçesi uzun bir süredir süregelen Ortadoğu ülkelerindeki dikta yönetim(Mütercimler, 1997: 185)lerine karşı kitleler halinde halkın isyan etmesidir. Fakat daha sonrasında bölgede etki alanı oluşturmak isteyen ve etkisi olan ülkelerin isyanlarda taraf açık ya da gizli taraf olmaları, ayaklanmaların seyrini ve sonucunu belirlediği için başlangıçta “bahar” olarak adlandırılan halk hareketleri daha sonrasında “isyan” ya da “uyanış” olarak adlandırılmıştır.

Kitlesel halk hareketlerinin patlak verdiği ilk olay Tunus’ta 17 Aralık 2010 tarihinde gerçekleşmiştir. Hadise aslında bilgisayar mühendisi olan seyyar satıcı Muhammed Bouazizi’nin geçimini sağlamak için seyyar olarak sebze ve meyve sattığı esnada, zabıtarlar tarafından tartaklanması ve satış arabasına el koyulması ile başlamıştır. Yaşadığı olaydan hemen sonra 26 yaşındaki Muhammed Bouazizi’ni, protesto amacıyla kendini kamu kurumunun önünde ateşe vermiş, olayın yayılmasıyla birlikte ise başlayan protestolar hızlı bir şekilde genişlemiştir. Başlangıçta internet üzerinden başlayan isyanlarda; “Polise yasemin verelim” sloganıyla yayılmış olduğu ve protestolar neticesinde Tunus’ta iktidarda bulunan Bin Ali’nin iktidardan inmesi ile neticelendiği için bu sürece “Yasemin Devrimi” denilmiştir (Avcı, 2013). Bu olay her an alevlenmeye hazır olan halk kitlelerini hareketlendirmiş ve ilerleyen süreçte Bouazizi’nin yaktığı isyan ateşi büyüyerek ülke genelinde, akabinde benzer siyasal, ekonomik ve sosyal sorun ve problemlerin yaşandığı ülke ve bölgelere sirayet etmiştir.

İsyanların başladığı dönemdeki, isyanların başlamasına dair birçok ülkedeki genel kanaat, ABD’nin Arap Baharı olarak anılan ayaklanmaların çıkmasında etkisi olduğuna, hatta isyan sürecinin doğrudan ABD tarafından yönlendirdiğine dair inanış hâkimdi. Bu savı temellendirmek üzere Arap Baharı ile SSCB’nin eski nüfuz bölgesinde yaşanan Renkli Devrimler arasında paralellik kurulmuştur (Duran ve Özdemir, 2012). Bu görüşün varlığı ABD’nin küresel bir güç olarak bölge ülkeleri ve yönetimleri ile ilgilenmesidir. Hatta ABD’nin bu ilgisi yer yer bölgede çıkan birçok olaya doğrudan veya dolaylı müdahalesi sonucunda olmuştur. Ancak Arap isyanlarının patlak verdiği dönem göz önüne alındığında ABD’nin askeri varlığını bölgeden kademeli bir şekilde geri çektiği zamana denk gelmiştir. Amerika’ya Ortadoğu siyasetinde kati belirleyici rol atfeden bu yaklaşım, kendi içerisinde sorunlu bir yaklaşım olmakla birlikte bu yaklaşımla bölge halklarını ve bölgesel diğer güçleri yok saymak, etkisiz kılmak anlamına gelecektir. Halbu ki Ortadoğuda ve Afrika’nın kuzeyinde, bölgesel ve küresel güce sahip güçlerin, ekonomik ve siyasi menfaatlerinin bulunduğu, stratejik açıdan öneme sahip bir bölgedir (Göçer ve Çınar, 2015: 51).

Bölge üzerinde etkisi olan diğer bölgesel ve küresel güçler ile bölge halklarını yok saymak sorunlu bir yaklaşımdır. Hatta ABD merkezli görüşün aksine, ABD açısından, beklenmedik bir dönemde ve aniden patlak veren halk hareketlerinde ABD’nin doğrudan bir etkisi olmadığını söyleyebilmekle birlikte ABD’nin “Arap Baharı” sürecinde ve sonrasında sergilemiş olduğu tavrında farklılık göstermiş olduğunu söyleyebiliriz (Köse, 2017: 28). Çünkü bu dönemde ABD yönetiminde Barak Obama vardı ve Obama döneminde

ABD bölgedeki askeri varlığı kademeli olarak geri çekme kararı almıştı. İsyanlar sonrası yapılan araştırma ve çalışmalar da ise Amerika Birleşik Devletleri odaklı yaklaşımın dışında çok daha geniş perspektifli bir şekilde süreç değerlendirilmektedir.

1. Arap İsyanlarının Ortaya Çıkış Nedenleri

Başlangıçta “bahar” sonrasında “isyan” olarak tanımlanan kitlesel halk hareketlerinin neden ve kimler tarafından çıkarıldığına dair nedenleri araştırıldığında, zamansal açıdan farklı dönemlerde çeşitli tanımlamaların olduğu görülmektedir. Bu kitlesel halk hareketlerinin nedenlerine dair derinlemesine inceleme yapıldığında birçok sebebin olduğunu görmekteyiz. Bu nedenleri daha kolay anlamak ve aktarmak için; genel, tarihsel, sosyal, sosyo-psikolojik, ekonomik, siyasal gibi başlıklarda toplamak doğru olacaktır. Fakat yapmış olduğumuz çalışma neticesinde sonuçlarının değerlendirilmesine gelindiğinde nedenler arasında bölge üzerinde etkisi olan ya da etki göstermek isteyen bölgesel ve küresel güçlerin etkilerini de ilave etmek doğru olacaktır.

Arap İsyanları olarak tanımlanan sürecin, genel olarak kitlesel halk hareketlerinin ortaya çıkmasının temelinde; diktatoryal rejimlerin varlığı, başarısız siyasi yönetim, fikri özgürlük ve zorlu yaşam koşullarının olduğunu söylemek mümkündür (Tan, 2017: 3). Bu bölge uzun süreden beri istikrarsızlıklar, baskıcı yönetimler, ekonomik anlamda yaşanan zorluklar, bölgenin değerli doğal kaynakların ve radikal fikirlerin varlığıyla tanımlanması halk kitlelerini psiko-sosyal anlamda zihinsel olarak hazırlamış, bölgedeki zenginliklerden edilen gelirin, sadece sınırlı sayılabilecek bir kesimin kontrolüne verilmesi ve bu kesimin, halkın görmezden gelmesi, toplumda gerilimin artmasına katkı sağlayan sebepler olmuştur.

Arap isyanlarının tarihsel nedenlerine baktığımızda öncelikle Arabistan Yarımadası ile Şimal/Kuzey Afrika’da varlığını devam ettiren ülkelerin, Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’nın akabinde sona ermesinin ardından, Batılı güçlerin istekleri doğrultusunda tasarlanması, bu meyanda kurulan bu suni devletlerin Batılı devletlerin arzu ve istekleri sonucu gizli anlaşmalarla kurulması, sınırlarının çizilmesinde belirleyici unsurun adalet ve hakkaniyet kavramlarının değil de batılı güçlerin kendi çıkar amaçlarının yatmış olduğunu söylemeliyiz (Tekek, 2012: 5). Bölgedeki ülkelerin Batı’nın çıkarlarına hizmet etmesi üzere kurulmuş olmasının süreç içerisinde Arap halkları üzerinde biriktirdiği duyarlılıkların artması kitlesel halk hareketlerinin oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Çünkü I. Dünya Savaşı sonucu kurulan bölge ülke yönetimleri batılı güçlerin kendilerine sunmuş oldukları bu lütuf karşısında yönetsel politikalarını yine batının çıkarları doğrultusunda kurmuşlardır. Bu anlayıştaki yönetim şekli, bölge halkları üzerinde her zaman bir baskının olmasına sebep olmuştur. Yönetimlerin bu anlayışı; eşitsiz anlaşmalar ve kapitülasyonların Arap halklarının batıya karşı oluşturduğu bakış açısının zamanla olgunlaşması, kitlelerin yönetimlere karşı harekete geçmesine sebep olmuştur. Yine bölge ülkelerinin sınırlarının adeta cetvel ile çizilmesi, ülke sınırlarının belirmesinde hakkaniyet ölçüsünün yok sayıldığının bir başka göstergesi olmuştur.

Özellikle İsrail’in Batılı devletler tarafından bölgeye yerleştirilmiş olması ve 1948’den sonra İsrail’e karşı yapılan savaşları bölgede bulunan Arap Devletlerinin son nokta da kaybetmiş olması, halk kitlelerini yönetimlere karşı isyana sevk eden bir başka neden olmuştur (İHH, 2014).

Arap isyanlarının önemli sebeplerinden olan sosyal ve psiko-sosyal nedenlere bakacak olursak; İnsanların dikta edilen yönetim anlayışından ve bu anlayışın artık insanlar üzerinde taşınması zor olan bir anlayışa dönüşmesinden bahsedebiliriz. Bölgede hızlı nüfus artışıyla birlikte gençlerin iş bulamamaları toplumsal bunalımlara sebep olmuştur. Bu

sosyo-psikolojij bunalımlığının yanı sıra insanların otoriter devlet yönetimlerinden kaynaklanan sosyal ve kültürel hürriyetlerinde özgür olmamaları halk kitlelerini özellikle gençleri yönetimlere karşı hareketlendiren ayrı bir unsur olmuştur. Ayrıca batılı güçler I. Dünya Savaşı sonrasında bölge ülkelerinin önemli bir kısmında geçerli olacak olan sayıca az bulunan grupları ön plana çıkartarak, bu gurupların yönetimlerde etkili olmalarını sağlamak suretiyle kendi çıkarlarını korumaya ve bölgenin kontrolünü ellerinde bulundurmaya ve bunu bir araç olarak kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu yaklaşım ilerleyen zaman diliminde orta ve uzun vadede halk kitlelerinin yönetimlere karşı ayaklanmalarının bir başka sebebi olmuştur (Şensoy, 2012: 7).

2008-2009 yıllarında gerçekleşen ekonomik krizi ve bölgede petrol gibi bir gelir kaynağı olmayan ülkelerin krize hazırlıksız yakalanması ki, bu krizden bu anlamda daha güçlü olan Körfez ülkelerine de sirayet etmiş olması, bu ülkelerde çalışan bölgenin diğer ülkelerinden gelen işçilerin ailelerine döviz gönderememelerine sebep olmuştur. Bu ekonomik sıkıntılar ve kaydedilen gelişmeler, küresel ölçekte makro dengelerde ciddi tahribata neden olmuştur. Toplam kamu borç stokunun GSYİH'ye oranı Tunus'ta %45, Fas'ta %60, Mısır ve Ürdün'de ise %80 seviyelerine ulaşmıştır. Ülkelerin ekonomik gelişme hızlarına bakıldığında; Lübnan %1,5, Mısır %1,7 oranında büyüme kaydederken, Libya buna karşı %62 oranında küçülme göstermiştir. Ekonomik verileri yayınlanmaması sebebiyle Suriye hakkında kesin bir şey söylenememekle birlikte durumun Suriye için de benzer olduğu tahmin edilmektedir (Göçer ve Çınar, 2015: 58). Yiyecek fiyatlarında yaşanan artış, yaygınlaşan işsizlik ve yoksullaşma ki; Tunus örneğinde olduğu gibi üniversite bitirenlerin işsizlik oranının %55'i bulması, buna ilaveten Suriye'de yaşayan 25 yaş altı gençlerin işsizlik oranının %50'lerde olması, ülke genelinin ise %25'inin işsiz olarak varlığını sürdürmeye çalışması, beraberinde halk kitleleri üzerinde hoşnutsuzluğa sebep olmuştur. Ayrıca otoriter yönetimlerle idare edilen bölge ülkelerindeki gelirleri kamuoyunun yararına altyapı, kalkınma, sanayileşme, sağlık, eğitim gibi temel yatırımlarda kullanılmaması, halk kitleleri üzerinde mutsuzluklara sebep olmuş bu da kitlelerin yönetimlere karşı hareketlenmesine sebep olmuştur.

İkinci dünya savaşı sonrası, Osmanlı devleti topraklarının büyük bir bölümünü kontrolü altına almak isteyen batılı devletler birçok bölgede adeta kendi çıkarlarına hizmet edecek, kendi güdümleri ile varlıklarını devam ettirecek ve kontrollerinden çıkmayacak "devletcik"lerin kurulmasını sağlamışlardır. Genel itibariyle "sipariş üzerine" kurulan bu devletleri kontrolde tutmanın en kolay yönü bu devletlerin otoriter yapılar aracılığı ile yönetilmesiydi. 1900'lü yılların ilk çeyreğinde kurulmaya başlayan bu Arap ülkelerindeki liderlerin serbestçe seçme ve seçilme, yönetimi tercih etme yolunda ilerleme kat etmemeleri, demokratikleşememeleri ve neticesinde doğru yönetim sergileyememeleri sonucu, olumsuz olan dönemlerin tüm faturalarının işte bu otoriter yapılara kesilmesine neden olmuştur. Bölgedeki devletlerin yönetiminde olan öncü olan siyasilerin varlıklarını, kendi ülkelerindeki halk kitlelerinden değil de uluslararası düzenden ve bu düzenin kurulmasında büyük rol oynayan küresel güçlerden almaları, kendi ülkelerinde çıkan siyasi krizleri yönetme konusunda sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur.

Ortadoğu ülkelerindeki politik yapı, kralların geniş yetkilerinin olduğu anayasal monarşi şeklindedir. Her ne kadar bölge ülkelerinde otoriter rejimlerin varlığından bahsetsek de 1900'lü yıllardan sonra demokratik yönetimlerin yaygınlaştığı bir çağda varlıklarını sürdürüyorlardı. Ondan dolayı göstermelik parlamenter uygulamalar ile yönetilen siyasi yapılarıydı. Fakat bu yapılarda krallara geniş yetkiler veriliyordu. Örnek verecek olursak; krallara parlamentoyu feshetme yetkisi tanınıyordu (Tunç, 2013: 1). Bu

yapılarda halkın gerçek tercih sonuçlarının ilan edilmemesi, azınlıkların orantılı temsil hakkının bulunmaması veya etnik ve dini olarak çoğunlukta bulunan halkların, yönetimlerde etkili olamamaları bölgede huzursuzlukların bir değer sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunların dışında bölgede etki alanı bulan ve bölgedeki gelişmelerden etkileneceği düşünülen Türkiye ve İran gibi çevre aktörlerinin etkileri ile bölgede Hamas, Hizbullah vb. devlet dışı aktörlerin güçlenmesi ve halk kitleleri üzerinde etki bırakmaları bu ülkelerde meydana gelen kitlesel halk hareketlerinin siyasi sebepleri arasında gösterilebilir (Aras, 2014: 40).

2. ABD ve AB'nin Arap İsyanları Politikalarının Karşılaştırılması

Geride bırakılan takribi yüzyılda, Ortadoğu'da meydana gelen pek çok gelişmede ABD'nin çok ciddi rolü olmuştur. Fakat Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası'nda birçok ülkeyi etkisi altına alan kitlesel halk hareketlerinin başladığı dönemde ABD'de yönetimi Barack Obama'nın başkanlığının olduğu dönemdir. Obama, bu dönemde Ortadoğu politikasını kesif askeri mevcudiyet ve maliyetli politikalarla baskılamak değil, stratejik öncelikler odağında daha az asker ve maliyetle oluşturan bir stratejiye geçme arayışı içine girmiştir. Bundan dolayı ABD'nin ayaklanmaların başlamasında doğrudan etkili olduğunu söylemek yanıltıcı olacaktır. Hatta bu halk hareketlerinin ABD'nin öngöremediği bir zamanda gerçekleştiğini söylemek daha isabetli olacaktır.

Buna mukabil I. Dünya Savaşı sonrası yeniden şekillenen Ortadoğu Avrupa'nın her zaman çekim alanı içerisinde kalmıştır. Hatta bölgenin şekillenmesinde şu an AB üyesi öncü aktör olan ülkelerin, özellikle İngiltere ve Fransa'nın etkili olduğunu söyleyebiliriz. Hatta bölgenin şekillenirken ve haritası çizilirken İngiltere ve Fransa'nın etkisi kadar bölgede yaşayan halkların değerleri dikkate alınmamıştır. Avrupalı aktör ülkeler her daim Arap coğrafyasında etkinliğini sürdürmek istemiştir. Bölge şekillenirken bölgede yaşayan halk yaşadıkları coğrafi bölge isimleri ile tanımlanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası, I. Kahire Konferansında coğrafyanın adeta haritası çizilmiş, II. Dünya Savaşı akabinde ise İngiltere II. Kahire Konferansı ile bölgede etkili olmak istemiş olsa da ABD ile bu konuda anlaşamamıştır. Soğuk Savaş yıllarının bitimi ile bölgede hareketlenmeler yeniden başlamış, bu hareketlenmelerde Avrupa safını belli etmiş, Rusya'ya karşı ABD'nin yanında yer alarak çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Avrupa'da 1951 yılında Schuman Deklarasyonu'nun bir neticesi olarak, yapılanmaya başlayan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) değişim ve gelişim sürecine 1993 yılında aktif hale getirdiği Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması) ile devam etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022). 1990'ların başlarında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin dağılmasıyla yeniden yapılanmaya giren Avrupa, I. Dünya Savaşı sonrasında henüz çok büyük yapılanmalara maruz kalmayan Arap coğrafyası ile yakından ilgileniyordu. Fakat AB'nin de kuzey Afrika'da başlayan sonrasında Ortadoğu'daki birçok ülkede etkisini gösteren kitlesel halk hareketlerinde doğrudan etkisinin olduğunu söyleyemeyiz.

Kuzey Afrika'da çıkan ve sonrasında kendisine Ortadoğu'daki bazı ülkelerde yayılma alanı bulan "onur, insan hakları, özgürlük ve demokrasi" talepleri ve söylemleri ile kendisine yayılma alanı bulan kitlesel halk hareketleri son noktada ABD ve AB'den destek görmemiştir (Duran, 2021a: 15). Ancak bu duruşları ya da taraf oluşlarını; isyanların başlangıcı, devam ettiği süreç ve sonuçlarına göre hatta ülkelerin ABD ve AB olan duruşlarına göre ayrı ayrı incelemek gerekmektedir.

Hatta Batı'nın bu politikasını daha alt başlıklarda da incelemek mümkündür. Çünkü ABD'nin MENA olarak ifade edilen Ortadoğu-Kuzey Afrika bölgesine yönelik politikalarında Soğuk Savaş sonrasında süreklilik unsurları ağırlıklı bir şekilde ön plana çıkmıştır. ABD'nin Ortadoğu-Kuzey Afrika bölgesine yönelik politikalarında süreklilik unsurlarının yanı sıra başkanlara göre yaklaşım farklılıkları da söz konusudur. Gerek George W. Bush'un gerek Barack Obama'nın gerekse Donald Trump'ın başkanlık dönemlerinde farklı politikalar tercih edilmiştir. ABD'nin Ortadoğu-Kuzey Afrika Bölgesi'ne politikasına yönelik tercihleri bölge siyasetinin Arap Baharı sonrasında yeniden oluşturulmasında etkili olmuştur. Devrimler düzeni bölgede Washington'un istemediği bir noktaya çektiğinde ise ABD'deki aktörler devreye girerek duruma müdahale etmişlerdir. Adeta ABD "NATO" eliyle Avrupalı devletleri yönlendirmiş, Libya müdahalesi gerçekleşmiştir. ABD ve Avrupa bu süreçte petrolün transferindeki güvenliği, gücün kontrolü, terörle mücadele ve batı yanlısı bölgesel güç dengelerinin korunması gibi kaygılarla, bölgedeki otoriter rejimleri desteklemiştir. Sokağa dökülen Arap halkları bu süreçte Batı'dan (ABD ve AB) destek alamadıkları gibi statüko yanlısı Körfez ülkeleri tarafından da karşı devrim ile susturulmak istenmişlerdir (Duran, 2021b: 190).

ABD, Tunus ve Libya'da halk hareketlerini desteklerken Bahreyn'deki muhalefetin Şiilerden oluşması ve İran'a yakın olmalarından dolayı, Bahreyn'deki halk hareketlerinin bastırılmasına sessiz kalmıştı (Ayhan, 2011: 2). Ayrıca ABD'nin olaylara yaklaşımında perdenin görülen yüzünün arkasında Soğuk Savaş döneminden kalma blok mücadelesinin devam ettiğini savunan görüşlerin olduğu da dile getirilebilir (Mahalli, 2012: 19-20).

AB ise özellikle Akdeniz bölgesinde oluşmasının faydalı olacağını düşündüğü siyasi topluluğu bulmuş olsa da sergilediği duruşa baktığımızda hak, özgürlük ve iyi yönetişimi destekleyen aktif bir duruştan kaçındığını görmekteyiz. AB'nin Tunus ve Libya'daki rolünün ise çıkarları gözetken ülkelerin politikalarıyla şekillenmiştir (Aras, 2014: 40).

Obama yönetiminde Washington, süreci bir süre gözlemlemeyi sonrasında müdahil olmayı tercih etmiştir. Bu tavırda Beyaz Saray'ın Ortadoğu-Kuzey Afrika Bölgesi'nde yeni bir cephe açmama çabasının rolü oldukça büyük olmuştur. Barack Obama, Yasemin Devrimi'nin başarılı olmasının ardından "Tunus halkının cesur ve onurlu tavrını alkışlamaktayım" açıklamasında bulunmuştur. Benzer şekilde Obama aynı tavrı 19 Mayıs 2011'deki başka bir konuşmasında da tekrarlamıştır. Obama "Elbette mütevazı bir şekilde hareket etmek durumundayız. Tunus ve Kahire'de insanları sokağa döken Amerika olmamıştır. Bu hareketi insanlar kendileri başlatmışlardır ve bu sürecin sonunu da kendileri getirmelilerdir" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Obama aynı zamanda mutad olarak her sene başkanların kendi ulusuna hitabı olan "Birliğin Durumu Konuşması"nda "ABD Tunus halkının yanındadır ve tüm insanların demokratik haklarını talep etmelerini desteklemektedir" şeklinde bir beyanda bulunmuştur. Bu ifade fikir bazında desteklediğini ortaya koymaktadır. Beyaz Saray yetkililerinin ifadeleri kaydedilen başarı karşısında değişimi destekleme yönünde tebdil ederken uygulamadaki tavırları ise söylemlerini destekleyen yapıda olmamıştır. Diğer taraftan ABD Savunma Bakanlığı ve istihbarat örgütleri ise pratikte Obama'nın söylemleri ile çelişmiştir (Abdülfettah, 2021: 65).

Avrupa'nın ise bölgede meydana gelecek olan yeniden yapılanmadan kaygı duymaktadır. Çünkü hemen güneyinde, Mısır, Libya, Tunus, Fas ve Cezayir'de radikal İslamcı bir yapının oluşması Avrupa'nın çok sevdiği İtalya, Yunanistan ve özellikle de İspanya'ya büyük zararlar verebilirdi. Avrupa'nın daha güney bölgelerinde özellikle İspanya sınırlarında iki milyondan fazla Fas ve Cezayir menşeli insan yaşamakta ve bu insanların Akdeniz'i aşarak vardıkları ilk kara parçaları, Yunan adaları ile İtalya sonrasında

ise buradan tüm Avrupa oluyordu. Avrupalılar bundan rahatsızlık duymuştur (Tepealtı 2020: 94).

ABD'nin bölgede asker sayısını azaltma, dış politika ve güvenlik konularındaki odağını Pasifik Bölgesine kaydırma gibi yeni bir hedef belirlemiştir. Bunun gerçekleşmesi bölgede güç boşluklarının oluşmasına sebep olmuştur. Bu durum ise ABD dışındaki aktörlere davetiye çıkarmıştır. Bölgede aktif rol alabilmek için kendilerine yeni bir yöntem bulmuşlardır. Bir taraftan Arap ülkelerindeki değişime örnek olurken, diğer taraftan aslında bu değişimden faydalanmanın peşine düşmüştür (Friedman, 2021: 1).

ABD kitlesel halk hareketleri ile ortaya çıkan değişim talebini ne tam olarak desteklemiş, ne de bu talebin kendi menfaati açısından oluşturabileceği gelişmelerden istifade etmekten geri durmuştur. Bu da ABD'nin, çelişkili tepkiler vermesine sebep olmuştur. Sürpriz biçimde ortaya çıkan kitlesel halk hareketleri karşısında bir süre sessiz kalmayı tercih etmiş, sonrasında ise çıkarlarını olumsuz olarak etkileyecek yapıların kurulma ihtimalinden dolayı bölgenin yeniden yapılanmasına sıcak bakmamıştır. Çıkarlarını koruma söz konusu olduğunda ise hemen kendisine bir argüman oluşturarak, sahada aktif olarak varlığını hissettirmiştir. Zamanı geldiğinde, gündeminin baş maddesi haline getirdiği güvenlik meselesini (Avrupa'da IŞİD "DEAŞ" eylemleri gibi), jeopolitik duruşlar, sosyal krizlerin (göç gibi) getirmiş olduğu ekonomik zorluklar ve bunların akabinde gelebilecek sorunlara göre dış politikasını geliştirme ve değiştirme yoluna gitmiştir (Orhan, 2018: 49).

AB'ye üye olan ülkeler de kendi aralarında, kendi özellerindeki çıkarlarından dolayı bölünmüştür. Haliyle bu bölünmüşlük ortak karar almalarını zorlaştırmıştır (Aycaz, 2019: 1). Bir tek Libya'da net duruş sergilenmiş, bunun dışında kitlesel halk hareketlerinin etkisi altına giren bölgelerdeki diğer ülkelerde yaşanan gelişmeleri dışarıdan izlemeyi tercih etmiştir.

ABD, Mısır ve Tunus'da müttefiki olan ülkelerdeki mutlak idarelerin devrilmesine fazla ses çıkarmamakla birlikte, Libya'da ise devreye girerek Muammer Kaddafi'nin devrilmesinde etkin rol oynamıştır. AB ise Libya'da Kaddafinin devrilmesine fiili olarak destek olmuştur (Özkan, 2020: 171).

ABD süreçte İsrail açısından güvenlik tehdidi algıladığı için Suudi Arabistan, BAE ve Mısır gibi devrim karşıtı ülke koalisyonuyla daha yakın işbirliği içinde olurken (Mehmed, 2020: 88) aynı zamanda sahada da İran'ın etkisini azaltmaya yönelik adımlara öncelik vermiştir (Bayraktar, 2020: 21).

Buna karşı Bahreyn'deki gösterilerin Suudilerin askeri müdahaleleriyle baskılanmasına sessiz kalmıştır. Hatta ABD de 5. Filosu'na ev sahipliği yapan Bahreyn yönetimine destek vermeye devam etmiştir (Ataman ve Demir, 2012: 9). Keza ABD, Yemen'deki gelişmelere sessiz kalarak BAE ve Suudi Arabistan'nın müdahalelerine yeşil ışık yakmıştır (Rakipoğlu, 2018: 1). Şam'daki gelişmelerde ise İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve Levant bölgesinin siyasi istikrarı için Suriye'deki politik yapının tamamen Rusya ve İran tarafından kontrol edilmesini istememiştir. Ancak Şam'da İslamcıların iktidar olabilecekleri bir demokratik dönüşüme de destek vermeyi reddetmiştir. Bundan dolayı seküler yapıdaki Esed'in varlığına göz yummuştur. AB'de isyan sonrası yönetim değişimi olmayan ülkelerde ılımlı bir politika uygulayarak aslında mevcut yönetimleri desteklemiştir. Körfez İş Birliği çatısı altında Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e müdahalesinine sessiz kalmıştır. Körfez ülkeleri ile olan ticaretine devam ederken Ürdün ve Fas'ta isyanları bastırmak için yapılan sınırlı reformlardan ise övgüyle bahsetmiştir (Orhan 2018: 52).

Sonuç

Kuzey Afrika'da başlayıp sonrasında Ortadoğu'daki birçok ülkede kendisine yayılma alanı bulan kitlesel halk hareketlerinin çıkışı, gelişim süreci ve sonuçlarına baktığımızda, olayların çıkışında; tarihsel, siyasal, sosyal, ekonomik, sosyo - psikolojik anlamda birçok sebebin sınıflandırılabilceğini, gelişim ve sonuçlarının değerlendirilmesinde ise kitlesel halk hareketlerine bölgede etkin olan tüm güç ve aktörlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz. 21. yüzyılda dünyadaki birçok aktörün küresel etki alanı oluşturması, iletişim ve haberleşme imkânlarının yaygınlaşması ile başka ülkelerde rahatlıklar içerisinde yaşayan insanların bu yaşam biçimlerine bakan ülkeler rahatsızlıklarını dile getirmeye başlamışlar. Bölgedeki kitlesel halk hareketlerinin yayılma sürecinde önemli bir etkisi olan sosyal medyanın da gelişmiş olması, bu sürecin bu denli hızla yayılmasına ve insanların birlikte hareket etmeleri neden olmuştur. Yaşanan şiddetli protesto ve eylemler, zarar gören sivil insanlar, işlemez hale gelen kamu kurum ve kuruluşları, devrilen ve değişime uğrayan siyasi iktidarlar hepsi bu sürecin bir parçası olmuştur.

Olayların gelişmesi aşamasında söylemler kadar sahadaki eylemlerin sonuçların neticelenmesinde daha belirleyici olduğu da ayrı bir gerçektir. Buna en güzel örnek Mısır ve Suriye'de olayların ilk çıkışındaki ABD başkanının ifadelerinin değil de Pentagon yetkililerinin sahadaki eylemlerinin belirleyici olduğunu söyleyebiliriz.

Kuzey Afrika'da çıkan fakat kısa sayılabilecek bir zamanda birçok ülkede kendisini hissettiren bu isyanların en önemli sebeplerinin tarihsel gerçeklikler olduğunu ifade etmek daha tutarlı olacaktır. Çünkü olayların çıktığı sıradığı ülkelere bakıldığında, tarihsel anlamda kuruluşlarında benzerlikler olduğu kadar sonraki siyasi yapılanmalarının da benzerlikler gösterdiğini dile getirmemiz gerekir. Bölgede kurulan devletlerin, sonrasında siyasi olarak şekillenen yapıların, batının güdümü, rızası doğrultusunda olduğunu, hatta ortaya çıkan kitlesel halk hareketlerinin sonuçlarının yine batının rızası ve çıkarları doğrultusunda sonuçlandığını ifade edebiliriz.

Hiç şüphesiz bu coğrafyanın I. Dünya Savaşı sonrasında şekillenmesinde özellikle Avrupa'nın ve sonrasında yıllarda ABD'nin katkısı çoktur. Avrupa ve ABD kendi istekleri doğrultusunda bölgeye yön vermişlerdir. Fakat söylem ve eylem farklılıklarının ortaya çıkışı 2010 sonrası Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da çıkan olaylardan sonra çok daha açık ve nettir. ABD ve AB'nin dünyanın diğer bölgelerine ihraç ettiği; "özgürlük, demokrasi, hürriyet, hak, adalet" kavramları, çıkarlar söz konusu olduğunda, bu coğrafyada, söylem ve eylem devamlılığında adeta çuvallamıştır.

Sonuç olarak bu çalışmamızda, ABD'nin olaylarda dönemsel ve bölgesel olarak farklı tavır sergilemiş olduğunu, ulusal çıkarlarını korumaya çalıştığını ifade edebiliriz. AB'nin ise çıkan olaylar karşısında, genel itibarı ile Avrupa'nın güvenliğini korumayı amaçladığını fakat birlikte yekpare bir birliktelikten bahsedilemeyeceğini ifade edebiliriz. Çıkarların söz konusu olduğu anda, söylemlerden vazgeçildiği, eylemlerin farklılaştığını ifade edebiliriz. Ayrıca AB'nin genel itibarıyla ABD'nin olaylar karşısındaki duruşuna yakın bir noktada durmuş olduğunu ifade edebiliriz. Bu bağlamda baktığımızda olayların gelişim ve sonuç aşamasında ABD attığı adımlardan çok atmadığı ve / veya atmaktan imtina ettiği adımlarla bu sürecin yönünün belirlenmesine katkı sağlamıştır.

Kaynakça

- Abdül Fettah, S. (2021). "On Yıl Sonra Arap Devrimleri: Geleceği Görme ve Hazırlama Metodları", (Ed. Ramazan Yıldırım ve Mahmut Alrantisi), Arap Devrimleri Değişim ve Süreklilik, İstanbul: Seta Kitapları: 67-98.
- Aras, B. (2014). "Arap Baharı'nın Jeopolitiği", Ortadoğu Analiz, Cilt: 6, Sayı: 64, ss. 40-42.
- Ataman, M. ve Demir, G. (2012). "Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları", Seta Analiz, <https://setav.org/assets/uploads/2022/02/A52Tr.pdf>. (Erişim Tarihi: 03.01.2023).
- Avcı, Ü. (2013). "Unutulmaz Protestolar", Haber Türk, <https://www.haberturk.com/yasam/haber/852789-unutulmaz-protestolar>. (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- Ayhan, V. (2011). "Bahreyn'de Şubat İntifadası, Dışlanmışların İsyanı", Ortadoğu Araştırma Merkeziz (ORSAM), <https://www.orsam.org.tr/tr/bahreyn-de-subat-intifadasi-dislanmis-larin-isyani/>. (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Ayvaz, M. E. (2019). "Avrupa'nın Suriye Sessizliği", Kriter, <https://kriterdergi.com/dis-politika/avrupanin-suriye-sessizligi>. (Erişim Tarihi: 08.02.2023).
- Bayraktar, B. (2020). "Bölgesel Liderlik Arayışı ve Suudi Arabistan: Farklılaşan Tehditler ve Yeni Dış Politika", Ortadoğu Etütleri, Cilt: 12, Sayı: 1, ss. 16-47.
- Duran, B. (2021). "Arap İsyanlarında On Yılın Muhasebesi ve Türkiye'nin Yeri", (Ed. Ramazan Yıldırım ve Mahmut Alrantisi), Arap Devrimleri Değişim ve Süreklilik, İstanbul: Seta Kitapları: 15-36.
- Duran, H. ve Özdemir, Ç. (2012). "Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 181-198.
- Friedman, G. (2021). "ABD'nin Ortadoğu'dan Çekilmesi Ne Anlama Geliyor", Independent Türkçe, <https://www.indyturk.com/node/383111/d%C3%BCnyadan-sesler/abdnin-ortado%C4%9Fudan-%C3%A7ekilmesi-ne-anlama-geliyor>. (Erişim Tarihi: 06.03.2023).
- Göçer, İ. ve Çınar, S. (2015). "Arap Baharının Nedenleri Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri", KAÜ İİBF Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 10, ss. 51-68.
- İHH (2014). "I. Arap-İsrail Savaşı", <https://ihh.org.tr/haber/i-arapisrail-savasi-2325>. (Erişim Tarihi: 20.12.2022).
- Köse, T. (2017). "Türkiye-ABD İlişkilerinin "Orta Doğulaşması"", <https://openaccess.iu.edu.tr/server/api/core/bitstreams/8d9dbe33-12ec-4019-b36e-479b01338ffe/content>. (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Mahalli, H. (2012). Ortadoğu'da Kanlı Bahar, İstanbul: Destek Yayınları.
- Mehmed, A. (2020). "Türkiye Birleşik Arap Emirlikleri İlişkileri", Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 76-99.
- Mütercimler, E. (1997). 21. Yüzyıl ve Yüksek Strateji, İstanbul: Erciyes Yayınları.
- Orhan, D. D. (2018). "Avrupa Birliği'nin Güney Akdeniz Politikasında Güvenlik-Demokrasi İkilemi: Arap Baharı Sonrası Kurumsal Girişimler", Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 24, ss. 44-68.

- Özkan, Ö. F. (2020). "Arap Baharı Sonrası ABD'nin Libya Politikası", LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 2, ss. 170-189.
- Rakipoğlu, M (2018). "Suudi Arabistan'ın Yemen'deki İnsan Hakları İhlalleri", Kriter, <https://kriterdergi.com/yazar/mehmet-rakipoglu/suudi-arabistanin-yemendeki-insan-haklari-ihlalleri>. (Erişim Tarihi: 11.06.2024).
- Şensoy, S. (2012). "Orta Doğu'daki Son Gelişmeler ve Jeostratejik Manzara", TASAM Araştırma Merkezi, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/4934/orta_dogudaki_son_gelismeler_ve_jeostratejik_manzara. (Erişim Tarihi: 06.01.2022).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2022). "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi", https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html. (Erişim Tarihi: 08.01.2023).
- Tan, A. (2021). "Arap Baharına Ne Oldu", İndependet Türkçe, <https://www.indyturk.com/node/295436/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/arap-bahar%C4%B1na-ne-oldu>. (Erişim Tarihi: 01.12.2023).
- Tekek, M. (2012). "Arap Baharı ve Nedenleri", TUİC Akademi, <https://www.tuicakademi.org/arap-bahari-ve-nedenleri/>. (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- Tepealtı, F. (2020). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Tunç, H. (2013). "Arap Baharının Gerisindeki Siyasi Yapılanma ve Türkiye" <https://www.istanbul.edu.tr/tr/duyuru/arap-baharinin-gerisindeki-siyasi-yapilanma-ve-turkiye-5700640077006E005800710077004B005900670051003100>. (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Yıldırım, R. ve Alrantisi, M. (2021). "Önsöz", (Ed. Ramazan Yıldırım ve Mahmut Alrantisi), Arap Devrimleri Değişim ve Süreklilik, İstanbul: Seta Kitapları: 9-11.

Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması / Contribution Rates and Conflicts of Interest

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Yazar Katkıları	Bu çalışma tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.	Author Contributions	This study was prepared with a single author.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Makale Türü/ Article Type	Başvuru Tarihi/ Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published Date
Araştırma Makalesi	28.06.2024	16.08.2024	10.01.2025

Bölgesel ve Uluslararası Çatışmalarda Enerji Terörizmi Yaratılması ve Etkileri

The Emergence of Energy Terrorism and its Impacts on Regional and International Conflicts

Merve Suna ÖZEL ÖZCAN*

Özet

Küresel alanda, devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen terörizmin sınırsız bir etki alanına sahip olduğu göz önüne alındığında, enerji güvenliği devletler için giderek daha fazla önem kazanan bir alan olarak ortaya çıkar. Terörizm alanında bu sınırsızlık, uluslararası sistemde yeni alanlara genişlerken; enerji terörizmi bölgesel çatışmalarda ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada enerji güvenliğinin kırılganlık yaratan alanlarına dikkat çekilerek, enerji terörizminin enerji güvenliği açısından yeni bir alan olup olmadığı tartışılacaktır. Bu açıdan çalışmanın en önemli amacı enerji terörizminin tanımına ve literatürdeki eksikliklere odaklanarak kavramsal bir çerçeve oluşturmaktır. Enerji terörünün uluslararası çatışmalar ve güncel gelişmeler eksenindeki etkisi nitel verilere dayalı olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Enerji Terörizmi, Enerji Güvenliği

Abstract

Considering that terrorism carried out by non-state actors has an unlimited sphere of influence in the global arena, energy security emerges as an area that is increasingly gaining importance for states. While this limitlessness in the field of terrorism expands to new regions of the international system, energy terrorism comes to the forefront of regional conflicts. In this research, we will focus on the elements of energy security that contribute to fragility and deliberate the potential emergence of energy terrorism as a novel facet within the domain of energy security. The primary goal of this study is to develop a conceptual framework that defines energy terrorism and addresses the gaps in the existing literature. The study will also analyze the impact of energy terrorism on international conflicts and current developments using qualitative data.

Keywords: Energy, Energy Terrorism, Energy Security

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mervesuna@kku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9027-3990.

Atıf/Cite: Özel Özcan, M. S. (2025). "Bölgesel ve Uluslararası Çatışmalarda Enerji Terörizmi Yaratılması ve Etkileri", Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 40-56.

Giriş

Uluslararası sistemde temel aktör, devlet iken zamanla yeni aktörlerin de sisteme dâhil olduğu görülmektedir. Bu durum, rasyonel aktör ve güç kavramlarının zaman zaman değiştirdiği gücün ana tema olduğu karmaşık bir alan yaratır. Bu açıdan sistem baskı ve güç unsurları üzerinden terörizm ve terör eylemlerinin özellikle devlet dışı aktörler aracılığıyla var olduğu bir alanı karşımıza çıkarmıştır. Terör konusu tek başına ortaya çıkan ya da sistemden bağımsız ele alınmayacak bir alandır. Keza terörizmin doğrudan muhatap alma noktasında belli bir vatani yoktur. Bu durum, özellikle teröristlerin cephe savaşı yürütmemesi ve illegal faaliyetler noktasında uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bu yapılar ile mücadeleyi güçleştirmektedir (Yılmaz, 2012: 84). Terör konusunda tehdit ve yarattığı etki ile var olan güvenlik açığı ve bunların yarattığı sonuçlar önemlidir. Bu durumlar var olan sistemde terörizm riskini tahmin etmek için yalnızca tehdit ve tehdit değerlendirmesi değil sonuçlar da incelenmiş olacaktır (Şinka, Krajcar, ve Bajcs, 2016: 154). Bu kapsamda, terörizm çalışmaları ve alana dair literatür ele alınırken, pek çok farklı unsur ve alanda çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Enerji konusu ise özellikle bölgesel ve küresel anlamda terör örgütlerinin sağladığı avantajlar bağlamında ele alınırken, temel odak terör saldırılarının hedefi ne de odaklı olmalıdır. Bu açıdan literatürde yer alan çalışmaların, hedef alan ve hedef olan kısımlara odaklı (Hu, Lai, Chen, Zou ve Feng, 2019; Koknar, 2009; Lee, Lee ve Ning, 2017; Lee, 2018; Biresselioglu ve Yumurtaci, 2015) olması önemlidir.

“Enerji terörizmi” konusu özellikle Rusya- Ukrayna Savaşı kapsamında yeniden gündeme gelen bir alan olmuştur. Enerji terörizmi bağlamında basit şekli ile durumlar korkutma, tehdit etme ve şiddet odaklı olarak üç temel eksenle ele alınabilir. Bunun nedeni, bu üç unsurun bize güç kapasitesi üzerinde zorlayıcı bir etkinin varlığını da göstermesidir. Ancak enerji konusunun uluslararası alanda artan önemi açısından güç ve çatışma odağında okunması enerji terörizminin daha spesifik tanımlama ve sınırlarının çizilmesini elzem kılmaktadır. Bu noktada çalışmanın temel sınırlılığı da enerji alanı üzerine odaklıdır. Bu bağlamda enerji literatürü kapsamında bir güvenlik yaklaşımının terörizm ekseninde yorumlanması ve sonuçların yarattığı etkinin incelenmesi hedeflenmektedir. Bu sınırlılıktan hareket ile de enerji denince doğrudan fosil yakıtların ilk aşamada terörize edilecek bir formda olduğu düşünülebilir. Bunun en temel nedeni, fosil enerjinin, uluslararası sistemde daha görünür şekilde hedef alınmasıdır. Elbette enerji alt yapıları açısından enerji taşınımı sağlanan güzergâhlarken boru hatlarının sabitliği burada belirleyicidir. Bu hedef ile toplumların işleyişi için hayati bir faktör haline gelen istikrarlı enerji tedariki aksatılmaktadır. Bunun sonucu olarak da enerji alt yapıları ve güzergâhlarına saldırılar bir caydırma unsuru haline gelmektedir.

Bu çalışmada, var olan terörizm ve enerji literatürlerine kavramsal bir katkı sunma noktasında enerji terörizmi konusunun ontolojik boyutlarının yanı sıra tanımlamalar ekseninde de epistemolojik boyutlarının, uluslararası konjonktür içindeki yansımaları ele alınacaktır. Çalışmanın ortaya çıkmasında sadece güncel gelişmeler değil aynı zamanda tarihsel arka planda var olan terör saldırılarının etki alanları da hesaba katılmıştır. Fakat genel olarak enerjinin güvenlik açığı haline geldiği Soğuk Savaş’ın son yılları itibarıyla bir enerji terörizmi okumasının olmasının daha isabetli olduğuna karar verilmiştir. Her ne kadar terörizm konusu yüzyıllardır var olan bir olgu olsa da enerjinin birey, devlet ve sistemsel bazdaki etkileri daha çok 1990’lar akabinde kendini net şekilde göstermiştir. Bu bağlamda literatürde sadece bir kaynak içinde (Koknar, 2009) doğrudan enerji terörizmi tanımlaması geçse de, çalışmanın temel amacı enerji terörizmini tam anlamıyla ele alarak kavramsallaştırmanın yeniden okumasını sizlere sunmaktır.

Çalışma metodolojik olarak, nitel verilerin yorumlandığı bir çerçevede kavramsallaştırma ekseninde literatür taraması ile şekillenmiştir. Bu açıdan var olan güvenlik ve jeopolitik kavramlarının tanımlamaları ile enerji terörizmi kavramlaştırmanın zayıf yönlerine odaklanarak günümüzde enerji terörizminin literatürde yer alması için belli alt başlıklar ve tanımları ortaya koymayı hedeflenmektedir. İlk olarak enerji güvenliğe konusu ele alınacaktır. Bunun nedeni, enerji terörizminin özellikle enerji güvenliği konusunda en önemli sorunlardan birisi olmasıdır. Bu alanda oluşacak güvenlik açıkları, terörist faaliyetler açısından sistemde enerjinin daha kolay hedeflenmesine yol açabilmektedir. İkinci olarak, enerji terörizminin tanımı ve literatürde var olan epistemolojik eksiklikler giderilmeye çalışılacaktır. Bu sayede var olan enerji terörizmi kavramsallaştırmasının unsurları tam anlamı ile ortaya konacaktır. Son olarak ise, çalışmanın temel tezi olan enerji terörizminin uluslararası ayrı bir kavram olarak ele alınmasında konjonktürel gelişmeler yorumlanacaktır.

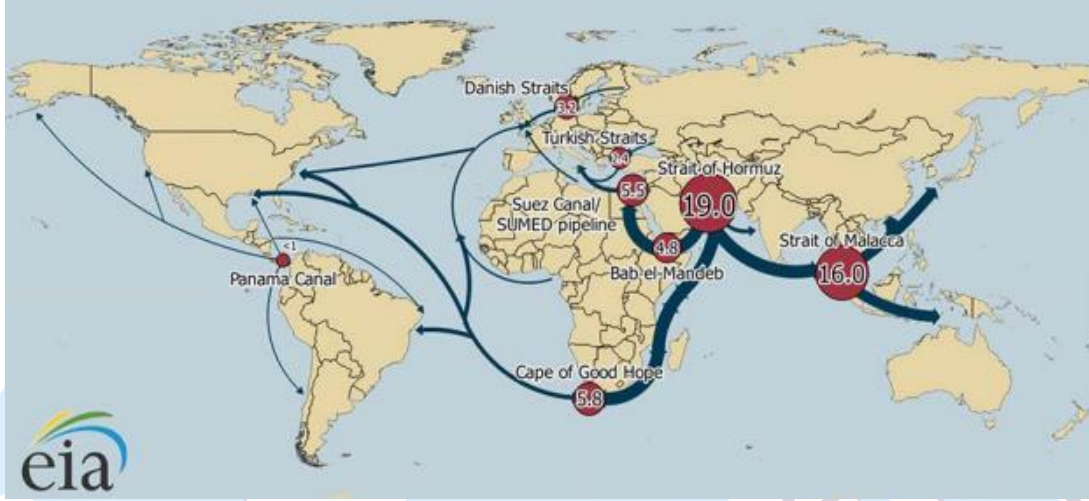
1. Uluslararası Alanda Enerji Jeopolitiği ve Güvenliği

Enerji, dış politikanın kontrolü ve hâkimiyeti için kullanılabilecek güçlü bir araç olmasının yanı sıra, bir devletin güç kapasitesinin genişletilmesinde, kalkınmanın, ilerlemenin ve güçlenmenin sağlanmasında önemli bir rol oynar. Bu açıdan enerji jeopolitiği üzerinde, kontrolün belli bir aktörde olması realist yaklaşım ekseninde enerji güvenliğini ulusal güçle bağlantılı hale getirir (Özel Özcan, 2024). Sanayileşmeye bağlı olarak enerjinin bireylerin ve ulusların hayatındaki önemi gün geçtikçe artmaktadır. 18. yüzyılda sanayileşmenin yarattığı yeni dünyada yeni enerji kaynaklarına ve dolayısıyla da enerji arama girişimlerine ihtiyaç duyulurken, bugün var olan enerji potansiyeli açısından zengin bölgelere gittikçe artan bir güç mücadelesi ile yaklaşılmaktadır. 19. yüzyıldan bu yana yeni enerji kaynakları keşfedildi ve yenilenebilir ve yenilenemez olarak bu kaynaklar sınıflandırıldı. Fosil yakıtlardan petrol ise, sistemde en önemli tüketim maddelerinden biri olarak milyonlarca yıl önce yaşamış eski deniz bitkileri ve hayvanlarının kalıntılarından oluşan değerli bir kaynaktır (EIA, 2023).

Enerji güvenliği, enerjinin yeterli miktarda ve uygun fiyatlarla bulunabilirliği noktasında karmaşık bir konudur. Çeşitli ekonomik, jeopolitik, jeolojik, çevreyle ilgili ve kurumsal faktörleri bir araya getirir ancak aynı zamanda çok faktörlü (küresel, bölgesel, ulusal ve bireysel tüketici) bir süreci de içinde barındırmaktadır (Pronińska, 2007: 216). Enerji jeopolitiği, enerji güvenliği ile bağlantılı okunması gereken bir kavramdır. Enerji kaynaklarının var olduğu belli bir teritoryal alanın yanı sıra, var olan enerji hatlarının da güvenlik açısından korunumu ve bunun sisteme entegre edilmesi önemlidir. Enerji jeopolitiği denince aklımıza Orta Asya ve Orta Doğu bölgeleri ilk aşamada gelmektedir. Bu enerji kaynakları ve jeopolitiğine sahip coğrafi alanlar ise bugün uluslararası alanda çatışmaların da odağındadır. İki konuya dikkat edilmesi gerekir, ilki kaynakların kontrolüdür. Bunun en temel nedeni, enerji jeopolitiği konusunun gün geçtikçe uluslararası alanda devletler ve eş zamanlı olarak da enerji şirketleri açısından bir güvenlik meselesi haline gelmesidir. Bu açıdan sadece petrol değil, aynı zamanda doğalgaz, kömür gibi fosil yakıtlar da uluslararası aktörler açısından önemlidir. Güvenlik kavramının enerji alanında öne çıkması Soğuk Savaş dönemine denk gelen bir güvenlikleştirme alanıdır. Özellikle 1920-1970 arası yıllarda sistemde hâkim olan enerji devleri “7 Kız Kardeşler” olarak öne çıkan enerji şirketleri olmuştur. Bu şirketler II. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası alanda petrol işlerinde öne çıkan güç merkezi haline gelmişti. İkinci konu ise, güzergâh kontrolleridir. Uluslararası petrolün geçiş güzergâhları arasında sırasıyla Hürmüz Boğazı, Malakka Boğazı, Ümit Burnu, Süveyş Kanalı ve Bab el Mendeb jeopolitik öneme sahiptir.

21. yüzyılda küresel ham petrol talebi azaldıkça, bu koridorların çoğunun ABD enerji güvenliği açısından jeopolitik önemi de azalacak gibi düşülmüşe de esasında enerji jeopolitiğinin önemi her gün artmaktadır. Harita 1’de yer aldığı gibi kesintisiz olarak devam eden enerji akışı söz konusudur.

Harita 1. Stratejik Petrol Ulaşım Hatları ve Günlük Geçiş Hacimleri

Kaynak: EIA, 2017.

Enerji güvenliği kavramını, mevcut ve gelecekteki enerji talebinin güvenilir bir şekilde temin edilmesi, ani şok ve krizlere dayanma yeteneği ya da hızlı bir şekilde atlatılabilir kapasitesi olarak basit anlamda tanımlanabilir. Bu açıdan güvenilir ve dayanıklı enerji altyapısı en önemli konulardandır. Enerji güvenliğinin dört temel ilkesi olarak karşımıza “4A ilkesi” çıkmaktadır (APEREC, 2007). Tablo 1’de yer aldığı gibi bunlar: Kullanılabilirlik (availability), erişilebilirlik (accessibility), satın alınabilirlik (affordability) ve kabul edilebilirlik (acceptability)’tir. Enerji arzının güvenliği ile ilgili olarak kısa vadeli ve uzun vadeli enerji güvenliği arasında ayrım yapmak da gereklidir. Kısa vadeli enerji güvenliği, kesintileri azaltmakla ilgilenirken, uzun vadeli enerji güvenliği, enerji sisteminin yapısal yönlerini ve bu kesintilerin altında yatan nedenleri ele alarak uzun vadeli enerji güvenliğinde yetersiz yatırım, kesinti riskine yol açabilir. Bu da 4A ilkesi bağlamında yeniden düşünülmesi gereken bir durum ortaya çıkarabilir (Kruyt vd., 2009: 2167-2168). Enerji güvenliği konusu, iktisadi ve askeri anlamdaki önemli güvenlik alanını da içermektedir. Güç odaklı bu yaklaşım güvenlik sorunu büyük ölçüde uluslararası sistemin yapısından kaynaklanan bir olgu olarak, devletin kendi güvenliğini komşuları pahasına sağlayamaya çalışan bir güç mücadelesi içermesine neden olur.

Tablo 1. Enerjide 4 A İlkesinin Alan ve Kapsamı

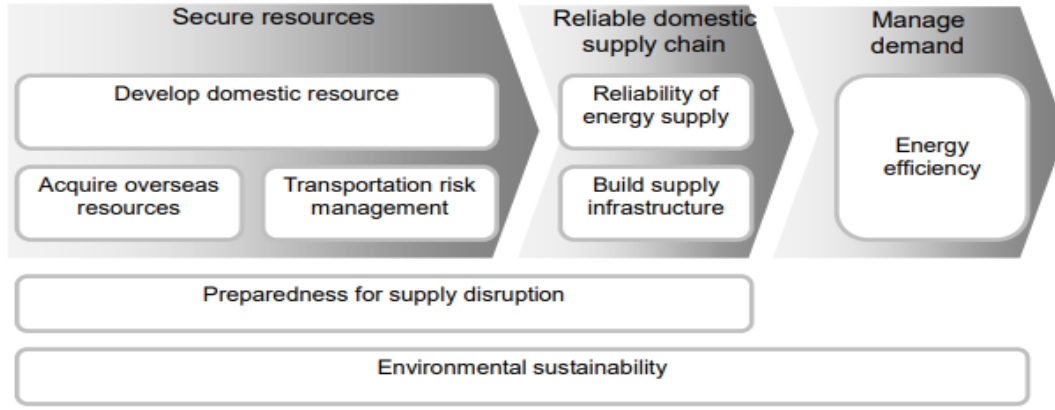
İlke	Alanı/Kapsamı
Kullanılabilirlik	Jeolojik konum ve durum ilgili unsurlar
Erişilebilirlik	Jeopolitik unsurlar
Satın alınabilirlik	İktisadi unsurlar
Kabul edilebilirlik	Çevresel ve toplumsal yapı/unsurlar

Kaynak: Özel Özcan ve Yaşar, 2023.

Özellikle enerji güvenliği durumunun iyileştirilmesine odaklanan risk yönetimi sağlanırken aynı zamanda enerji güvenliğinin iyileştirilmesi enerji kaynaklarının geliştirilmesini ve yabancı ülkelere kaynak ediniminin arttırılmasını da içermektedir. Enerji tedariki konusu üç aşamadan oluşmaktadır: i) Kaynakların güvenliği, ii) güvenilir bir tedarik zincirinin güvence altına alınması ve iii) enerji talebinin yönetilmesidir. Genel olarak

bir kaynağı güvence altına alma yöntemi, yurt içinde veya yurt dışında kaynak geliştirmek veya elde etmek ve bunları iç pazara taşımak ile bağlantılı olarak “yerli kaynakların geliştirilmesi”, “yurt dışı kaynakların edinilmesi” ve “ulaştırma risk yönetimi” ni içeren üç ana başlık haline gelmektedir. Burada “enerji arzının güvenilirliği” ve “tedarik altyapısının inşası”, “güvenilir bir yurt içi tedarik zincirinin sağlanması” önemlidir (Koyama ve Kutani, 2012). Bunun için 4A ilkesinin tüm koşullarının güvence altına alınması gereklidir.

Tablo 2. Enerji Güvenliği Bileşenleri

Kaynak: Koyama ve Kutani, 2012: 8.

Tablo 2’de yer alan enerji güvenliği bileşenlerinin sorunsuz işleminde sistem içinde yer alan tüm unsurlar hesaba katılmalıdır. Var olan 4A ilkesi ile konu ele alındığında özellikle ulaşılabilirlik ilkesinin sürekliliği öne çıkmaktadır. Çünkü sistemde var olan sorunlar ve güvenlik açıkları, alıcı aktörün olası erişilebilirlik sorunları karşısında sadece enerjiye ulaşımını değil, aynı zamanda pratikte enerji fiyatlarının yükselmesinden ülke içi kullanılacak enerji kıtlığına kadar etki edecek bir sorunlar alanı yaratacaktır. Bunun nedenleri olarak özellikle çevresel zorluklar, kuralıslaştırma ve piyasanın enerji güvenliği alanını pek çok yeni aktör dâhil etmesidir. Farklı pek çok aktörün sistemde yer özel ve bağımsız tedarikçiler arasında artan kuralıslaştırma ve rekabetle birlikte, farklı enerji türlerini farklı fiyatlarda sunmak için tüketici arz güvenliği tehdit edebilir. Ya da ulusal ve bölgesel düzeyde enerji güvenliğinin enerji güvenliğinin jeopolitik yönlerinin yanı sıra kaynak tabanının sınırlamalarını ve buna bağlı olarak ulaştırma olmak üzere enerji kullanımı ve hizmetlerine yönelik her türlü gereksinimi karşılayabilecek kapasiteye sorunları da ortaya çıkabilmektedir (Jones ve Dodds, 2017).

Var olan bu duruma bir de enerji terörizmini eklediğimizde, bu durum artık çok daha geniş bir çerçeve içinde yeni aktörler ile ele alınması gereken bir boyut kazanmaktadır. Çoğunlukla üreticilerin ekonomik güvenliği, enerji güvenliği için bir ön koşuldur. Buna karşılık tüketicilerin çoğu, güvenlik kaygılarını ithalata bağımlılık sorununa ve arz kesintisi riskine odaklanır. Buna göre, büyük enerji tüketen ülkelerde tartışılan temel güvenlik konuları arasında arz çeşitliliği, enerji kaynaklarına erişim, istikrarlı enerji fiyatları, acil durumlar için güvenlik marjları ve alternatif enerji kaynaklarının mevcudiyeti önem arz eder (Pronińska, 2007: 216) Dolayısıyla ister ithalatçı ister ihracatçı ülke olsun, her devletin enerji güvenliğine önem vermesi gerekiyor. Bu kavram geçmişte olduğu gibi bugün de devletlerin milli güvenliğinde vazgeçilmez bir unsurdur. Aynı şekilde gelecekte de önemini koruyacaktır. Küresel ısınma endişelerinin daha fazla gündeme geldiği çağımızda, terörist saldırıların ya da enerji terörizminin hedefi haline gelen hidrokarbon kaynakları karşısında yenilenebilir enerjinin ön plana çıkması, dünyanın uzun yıllar hidrokarbon kaynaklarına bağımlı olacağı gerçeğini değiştirmiyor (Srivastava ve Callahan, 2016: 65).

2. Enerji Terörizmini Kavramsallaştırmak

Terörizm konusu son yıllarda ortaya çıkan bir olgu ya da fenomen değildir. Tarih boyunca uluslararası sistemde aktörlerin kullandıkları bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Karmaşık bir yapısı olduğu görülen terörizmin temel olarak siyaset, psikoloji, felsefe, askeri strateji ve tarih gibi konuları içine alan pek çok farklı yönü söz konusudur. Terörizmin tek bir boyutu ya da tek bir analiz seviyesi yoktur. Bergesen ve Lizardo (2004) özellikle bu alanda herhangi bir sayıda sosyal gruba uygulanabilecek terörizmden bahseder erkekler, kadınları terörize ederken; yetişkinler, çocukları terörize edebilir ya da insanlar, hayvanları terörize edebilir. Bu açıdan da terörizmi basit bir sınırlama ve tanım ile daha çok insanlık tarihi boyunca var olmakla birlikte bizim de odaklandığımız ana konu daha çok bireyden ziyade, ulusal ve uluslararası boyutu olacaktır. Basit anlamı ile terörizm “devlet dışı bir grup tarafından geniş bir kitleye yönelik korku veya gözdağı yoluyla siyasi, dini veya sosyal bir hedefe ulaşmak için kasıtlı şiddet kullanımı (Bergesen ve Lizardo, 2004: 38)” olarak tanımlanabilir. Ayrıca Küresel Terörizm Veritabanı (Global Terrorism Database) terörizm tanımlamalarında üç temele odaklanır: i) kasıtlı hareket, ii) tehdit veya kişilere/ mallara karşı şiddet ve iii) devletin aracı olmaması. Bu açıdan devlet dışındaki bir aktör tarafından gözdağı veya baskı yoluyla siyasi, ekonomik, dini veya sosyal bir hedefe ulaşmak için kullanılan bu şiddet eylemlerinde sivillerin hedef alınması da önemli bir unsurdur. Son olarak ise, başarı ya da başarısız bir eylem olması önemli değildir, amaç/hedef kapsamında bunun belirlenmesi ve eylem konulması temel belirleyicidir (Herre, 2023).

Bu kapsamda devletlere, krallara ya da hükümete karşı uygulanan şiddetin genellikle askerleri ve yönetenleri hedef aldığı bir alan olmuştur. Ancak terörizm, halkta korku veya paniğe neden olma arzusunun açıkça ifade edildiği, sivillere karşı şiddet kullanılmasıyla karakterize edilmektedir. Bu açıdan terörizm 18. yüzyıl devrimci Fransa’ında terörün hüküm sürdüğü dönemden de eski bir tarihte yaklaşık 2000 yıl önce Roma döneminde de mevcuttur (United States Institute of Peace, 2001). Dolayısıyla terörizm bir iktidar sonucu elde etmek, bir davanın propagandasını yapmak veya intikam amaçlı siyasi amaçlarla zarar vermek maksadıyla toplumun bir kesimine terör aşılacak için tasarlanmış bir şiddet (Bassiouni, 2002: 84) stratejisi olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda terörizm bir araç olarak kendi ülkelerinde veya başka bir ülkede faaliyet gösteren isyancı veya devrimci gruplar gibi devlet dışı aktörler tarafından da kullanılmaktadır (Bassiouni, 2002: 84).

Enerji terörizmi konusu kavramsallaştırma açısından bir söylem olarak Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenski, Rusya’yı enerji hatlarına ve merkezlerine düzenlediği saldırı kapsamında suçlu olarak görmüş ve hatta Rusya için enerji terörü yaratmakla (CNN, 2022) olduğu ifadelerini kullanmıştır. Fakat enerji terörizmi olarak literatüre katkı sunmayı hedefleyeceğim bir kavramsallaştırma haline gelmesi sadece bu olaya özgü değildir. Rusya örneği 21. yüzyılda içinde verilebilecek bir örnek olarak sunulmuş olsa da esasında terörizm bağlamında enerji konusu tarihsel pek çok örneğe sahiptir. Enerji güvenliği konusunda, en önemli sorunlardan biri son yıllarda giderek artan terör konusudur. Küresel cihat anlayışı ve artan petrol fiyatları, Müslüman nüfusa sahip ülkelerde enerji tesislerine yönelik terörizmin yayılmasına yol açmaktadır. Enerji terörizmi terimi yalnızca enerji üretim, depolama ve iletim tesislerine yönelik silahlı saldırılarla sınırlı değildir. Enerji terörü aynı zamanda bu tesislere karşı veya bunlarla bağlantılı olarak gerçekleştirilen, örneğin boru hatlarından petrolün çalınması veya bu tür faaliyetlerin bir terör örgütüne finansman ve lojistik destek sağlamak amacıyla gerçekleştirilmesi halinde bu tesislere zarar verme tehdidi

yoluyla gasp edilmesi gibi yasa dışı faaliyetleri de içermektedir. Köknar (2009), enerji terörizmini ele alırken bu açıdan uluslararası alanda özellikle terör örgütlerinin eylemlerine odaklanmıştır. Nitekim terörizmin tanımı konusundaki görüş ayrılıklarına rağmen, enerji tesislerine yönelik olağan suç faaliyetleri önemli ekonomik kayıplara neden olmaktadır (Köknar, 2009: 18-19).

Bu kapsamda, konuyu daha detaylandırma adına belli noktalar eklenmelidir. İlk olarak terör kavramının kökenleri ve içeriği bize enerji alanında nasıl bir terör eylemi yaratıldığında dair yol gösterecektir. Bu açıdan terörize etme noktasında enerji güvenliği ile bağlantılı olarak konuya yaklaşılabılır. Terörizm konusu bağlamında tanımlar arasında farklılıklar özellikle, tehdidin kaynağına, unsuru ve etkisi gibi durumlara bağlı olarak değişebilmektedir. Bu açıdan farklı ülkeler ve uluslararası kurumlar, terörizmi kendi hukuki çerçeveler içerisinde ele alırken en temel konu şüphesiz bir şiddet eylemi olması ve korku yaratımıdır. Özellikle terörist grupların/örgütlerin enerji altyapılarını sabote etmesi dikkat çeken bir durumdur. Bu sabotenin en önemi sonucu, enerji arz güvenliği açısından yaratılan küresel sorundur. Güvenlik bağlamında ele alındığında, enerji güvenliğinin üçayağı yani fiziksel, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik durumları tehlikeye girmektedir. Bu üç sütunun tehlikeye girmesiyle, üçlü yapı bozulur ve enerji arz-talep dengesinde sorunlar küresel boyutlara ulaşır. Dolayısıyla terör saldırılarında da enerji konusu istikrarlı, kesintisiz bir enerji tedariki, bozacağı için gaz ve petrol boru hatları, denizdeki tankerler veya elektrik direkleri ve trafo merkezleri gibi enerji iletim hatları her daim potansiyel saldırganlar için stratejik açıdan çekici hedefler haline gelebilmektedir (Toft, Duero ve Bieliauskas, 2010).

Enerji terörizmini bu açıdan tanımlarken odaklanılması gereken konu korku, tehdit ve iktisadi olarak maliyet olmalıdır. Bunlar esasında enerji güvenliğinin 4A ilkesini doğrudan sabote eden durumlardır. Enerji terörizmi yaratma amacı ile hedeflenen durumlar basit anlamı sistemde devamlılığı bozma noktasında sonuçlar yaratır; bu durum ise Tablo 3'te görüleceği gibi korku, tehdit ve maliyet unsurlarını arttıracaktır. Böylece, toplumsal ve sistem açısından karmaşa ortaya çıkaracak sonuçlar hedeflenebilir. Ancak maliyet konusu iki boyutlu düşünülmelidir. Biri enerji terörizmi ile suç işleyen aktörün sağladığı kazanç diğer ise suçun maliyet yaratmaktan ziyade, korku yaratma kaynaklı olmasıdır.

Tablo 3. Enerji Terörü Yaratma Amaçları

Enerji Terörü Yaratma	Amaçlar
Artan taşıma ücretleri ve alternatif enerji tedarik sorunu	İktisadi / maliyet
Terör örgütleri finans sağlama	İktisadi / maliyet
Artan çevresel etki	Korku/ artan tehdit
Jeopolitik çıkarımlar	Korku/ artan tehdit
Nükleer tehdit	Korku/ artan tehdit

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Köknar (2009)'a göre, enerji terörünün faillerini iki gruba ayırmıştır: i) Teröristlerle gizli anlaşma içinde faaliyet gösteren suçluları da içeren, devlet dışı aktörler ve ii) enerji tesislerini hedef almak için terörü destekleyen devletlerin vekili olarak hareket eden teröristler (2009: 19). Ancak buraya üçüncü olarak vekâlet savaşları ve hibrit savaşlar kapsamında doğrudan aktör olarak iii) devletler ve iv) vekâlet etme noktasında paralı askerlik şirketleri de eklenmelidir. Özellikle Rusya Ukrayna Savaşı başta olmak üzere, 2020 yılı sonrasında uluslararası alanda yaşanan kriz ve çatışmalar bize doğrudan sistemde caydırma ve tehdit açısından devletlerin de enerji hatlarını hedef alabildiğini

göstermektedir. Bu açıdan enerji terörizmi yaratmada üçüncü ve dördüncü unsurlar da karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Tablo 4 incelendiğinde doğrudan enerji terörizmi noktasında suç işleyen aktör/ taraflar ve bunların hedeflerinin yer aldığı görülecektir. Bu açıdan enerji terörizminde korku-tehdit ve maliyet unsurları ilgili suç eylemini gerçekleştiren içinde çıkar unsurlarını teşkil eder.

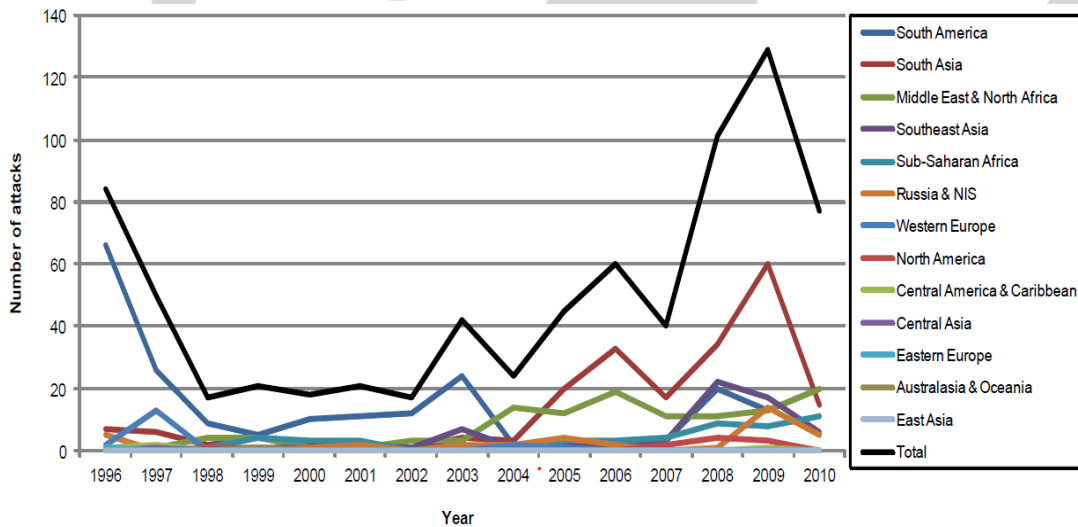
Tablo 4. Enerji Terörizmi Gerçekleştiren Aktörler

Enerji Terörizmi Aktörleri	Hedef
Devlet dışı aktörler	Enerji kaynaklarına sahip kaynak ülkeler
Devletlerin vekili olarak hareket eden teröristler	
Paralı askerlik şirketleri	Enerji alt yapıları ve geçiş güzergâhları
Devletler	

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Diğer taraftan Tablo 3 ve Tablo 4 ekseninde artan maliyet yaratma durumu enerji piyasalarının konjonktürel gelişmelere bağımlı olması durumu ile okunabilir. En önemli örnek şüphesiz 11 Eylül saldırıları akabinde uluslararası alanda yükselen enerji fiyatlarıdır. İkinci konu, çevresel etki ile yaratılan korkudur ki bu durum iki şekilde okunabilir: İlki, enerji arzının sürekliliği açısından alternatif bir alım satım anlaşması kapsamında uzayan mesafeler ve dolayısıyla küresel iklim krizleri noktasında da yaratılacak etki boyutudur. Yani bir enerji boru hattının zarar görmesi sonucu alternatif bir enerji alımı (örneğin tanker) gibi. İkinci boyutu ise, enerji arzının kesintisi sadece bir bölge için yakın çevresi için de sorun teşkil edecektir. Örneğin 2005 döneminde Rusya'nın, Ukrayna'ya olan gazı durdurması ve tüm Avrupa'nın bundan etkilenmesidir. Üçüncü boyut, jeopolitik çıkarımlardır ki, özellikle bu konu enerji kaynaklarına sahip ülkeler ya da bölgelerin enerjiyi bir dış politika aracı haline getirmesi ile okunmalıdır. Bu kapsamda OPEC, bunu hayata geçiren uluslararası bir örgüt olarak görülebilirken devlet gücü bazında ise Rusya enerjisi bir dış politika baskı gücü haline getirmektedir. Nükleer tehdit konusu ise doğrudan korku yaratımının en önemli unsurudur. Burada korku ve tehdit bağlamında bir güç sıralamasından ziyade nükleer enerji santrallerine olası bir saldırının sonuçlarının yaratacağı etki düşünülmelidir. En güncel örnek, Ukrayna'daki Zaporijya Nükleer Enerji Santrali'nin durumudur. Rusya-Ukrayna Savaşı esnasında bu santralin sürekli suretle saldırılara maruz kalması konusu gündemdir (Özel Özcan, 2024).

Grafik 1. Enerji Sistemlerine Terörist Saldırıları (1996-2010)

Kaynak: Šinka, vd. 2016: 156

Tüm bunların en temel sonucu ise, istikrarsızlık yaratmasıdır. Var olan tüm terör girişimlerinde en temel hedef enerji altyapılarına saldırılmasıdır. Enerji altyapıları konumları açısından, savunmasız alanlar olmalarının yanı sıra düşük hareketliliğe sahip, yani sabit yerlerdir. Aynı zamanlar bu yerler ekonomik değerleri ve yaratacağı sonuçlar açısından stratejik hedeflerdir. Öte yandan bu yapılar yumuşak hedeflerdir. Terörizmin doğasında, iki temel hedef olduğunu ifade eden Polo ve Gleditsch'e göre, bir terörist grubun ulaşmayı amaçladığı kitle hükümet görevlileri, diplomatlar polis, vb ise bunlar sert hedeflerdir. Buna karşılık siviller, turistler ve özel mülk alanları gibi hedefler ise yumuşaktır (Polo ve Gleditsch, 2016). Tablo 5 incelendiğinde bu durum daha da netlik kazanacaktır. Bu bağlamda, enerji alt yapıları nerede yer alır diye incelediğimiz esasında her iki kısma da ait bir alan diyebilir. Bunun nedeni fosil enerji kesintilerinin arz-talep güvenliğinde yaratacağı etkinin sitemde her iki kısmı da ilgilendirmesidir. Bir sonraki başlıkta uluslararası örnekler ile ele alacağımız bu konuda hem devlet kurumları hem de sivil hayat etkilenmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde rafineriler, platformlar ve fabrika işçilerinin kaçırılması terör eylemleri açısından alışılmadık bir durum olmamakla birlikte bu ekseninde yumuşak hedefler ve sert hedefler iç içe geçerek şirketlerin faaliyetlerini ekonomik açıdan zarara uğratarak, istikrarsızlaştırmak güvenlik açıkları yaratmak önemli hale gelmektedir (Olech, 2022: 166).

Tablo 5. Sert ve Yumuşak Hedeflerin Tipolojisi

Sert ve resmi hedefler	Yumuşak sivil hedefler
Hükümet (genel ve diplomatik)	İşletme
Polis	Eğitim kurumları
Ulaştırma	Gazetecileri ve medya
Telekomünikasyon	NGO
Yiyecek ve su temini	Dini şahsiyetler/kurumlar
Denizcilik	Turistler
Havaalanları/uçak, kaçırma hariç (Askeri)	Diğer (örneğin ambulanslar, mülteci kampları)

Kaynak: Polo ve Gleditsch 2016: 822.

İstikrar bağlamında enerji tedariki, modern toplumların işleyişi için hayati önem taşır. Daha önceki bölümde de ele alındığı gibi enerji güvenliğinin olmazsa olması arz ve talep arası ilişkinin sürekliliğidir. Bu açıdan terör saldırılarına karşı dayanıklı olmayacak şekilde inşa edildiği görülmektedir ve bu da hedef olarak bu bölgeleri daha cazip hale getirmektedir. Burada özellikle elektrik enerjisi hedeflerinin gaz veya petrole göre daha sık seçilmesinin en az üç olası nedeni vardır. Birincisi, günümüzde elektrik enerjisi altyapısı hemen hemen her yerde bulunmaktadır. İkincisi, elektrik enerjisi sistemlerine yapılan saldırılar, enerji arzı üzerinde anında etki yaratmaktadır. Üçüncüsü, elektrik hatlarına kolayca ulaşılabilir (Şinka, vd., 2016: 155).

Tablo 6. Enerji Güvenliğine İlişkin Sorunlar, Aktörler ve Olaylar

Enerji Güvenliği Sorunları	Örnekler
Farklı Enerji İhtiyaçları Farklı Politikalar	ABD-Petrol AB-Doğalgaz
Enerji Depolama Sorunu	2020 Çin örneği fazla alım sınırlı depolama
Dış Politika Aracı	Krizler ve enerji aktörlerinin enerji ihracatını durdurması/azaltması
Enerji Terörizmi	DAEŞ'in Orta Doğu'da enerji nakil hatlarına saldırıları vb.
Enerji Piyasası Fiyat İstikrarsızlığı	Rus ekonomisinin enerji odaklı oluşu ve kırılganlığı örneği

Doğal Afetler, Kontrol Edilemeyen Doğa Olayları	Katrina ve Rita Kasırgaları vb.
Şirketlerin/Uluslararası Aktörlerin Sistem Müdahalesi	OPEC, Exxon Mobile, Gazprom, vb.
Küresel Krizler	1973 Krizi, İran-İrak Savaşı (1980-1988), Körfez Savaşı (1990-1991), vb.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

1990'lı yılların başında, dünya uluslararası güvenlik alanında iş birliğinin giderek arttırırken; bir yandan da terörizm bir güvenlik tehdidi olarak 1990'lı yılların ikinci yarısında Batı'ya yönelik güvenlik sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 en temel kırılma noktası haline gelmiştir. Ayrıca terörün iletişimsel yönü, enerji sektörü saldırıları açısından da terör örgütlerinin ya da faaliyetlerinin amaçlarını ve motivasyonlarını değiştirmiştir (Tichý, 2019: 2). Grafik 1, esasında sistemde var olan enerji odaklı saldırıların yıllar içinde artan bir ivme kazandığını göstermektedir. Elbette dikkat edilmesi gereken en temel konu sadece şiddet eylemlerinin bir araçsallaştırma ile enerji hatlarına yönelmesi değil, aynı zamanda bunların korku yaratma ve sistemde maliyetleri arttırmaya dair politika haline getirilmesidir. Bu örneklerden biri DAEŞ'in, Haziran 2014'te Shaer istasyonu ile gaz işleme tesisi arasındaki gaz hattına saldırıdır. Yine Mart 2016'daki başka bir IŞİD saldırısında yakındaki gaz yakıtlı bir elektrik jeneratörü de hasar görmüştür (Tichý, 2019).

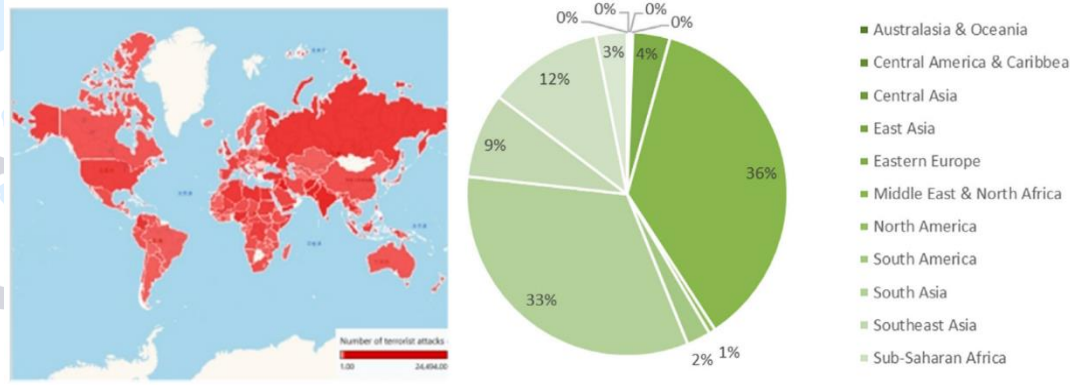
Dolayısıyla Tablo 6' da yer alan enerji güvenlik sorunları bağlamında bugün enerji terörizmi enerji güvenliğinin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Ayrıca bu durumun enerji terörizmi kavramsallaştırmamızdaki maliyet/iktisadi yönünün de ele alınması gerekir. Bunun nedeni maliyetler bağlamında eklememiz gereken bir konu ise, enerji terörizminde suç eylemini gerçekleştiren aktörlerin bundan sağladığı kazançtır. Lee (2018)'ye göre siyasi şiddetin özel bir biçimi olarak terörizmi enerji ile bağlarken, burada iktisadi boyutu üzerinde petrolden elde edilen paranın teröristlere aktığı konusuna odaklanılmalıdır. Neticede bu suç eylemlerinin gerçekleşmesi enerjinin uluslararası piyasada satılacağı bir alan olduğu gerçeği ile düşünülmelidir. Dolayısıyla da petrol ile terörizm arasında pozitif bir ilişkinin olup olmadığı hiçbir zaman ampirik olarak test edilmemiş olsa da işin finansal boyutu gözden kaçmamalıdır. Özellikle de petrol üreten ülkelerin neden terörist saldırılara karşı açık olabileceğini düşünmek önemlidir. Örneğin 2014-2017 yıllarında Mısır ve Libya'da, DAEŞ ve ona bağlı gruplar petrol ve gaz sektörüne 63 saldırı gerçekleştirmiş ve bu, terörist ve askeri faaliyetlerini desteklemek için de maden kaynaklarını kullanmışlardır (Tichý, 2019). Enerjinin artan önemi terör faaliyetlerini cezbedici hale getirmiştir. Bu açıdan Lee (2018), finansman hedefleme ve motive etme noktasında enerji terörizmine katkı sağlamıştır. Yani Lee'ye göre petrol zenginlikleri terörizmi finanse etmek için kullanılabilir ve dolayısıyla petrol üreten ülkeler terörün sponsoru veya üreticisi olabilirler. İkincisi, petrol üreten ülkeler, yalnızca teröristlerin sıklıkla petrol tesislerine saldırması nedeniyle değil, aynı zamanda güçlü ülkeler, özellikle ABD için stratejik önemleri nedeniyle de belirgin terörist hedefler haline gelebilir. Son olarak ise petrol, ayrılıkçıları veya hükümete kıran bölge sakinlerini terör eylemlerine başvurmaya motive edebilen bir araç haline gelebilir (Lee, 2018: 904). Bu açıdan Tablo 4 düşünüldüğünde ilgili enerji terörünü gerçekleştiren aktörlerin finansal anlamda kazanç sağlama adına hedef alanları da doğrudan belirlidir.

3. Enerji Terörizminin Bölgesel Çatışmalar Odağında Etkileri

Enerji terörizmi konusu da tıpkı diğer terörizm türleri gibi toplumsal panik ve korku yaratma odaklıdır. Bu açıdan birey ve kamu güvenliğini tehlikeye atma veya devlet

organları ile uluslararası kuruluşları şiddet, yıkım ve korkutma yoluyla siyasi ve ideolojik amaçlarına ulaşmaya zorlama söz konusudur. Bu terör faaliyetlerinin yol açtığı zarar, siyasi, ekonomik, askeri etkileri de etkilediğinden, sıradan cezai şiddet suçlarının neden olduğu zarardan çok daha fazladır (Hu, Lai, Chen, Zou, ve Feng, 2019: 3). Bu nedenle de enerji terörizmi kavramının literatürde öne çıkarılması özellikle gelinen son süreçte önemlidir. Bu başlıkta özellikle 2000 sonrası dönemde uluslararası alanda yaşanan enerji terörizmi faaliyetlerine odaklanma hedeflenmiştir. Bahsi geçen aktörlerin yarattığı küresel karmaşa ve tehdit ele alınacaktır. Bu kapsamda dikkat edilmesi gereken konu yıllar içinde giderek artan bir şekilde enerji terörizminin artması ve enerji konusun önemli ve güçlü bir araç haline getirilmesidir. Bu bağlamda özellikle iki konuya odaklanacağız. İlki maliyetler bağlamında ortaya çıkan sorunlar ki buna kâr amaçlı hareket eden terör örgütleri de dâhildir. İkincisi de uluslararası alanda caydırıcılık ve korku yaratma girişimleri olacaktır. Bu kapsamda alanda gerçekleşen çalışmalara odaklanmak önemli. Görsel I bağlamında 1998-2017 yılları arasında dünyanın çeşitli ülkelerinde gerçekleşen terör saldırılarının özellikle belli bir bölgeden ziyade küresel anlamda dikkat çektiği görülecektir.

Görsel 1. 1998-2017 Arası Gerçekleşen Terör Saldırı Sayıları

(a) The map of all countries which attacked the terrorist attacks

(b) Proportion of terrorist attacks

Kaynak: Hu vd., 2019.

Bu durum aynı zamanda geniş bir alana yayılan terör saldırıları ile birlikte okununca küresel anlamda enerji sektörlerine yönelik saldırılar bağlamında da maliyetler konusunu akıllara getirmelidir. Bunun nedeni teröristler açısından petrol ve gaz kaynaklarının kendi siyasi ve ekonomik ihtiyaçları açısından kullanacakları bir araç haline getirilmedi. Bu kaynaklara yönelik saldırılar: i) Savaşıkları hükümetlerin iç istikrarını tehlikeye atma, ii) bu bölgelerde stratejik veya ekonomik çıkarları olan ve bölgede bulunan uluslararası aktörlere karşı mücadelede önemli bir adım olması son olarak ise iii) teröristler, hükümetlerinin petrol gelirlerinden elde ettiği mali zenginliği, operasyonlarını finanse etmenin dolaylı bir yolu olarak kullanma amacı taşıyabilir (Akt: Koknar 2009: 20). Bu kapsamda terörist örgütlerin faaliyetleri incelendiğinde, enerjinin hassas bir yere sahip olduğu görülür. Petrol boru hatları gibi enerji altyapısı kolay hedefler demistik, bunların yanı sıra, tankerler de yine sistemde yumuşak hedefler olarak karşımıza çıkar. Örneğin 2002 yılında El Kaide, Yemen açıklarında 397.000 varil petrol taşıyan Fransız bayraklı Limburg tankerine saldırmıştır. Yine 2008 yılında bu kez Japon tankerine düzenlenen saldırının ardından petrol fiyatı varil başına 117 dolar gibi rekor bir seviyeye yükselmiştir (Olech, 2022: 180).

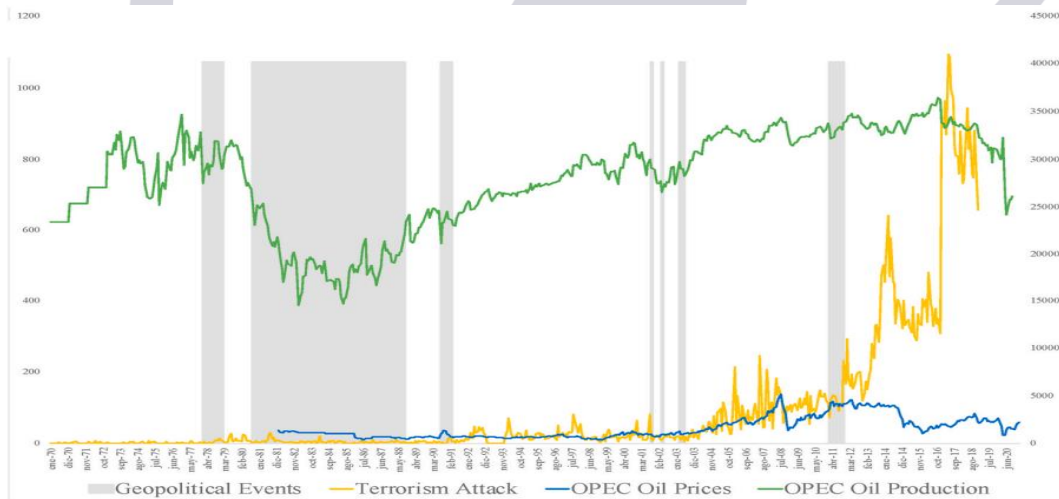
Bir diğer örnek olarak, Irak ve Şam İslam Devleti (Irak ve Suriye İslam Devleti IŞİD veya DAEŞ olarak da bilinen terör örgütü) ele alınabilir. Bölgede DAEŞ'in enerji stratejisinin

üç yönü var. İlk olarak, IŞİD savaşçıları petrol ve gaz sahalarına, boru hatlarına ve enerji tesislerine saldırarak bunların kontrolünü ele geçirmeye çalışmaktadır. Bu kaynakları elde etmenin temel amacı, terör örgütünün finansmanını sağlamaktır, ikincisi ise DAESH'in cihatçıları söz konusu ülkenin enerji endüstrisine zarar vermektir. Dolayısıyla bu faaliyetlerin ana nedenleri Tichy'ye göre: i) Batılı ülkelere petrol ve gaz tedarikini durdurmak ve ekonomilerine zarar vermek; ii) bu kaynakların arzını sınırlamak, böylece petrol fiyatını arttırmak ve iii) bazı petrol ve/veya gaz sahalarının geciktirmedir. Bu açıdan IŞİD, düşmanlarının ekonomisini istikrarsızlaştırıp zayıflatmak ve onları cezalandırmak, fidye parası almak veya dikkatleri kendilerine veya örgütlerine çekmek için enerji sektörlerine saldırmakta, Batılı şirketlerin çalışanlarını rehin almakta ve/veya kaçırmaktadır (Tichy, 2019).

Bir diğ er enerji terör  rneği ise Kerkük-Yumurtalık Petrol boru hattı üzerinde görülebilir. PKK’nın gerçekleştirdiği saldırılar kapsamında Enerji Bilgi İdaresi ( ED, 2012) raporlarına göre, Nisan 2012 ile Eylül 2012 arasındaki 6 ayda bu boru hattına en az beş saldırı düzenlenmiştir. Bu saldırılar petrol arzında aksamalara ve hem Türkiye’nin hem de petrolün transit geliri kaybına yol açmıştır (Biresselioglu ve Yumurtaci, 2015: 329). Nitekim, bölgede terör faaliyetleri kapsamında, Türkiye’nin son dönemde operasyonlarının hedefleri de bu minvalde şekillenmiştir. Dışışleri Bakanı Hakan Fidan, “Irak ve Suriye’de PKK/YPG’ye ait bütün alt yapı, üst yapı enerji tesisleri bundan sonra güvenlik güçlerimizin, istihbarat unsurlarımızın topyek n meşru hedefidir.” açıklamasında görüldüğü gibi, enerji terörü yaratma noktasında olası alanlar da sürece dâhil edilmektedir (TRT Haber, 2023).

Bir diğ er  rnek Rusya Federasyonu  zeline gösterilebilir. Özellikle, 1990 sonrasında başlayan terör saldırıları açısından Rusya pek çok ayrılıkçı eylem ile karşı karşıya kalmıştır. Kafkasya bölgesinde gerçekleşen terör faaliyetlerinde enerji de hedef alınan alanlardan olmuştur.  e enya, Kuzey Osetya ve Dağistan'dan geçen petrol, rafine ürünler ve gaz boru hatlarına düzenlenen sabotajlar bölgenin düzenli bir hedefi haline geldiğini göstermektedir. Dağistan  zerinden Azerbaycan'a uzanan Mozdok-Gazi-Magomed doğalgaz boru hattına 2000-2010 yılları arasında bir düzineden fazla saldırı gerçekleşmiştir (Koknar, 2009: 24) Benzer şekilde Kuzey Osetya'da, Mozdok-Tiflis doğalgaz boru hattına düzenlenen 2006 yılındaki saldırılarda Rus gazına bağımlı olan Gürcistan ve Ermenistan'da enerjiye ulaşım konusunda sorunlar yaşanmıştır (Kommersant, 2006).

Grafik 2. OPEC Ülkelerindeki Terör Saldırıları ve OPEC'in Toplam Ham Petrol Üretimi

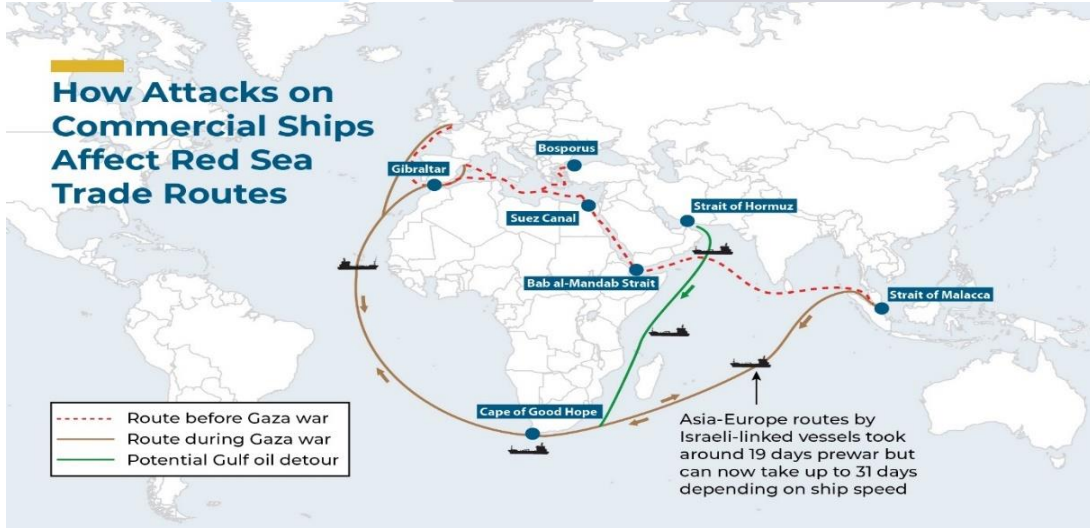

Kaynak: Monge ve Cristobal, 2021: 5.

Diğer bir örnek ise, 1960 yılında kurulan Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ülkelerinin durumuna dairdir. Bilindiği üzere, OPEC ülkeleri bugün uluslararası alanda enerji konusunda en önemli örgütlerden biri olarak anılmaktadır. Grafik 2 incelendiğinde Monge ve Cristobal (2021)'in çalışmasında aylık bir zaman serisi halinde OPEC ülkelerinin toplam petrol üretimi ve terör saldırılarının zaman serisine ilişkin günlük ve haftalık verileri yer almaktadır. Bu zaman serisi içinde özellikle 1978/79 İran Devrimi, 1980-1988 İran-İrak Savaşı, 1990/91 Basra Körfezi Savaşı, 2002 Venezuela Krizi ve 2003 Irak Savaşı ve 2011 Libya ayaklanması gibi bölgesel krizlerin yanı sıra 11 Eylül 2001 gibi ilgili terör saldırıları da ele alınmıştır. Bu kapsamda terörist saldırılar artarken, üretimin azaldığı görülmektedir. Ancak bu durum küresel piyasalarda enerji fiyatlarını da arttırmaktadır. Bu açıdan enerji konusunda piyasalarda var olan hassaslık özellikle gelişmiş ülkeleri doğrudan etkilemektedir. Özellikle, enerji güvenliği bağlamında, enerji arz talep ilişkilerinde enerjiyi ithal eden ülkeler açısından sorunlar yaratmaktadır. Ocak 1994 – Haziran 2015 arasında G7 ülkelerini kapsayan bir araştırmaya göre, beklenmedik bir petrol fiyatı şokunun Fransa, Almanya ve İtalya'da risk derecelendirmeleri üzerinde önemli etkileri olduğu görülmektedir. Toplam talep şoku açısından petrol fiyatından kaynaklanan bir şok, Fransa ve İtalya'da ülke riski üzerinde başlangıçta çok kısa süreli istatistiksel olarak olumsuz bir etki yaratmaktadır (Lee, Lee, ve Ning, 2017).

Görüldüğü gibi, enerji terörizmi hedefi olan bölgelerde terörist faaliyetler hem kendilerine enerji satışı ile avantaj sağlarken, hem de küresel olarak piyasadaki dengeleri bozmakta ve enerji fiyatlarını arttırmaktadır. Aynı zamanda ise enerjinin kısa vadede alternatif bir güzergâh üzerinden ya da kaynak üzerinden hızla tanzimi konusu da enerji kıtlığı ya da eksikliği açısından alıcı ülkeleri zora sokmaktadır.

Harita 2. Kızıldeniz'de Gerçekleşen Saldırıların Ticarete Etkisi

Kaynak: Raydan, 2023.

Son örneklerden biri, Husilerin, Kızıldeniz üzerinde gerçekleştirdiği faaliyetlerdir. Husilerin faaliyetleri, bölgede son yıllarda giderek artıştır. Yemen merkezli Husiler, 2019 yılında Suudi Arabistan'daki iki büyük petrol tesisine insansız hava araçları ile saldırı düzenlemiştir. Bu saldırı küresel petrol arzını kesintiye uğrattırken aynı zamanda fiyatların da %14,6 oranında yükselmesine yol açmıştır (Energy Policy, 2023). 2019'da Aramco tesislerine düzenlenen saldırı, Suudi ekonomisine darbe vurmuştur. Aramco tesisi olan Abqaiq ve Khurais tesislerinin insansız hava araçlarıyla hedef alınması sonrasında ekonomik hasarı yanı sıra Aramco'nun kapsamlı güvenlik önlemlerini yeniden gözden

geçirmesine neden olmuştur (Olech, 2022: 169). Dolayısıyla sistemde enerji terörizminin güvenlik ile olan bağı unutulmamalıdır. Bu nedenle terör faaliyetlerinin yumuşak alanlar ya da sert alanlar fark etmeksizin güvenlik açıkları yaratması en önemli sorunlardandır.

Keza Harita 2’de görüleceği gibi, Kızıldeniz’de gerçekleşen saldırı ve saldırı girişimlerinin sadece enerji taşınımını değil, küresel anlamda taşımalık ve deniz taşımacılığını hedef almaktadır. Husi hareketi, 7 Ekim 2023 tarihinde İsrail’in, Gazze Operasyonu sonrasında 19 Kasım 2023 itibari ile Kızıldeniz’den geçen özellikle İsrail menşeli ticari gemilere yönelik saldırılarını arttırmış, saldırılar Afrika Boynuzu ile Arap Yarımadası’nın güneybatı bölgesinde Bab el-Mendeb Boğazı’nda yoğunlaşmıştır. Umman Denizi ile Kızıldeniz arasından Süveyş Kanalı’na doğru geçen ticari trafik için kilit bir geçiş noktası olmasının yanı sıra özellikle petrolün de geçiş noktasıdır. Bu açıdan Süveyş Kanalı üzerinden SUMED boru hattı, ham petrolü Mısır üzerinden kuzeye taşıyan günlük 2,5 milyon varil kapasiteye sahip bir alandır. Basra Körfezi’nden, Avrupa ve Kuzey Amerika’ya yapılan petrol ve doğal gaz ihracatının çoğu, Süveyş Kanalı veya SUMED boru hattı ile Bab el-Mendeb ve Hürmüz Boğazı dâhil olmak üzere birçok geçiş noktasından geçmektedir (EIA, 2023).

Ancak saldırılar sonrasında enerji piyasalarında fiyat artışı ve enerjinin küresel anlamda yavaşladığı görülmektedir. Bunun sonucunda, enerji alternatifi için farklı bölgelere yönelmiştir. Bölge özellikle Rusya ve Ukrayna Savaşı ardından Orta Doğu’dan, Avrupa’ya enerji akışı için önemli hale gelmiştir. 2023’ün ilk yarısında Süveyş transitinden günde yaklaşık 8,8 milyon varil petrol ve petrol ürünü geçerken, bu da deniz yoluyla petrol ticaretinin yaklaşık yüzde 12’sini oluşturmuştur (Tobin ve Webster, 2023). Ancak şu an son gelişmeler nedeni ile yeni alternatif coğrafyalar aranmaktadır. Son noktada terörist gruplar kapsayıcı bir kitleyi hedefleme eğilimindedir. Teröristlerin amacı baskıya, kayıplara yol açmak ve kamuoyunda panik yaratmaktır. Böylece bir ülkenin siyasi, askeri veya ticari gücünü destekleyen ekonomik temellerine özellikle enerji üzerinden zarar vermek maksadı ile de hayati önemdeki altyapı gibi fiziksel hedefleri seçerler (Lee, 2022). Dolayısıyla enerji alt yapılarının ya da doğrudan enerjinin hedef alınması enerji terörizminde birincil öncelik halindedir. Var olan konjonktürel gelişmeler ekseninde de bu durum kendini göstermiş/göstermektedir.

Sonuç

Enerji güvenliği, 20. yüzyılın başlarından itibaren uluslararası ve ulusal alanda en temel güvenlik konularından birisi haline gelmiştir. Enerji güvenliği özellikle uluslararası alandaki gelişmeler ve teknolojik ilerleme ekseninde büyüyen tehdit alanları içinde bir mücadele alanı da yaratmaktadır. Bu noktada konu terörizm ekseninde ele alınması gereken bir boyuta ulaşmıştır. Bunun en temel nedeni, aktörel anlamda gittikçe araçsallaşan bir alan yaratması ve bu alanın ulusal ve uluslararası güvenlikle sıkı sıkıya bağımlı hale gelmesidir. Bu bağlamda da terörizm ile ilgili olarak enerji kendi boşluğunu doldurmayı hak eden bir kavramsallaştırma ile okunmalıdır.

Terörizm konusu, yüzyıllardır uluslararası sistemde pek çok aktör tarafından bir baskı ve politik değişim aracı olarak kullanılmaktadır. Terörizm uluslararası alanda yaşanan değişimlere hızla uyum sağlayan bir doğaya sahiptir. Bu açıdan tek bir terörizm örneği ya da alanı görmemekteyiz. Enerji terörizmi de bu bağlamda düşünülmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerji terörizmini ele alırken özellikle ekonomik koşulların terörist faaliyetleri büyük ölçüde şekillendirdiğini Lee, (2018) öne çıkarmaktadır. Fakat en temel konu bu kapsamı iki boyutlu bir şekilde hem kazanç hem de korku unsuru haline

getiren bir çerçevede ele almak olmalıdır. Bu açıdan enerji terörizmini incelediğimizde, özellikle ekonomik koşulların terörist faaliyetlerin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynadığını görmekteyiz. Bu bağlamda enerji terörizminin temel amacı hem ekonomik kazanç sağlama hem de korku yayma olarak üzere iki boyutlu bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu açıdan da enerji terörizminde hedefler sivil, devlet ve sistem olarak üçlü bir şekilde kendini gösteren geniş ölçekli bir alan sunmaktadır.

Enerjinin hayatın ve sistemin devamlılığı belirttiğimiz fiziki durumların yanı sıra psikolojik boyutları ile de karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan enerji güvenliğinin sağlanamaması ve terör örgütlerinin tehdit ya da sabotajları korkunun yaratım ve yayılımı bağlamında terörizmin tüm boyutlarını sistemde yaratmaktadır. Bu açıdan enerji terörizmi kavramsallaştırmasının temelindeki varsayım bir alt birim olarak bu alandaki saldırıların gün geçtikçe daha radikal ve sert uygulamalar ile araçsallaştırılmasıdır. Bu nedenle de çalışmanın başında da yer aldığı gibi uluslararası alanda enerji güvenliği konusunun yanı sıra terörizmin bir alt dalı olarak enerji terörizmi kavramsallaştırılmasının daha yaygın hale gelmesi elzemdir.

Kaynakça

- APERC (2007). “A Quest For Energy Security in The 21st Century; Institute Of Energy Econmics”, Japan, https://aperc.or.jp/file/2010/9/26/APERC_2007_A_Quest_for_Energy_Security.pdf, (Erişim Tarihi: 02.01.2023).
- Bassiouni, M. C. (2002). “Legal Control of International Terrorism: A Policy-Oriented Assessment”, Harvard International Law Journal, Volume: 43, Issue: 1, pp. 83-103.
- Bergesen, A. J., ve Lizardo, O. (2004). “International Terrorism and the World-System”, Sociological Theory, Volume: 22, Issue: 1, pp. 38-52.
- Biresselioglu, M. E., ve Yumurtaci, I. O. (2015). “Evaluating the Nature of Terrorist Attacks on the Energy Infrastructure: The Periodical Study For”, Int. J. Oil, Gas and Coal Technology, Volume: 10, Issue: 3, pp. 325-341.
- EIA (2017). “World Oil Transit Chokepoints”, https://www.eia.gov/international/analysis/special-topics/World_Oil_Transit_Chokepoints, (Erişim Tarihi: 22.01.2024).
- EIA (2023). “Red Sea Chokepoints are Critical for International Oil and Natural Gas Flows”, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=61025>, (Erişim Tarihi: 22.01.2024).
- Energy Policy (2023). “Терроризм в энергетической промышленности”, <https://energypolicy.ru/terrorizm-v-energeticheskoy-promyshlennosti/neft/2023/14/23/>, (Erişim Tarihi: 01.01.2024).
- Herre, B. (2023). “The Global Terrorism Database: How do Researchers Measure Terrorism”, <https://ourworldindata.org/the-global-terrorism-database-how-do-researchers-measure-terrorism>, (Erişim Tarihi: 22.02.2024).
- Hu, X., Lai, F., Chen, G., Zou, R., ve Feng, Q. (2019). “Quantitative Research on Global Terrorist Attacks and Terrorist Attack Classification”, Sustainability, Volume: 11, Issue: 5, pp. 1-16.
- Jones, O., ve Dodds, P. E. (2017). “Definitions of Energy Security”, (Eds. R. Steinberger-Wilckens, P. Dodds, Z. Kurban, A. Velazquez Abad, ve J. Radcliffe), The Role of

Hydrogen and Fuel Cells in Delivering Energy Security For the UK, London: H2FC Hub: 22-34.

Koknar, A. M. (2009). "The Epidemic of Energy Terrorism", (Eds. G. Luft, & A. Korin), Energy Security Challenges For the 21st Century: A Reference Handbook, United States: ABC CLIO: 18-30.

Kommersant (2006). "энергетический терроризм", <https://www.kommersant.ru/doc/642683>, (Erişim Tarihi: 11.01.2024).

Koyama, K., & Kutani, I. (2012). Study on the Development of an Energy Security Index and an Assessment of Energy Security for East Asian Countries, Jakarta: ERIA.

Lee, C. (2018). "Oil and Terrorism: Uncovering the Mechanisms", Journal of Conflict Resolution, Volume: 62, Issue: 5, pp. 903-1148.

Lee, C. (2022). "Why do Terrorists Target the Energy Industry? A review of Kidnapping, Violence and Attacks Against Energy Infrastructure", Energy Research & Social Science, Volume: 87, pp. 1-7.

Lee, C.-C., Lee, C.-C., & Ning, S.-L. (2017). "Dynamic Relationship of Oil Price Shocks and Country Risks", Energy Economics, Volume: 66, pp. 571-581.

Monge, M., ve Cristobal, E. (2021). "Terrorism and the Behavior of Oil Production and Prices in OPEC", Resources Policy, Volume: 74, pp. 1-10.

Olech, A. (2022). "Terrorist Threats to the Energy Sector in Africa and the Middle East", (Ed. S. J. Lohmann), Countering Terrorism on Tomorrow's Battlefield: Critical Infrastructure Security and Resiliency NATO COE-DAT Handbook 2, US: Strategic Studies Institute and US Army War College Press: 161-187.

Polo, S. M., ve Gleditsch, K. S. (2016). "Twisting Arms and Sending Messages: Terrorist Tactics in Civil War". Journal of Peace Research, Volume: 53, Issue: 6, pp. 815-829.

Pronińska, K. (2007). Energy and Security: Regional and Global Dimensions, SIPRI Yearbook 2007, Stockholm.

Raydan, N. (2023). "Houthi Ship Attacks Are Affecting Red Sea Trade Routes", <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/houthi-ship-attacks-are-affecting-red-sea-trade-routes>, (Erişim Tarihi: 11.03.2024).

şinka, D., Krajcar, S., ve Bajs, T. (2016). "Assessing Terrorist Threats For Energy Infrastructure By Combining Historical Data And Expert Judgments", National Security and the Future, Volume: 17, Issue: 1, pp. 153-166.

Tichý, L. (2019). "Energy Infrastructure as a Target of Terrorist Attacks from the Islamic State in Iraq and Syria", International Journal of Critical Infrastructure Protection, Volume: 25, pp. 1-13.

Tobin, W., ve Webster, J. (2023). "Houthi Attacks in the Red Sea Hurt Global Trade and Slow the Energy Transition", <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/houthi-attacks-in-the-red-sea-hurt-global-trade-and-slow-the-energy-transition/>, (Erişim Tarihi: 11.03.2024).

Toft, P., Duero, A. ve Bieliauskas, A. (2010). "Terrorist Targeting and Energy Security", Energy Policy, Volume: 38, Issue: 8, pp. 4411-4421.

TRT Haber (2023). “Bakan Fidan: PKK/YPG'nin Kontrolündeki Tüm Tesisler Artık Meşru Hedef”, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-fidan-pkkypgnin-kontrolundeki-tum-tesisler-artik-mesru-hedef-800584.html>, (Erişim Tarihi: 11.10.2023).

United States Institute of Peace (2001). “International Terrorism: Definitions, Causes and Responses”, US, <https://www.usip.org/publications/2001/11/international-terrorism-definitions-causes-and-responses>, (Erişim Tarihi: 11.02.2024).

Yılmaz, M. E. (2012). “Westphalia’dan Günümüze Savaş”, (Ed. H. G. M. Aydın), Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 75-88.

Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması / Contribution Rates and Conflicts of Interest

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Yazar Katkıları	Bu çalışma tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.	Author Contributions	This study was prepared with a single author.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Makale Türü/ Article Type	Başvuru Tarihi/ Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published Date
Araştırma Makalesi	16.08.2024	23.09.2024	10.01.2025

Evaluation of The 1974 Cyprus Peace Operation in The Light of Jus Cogens Rules

1974 Kıbrıs Barış Hareketi'nin Jus Cogens Kuralları Işığında Değerlendirmesi

Yusuf SUIÇMEZ*

Abstract

Shortly after the establishment of the Republic of Cyprus, the events initiated by Makarios' attempts to amend the constitution, which escalated into internal conflicts and external interventions, culminated in Turkey's military intervention. The effects of this intervention continue to persist today. Due to this characteristic, it has been the subject of many studies; however, it has not been evaluated in terms of the jus cogens rules, which express the universally accepted principles of international law, and the stages of the just war theory. To address this need, the 1974 Cyprus Peace Operation, a long-standing international issue, has been examined within the framework of the jus cogens rules of international law, considering the three phases of just war theory: jus ad bellum, jus in bello, and jus post bellum. This examination aims to determine the level of compliance with jus cogens international law norms in the historical and political context of the Cyprus issue, as well as the developments before, during, and after the 1974 Peace Operation. In conclusion, it has been determined that the 1974 Peace Operation adhered to the jus cogens rules of international law to the maximum extent. In the source review, a balanced selection of sources was made to objectively evaluate the assessments of both the Turkish and Greek Cypriot sides on the issue. This study is qualitative in nature, employing both inductive and deductive methods.

Keywords: 1974 Cyprus Peace Operation, Jus Cogens, Jus ad Bellum, Jus in Bello, Jus Post Bellum

Özet

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından kısa bir süre sonra Makarios'un anayasa değişikliği girişimleri ile başlayıp iç çatışma ve dış müdahalelere dönüşen olaylar Türkiye'nin askeri müdahalesi ile sonuçlandı. Bu müdahalenin etkileri bugün halen devam etmektedir. Bu özelliği sebebiyle birçok çalışmaya konu edinilmiş; ancak uluslararası hukukun genel geçer ilkelerini ifade eden jus cogens kuralları ve adil savaş düşüncesinin aşamaları açısından değerlendirilmemiştir. Bu ihtiyacın giderilmesi için uluslararası alanda uzun süredir devam eden bir mesele olan 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, uluslararası hukukun jus cogens nitelikli kuralları çerçevesinde, adil savaş düşüncesinin üç evresi olan jus ad bellum, jus in bello ve jus post bellum evreleri dikkate alarak incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde Kıbrıs meselesinin tarihi ve siyasi bağlamının yanı sıra, 1974 Barış Harekâtı öncesi, fiili savaş durumu ve sonrasındaki gelişmelerin jus cogens nitelikli uluslararası hukuk normlarına uyum düzeyinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Sonuç itibarı ile de 1974 Barış Harekâtı'nın uluslararası hukukun jus cogens nitelikli kurallarına azami ölçüde uyulduğu tespiti yapılmıştır. Kaynak incelemelerinde ise hem Türk hem de Kıbrıs Rum tarafının konuya ilişkin değerlendirmelerini daha objektif bir şekilde değerlendirebilmek için dengeli bir kaynak seçimi yapılmıştır. Bu çalışma nitel bir çalışmadır ve araştırmada hem tüme varım hem de tümünden gelim metotları birlikte kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Jus Cogens, Jus ad Bellum, Jus in Bello, Jus Post Bellum

* Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri; Doktora Öğrencisi, Yakın Doğu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku, ysuicmez@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8967-9766.

Atıf/Cite: Suicmez, Y. (2025). "Evaluation of The 1974 Cyprus Peace Operation in The Light of Jus Cogens Rules", Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 57-74.

Introduction

The 1974 Cyprus Peace Operation was analyzed considering *jus ad bellum*, *jus in bello*, and *jus post bellum*, the three stages of just war, in light of *jus cogens* norms that set the limits on the lawful use of force in international law. Traditionally, just war has been explained in religious and moral terms. However, due to developments in international law (Neff, 2005: 54; Stahn, 2006: 931) it has later been explained in terms of *jus cogens* norms. The early 1990s provide an opportune moment to evaluate the status of the just war ethic. As an applied ethical framework, the just war doctrine has consistently evolved in response to changes in the realms of politics, strategy, and technology (Hehir, 1992: 237).

Jus cogens norms are considered fundamental principles of international law. Unfortunately, the UN Charter does not explicitly mention *jus cogens* (Hossain, 2005: 72). Probably when the UN Charter was drafted in 1945, the concept of *jus cogens* was not as developed or widely recognized in international law as it is today. The focus was more on establishing a framework for international peace and security rather than codifying specific legal principles like *jus cogens*.

The question at hand is whether an obligation under the UN Charter can take precedence over an obligation that embodies a *jus cogens* norm. However, one could argue that the Charter embodies norms of fundamental importance corresponding to *jus cogens* rules. Many view the Charter as the constitution of international law, thereby recognizing the binding nature of these norms. (Hossain, 2005: 85-87). *Jus cogens* norms derive their authority from the international community of states, which, according to the Vienna Convention on the Law of Treaties, acknowledges and accepts them as peremptory (Charlesworth and Chinkin, 1993: 63-64). The international community of states determines these norms in a way that reflects its highest interests because represents human dignity (Weatherall, 2015: 19; Linderfalk, 2011: 261) and aims to protect human rights. Until recently, the international system has often been perceived as an 'anarchical society' lacking inherent consistency (Tomuschat, 2015: 9-10). Sadly, there are few restraints on the endings of wars. Indeed, in just war theory – which frames moral principles to regulate wartime actions – there is a robust set of rules for resorting to war (*jus ad bellum*) and for conduct during war (*jus in bello*) but not for the termination phase of war (Orend, 2002: 43).

The idea of *jus cogens* norms in international law are principles that aim to protect the common good of the international community, rather than the individual interests of the states. These principles look like constitutional rights in domestic legal systems, which limit the power of the national majorities for the sake of long-term benefit (Charlesworth and Chinkin, 1993: 64). Despite being positioned higher in the hierarchy of standards, applying *Jus cogens* has priority over ordinary international law (Hossain, 2005: 73; Linderfalk, 2011: 360). *Jus cogens* theory has recently been linked to human rights and tries to regulate issues such as the sovereign equality of states, the use of force, and agreements that violate the principle of equality, such as colonialism (Öztürk, 2017: 41). Because of these reasons, and in practice, the UN reacts differently to breaches of *jus cogens* norms (Şafak, 2021: 317; Weisburd, 1995: 1). Indeed, the International Court of Justice in 2022 condemned the State of Uganda to compensate the Democratic Republic of Congo for damages caused by an unjust war (Jöbstl and Rosenberg, 2023: 1).

The *jus cogens* norms, which are related to *Jus ad Bellum*, have been incorporated into international law and is a component of the mission of the United Nations (Tladi, 2021: 21; Whiteman, 1977: 609). Article 53 of the Vienna Convention on the Law of Treaties

established that jus cogens occupies a middle ground between international treaties and customary international law. However, disputes regarding the scope of Article 53 create ambiguity in the application of jus cogens rules (Gülgeç, 2017: 74).

However, the existence of such norms is a separate matter of discussion. In essence, all common norms related to jus ad bellum, jus in bello, and jus post bellum are considered jus cogens. According to Article 53 of the Vienna Convention, the following should have been the criteria for identifying jus cogens norms within the framework of the article:

- a) The entire international community of states must embrace and recognize it.
- b) No rule that contradicts it may be enforced.
- c) It should only be interchangeable with subsequent rules of a similar nature (International Law Commission, 2022: 29; Özersay, 2002: 164).

However, this concept is controversial because it challenges the traditional view of international law as a consensual order based on states' agreements. Jus cogens norms have three theoretical foundations: positivist, natural law, and public order theories. Positivist theory asserts that state approval is necessary for a norm to be binding. Natural law theory considers peremptory norms as moral imperatives. Public order theory defines jus cogens as norms essential for international legal unity, prioritizing them over customary norms to serve the global community's interests (Handayani, 2019: 237, 250).

In the context of international law, the behavior of states is essential concern. Key theoretical issues such as the foundation of obligation and the nature of sovereignty prompt questions about international relations. Traditional philosophies, Positivism (akin to realism) natural law, liberalism and Marxism provide answers. However, international relations theory challenges international law, often portraying it as a mere instrument of state interests (Hoffmann, 1988: 8).

Jus cogens norms differ from jus dispositivum norms. While jus dispositivum norms can be set aside by unilateral state actions, jus cogens norms are non-derogable and hold the highest position in international law, without any exceptions. While jus cogens and customary international law are interconnected, they diverge in a crucial aspect. Customary international law, akin to international law established through treaties and other international agreements, relies on the consent of states. However, a state that consistently objects to a customary international law norm accepted by other states is not legally bound by that norm (*Siderman de Blake v. Republic of Argentina*, 1992: 715). Generally, international actors have debated the norms of jus cogens in terms of their overall acceptance. It has been claimed that a norm cannot be jus cogens rule if states object to it and the objections are strong and persistent and customary norms would be on the same normative level. This would not exclude a hierarchy along the lines of jus cogens (Kammerhofer, 2004: 539; Linderfalk, 2020: 893–894). International law is largely based on international treaties. However, international treaties cannot be contrary to jus cogens rules (Linderfalk, 2007: 854), this is because the norm originates from the highest source and natural law (Handayani, 2019: 236; Treaty Section of the Office of Legal Affairs, 2013: 19). Therefore, jus cogens norms express the superior and determinative principles of international law (Veedross, 1966: 55) and include principles such as the prohibition of genocide, slavery, torture and crimes against humanity. For example, if the majority states make a treaty legitimizing occupation and genocide to expand their territory, will this treaty be valid in terms of international law? We will look at the consensus of the majority and say whether it is valid, or will we look at the effects of this treaty on pure reason and conscience

and say that it is invalid? From the perspective of positivists, we must say “yes” and from the perspective of naturalists we must say “no”. For that reason, the doctrine of international jus cogens was developed with a strong influence from natural law concepts. These concepts assert that states cannot have absolute freedom in establishing their treaties (Hossain, 2005: 73). In the 18th century, legal systems experienced a process of secularization. Some writers, at the very least, recognized the necessity of imposing specific limits on what States could agree upon. Primarily, they referred to natural law (Tomuschat, 2015: 11). When a treaty is void due to such conflict, parties have two obligations:

1. They must minimize the consequences of any actions taken based on conflicting treaty provisions.
2. They must align their mutual relations with the peremptory norm. Additionally, if a treaty is terminated due to the emergence of a new peremptory norm, existing rights, obligations, or legal situations remain valid as long as they do not conflict with the new norm (Commission et al., 2019: 144).

The concepts and arguments of just war are explained using international norms qualified by jus cogens too. According to legal philosophy, only the principle of justice can justify the legitimacy or illegitimacy of the use of force. However, it is debatable whether international law should prioritize the justice or legitimacy of war. Given that justice is one of the fundamental concepts of law, there must be a relationship between legality and justice. In the seventeenth and eighteenth centuries, when the concept of state sovereignty began to gain traction, it was accompanied by the concept of justice. It is proposed that the state system be evaluated in conjunction with these two guiding principles (Polat, 1999: 95, 96). Because it has the potential to explain the impasse of the other two major schools of thought, realism and pacifism (Dorman, 2016: 137). Pacifism is impractical due to human’s naiveté and propensity for evil, whereas realism disregards the link between law and morality (Özdemir, 2022: 387). Therefore, jus cogens rules establish a balance between these two philosophical ideas and set the limits of the legitimate use of force in international relations. Beside this jus cogens rules, which prioritize value-based relationships over power-based policies in international relations, have the potential to establish sustainable peace and stability globally. To contribute to this understanding, the 1974 Cyprus Peace Operation has been evaluated in light of these rules. Although many studies have been conducted on this topic, no research has been done on the 1974 Cyprus Peace Operation within the context of just war and jus cogens rules, which are widely accepted in international law. This study aims to fill this gap by determining the level of compliance of the 1974 Peace Operation with jus cogens rules.

1. 1974 Cyprus Peace Operation within the framework of Jus ad Bellum

Jus ad Bellum is an international legal term that means “the right to use force” (Erdoğan, 2020: 5; Neff, 2005: 107). However, this is also a controversial concept, as it raises questions about whether this is a right or a permission and whether a just war is possible under the current circumstances. This concept refers to the principles that must be followed (Fiala, 2008: 29) in order for the use of force to be lawful and just (Dorman, 2016: 138, 139). As it is well-known, one of the main concerns of international law is the legitimacy of the use of force and its limits.

The debate on the nature of war has a long history (Neff, 2005: 39). Along with the emergence and development of the idea of just war, the concept of jus ad bellum arose as an extension of this idea. Theologians such as Saint Augustine and Thomas Aquinas made

significant contributions to the advancement of this understanding. Augustine focused on *jus ad bellum*, while Aquinas contributed mostly to the field of *jus in bello* (Ereker, 2004: 8, 12). Moreover, many other thinkers have played an important role in the evolution of this understanding. Although the notion of just war in the medieval and modern periods is generally similar, it is argued that Francisco de Vitoria was the bridge between the Middle Ages and the modern era (Ereker, 2004: 13-14).

Although the principles of a just war are subject to debate (Anghie and Koloş, 2013: 277), there is a consensus on five fundamental principles. The first one is the principle of sovereignty, which excludes military operations against activities such as internal conflicts or piracy. The second one is the involvement of actual combatants in the conflict, which excludes children, women, the elderly, and clergy from the scope of this principle. The third criterion is the legitimate defensive objective, which distinguishes between general wars and just wars. The fourth principle is that of justification, which establishes a legal connection between the legitimate cause and the purpose. Thomas Aquinas shaped this broad conception of the just war. The final criterion is *animus*: 'right intention'. This principle requires that war be based on love, for the purpose of correcting evil and bringing the enemy to the path of righteousness, not hatred. Therefore, the aim of a just war must be the elimination of evil, the conversion of the enemy, and the improvement of the situation (Neff, 2005: 50-52). Much later, efforts to establish legal boundaries and principles for the use of force in war continued. With the Geneva Convention's regulations in the field of the law of war, the foundations of modern war law have been laid (Alsan, 1950: 37).

This convention has also made significant contributions to the development of *jus ad bellum* and *jus in bello* norms by subjecting war to certain rules. The Kellogg-Briand Pact of 1928 or Pact of Paris – officially the General Treaty for Renunciation of War as an Instrument of National Policy – established the *jus ad bellum* principle in international law. The United Nations Charter of 1945 adopted this principle as an important rule of the law of states, prohibiting the use of force in the relations between states. *Jus ad bellum* and *jus in bello* are a set of rules that regulate the use of force by states and other actors, and therefore, a use of force can be lawful only if it complies with both *jus ad bellum* and *jus in bello* (Okimoto, 2012: 46, 51).

Jus ad bellum is not a complete prohibition of the use of force, when properly understood. Rather, it is a principle that permits defense against aggression, actions authorized by the United Nations, actions conducted with the consent of the sovereign state, and other regional and humanitarian actions (Moore, 2012: 904). However, the application of these principles is challenging, due to the extremely diverse manifestations of the use of force and some ambiguities in international law (Redaelli, 2022: 36).

Article 51 of the Charter of the United Nations states that the use of force is only permitted for defensive purposes in the event of an armed attack. Article 53 provides safeguards against the threat of attack from hostile states. In this case, it is also necessary to determine whether Cyprus, Greece, and the Republic of Cyprus have engaged in hostile actions against Turkey. Article 107's use of "enemy states" seems to be limited to the states that participated in the Second World War. However, it is also necessary to determine if Greece's hostile actions will make it an enemy state. Turkey did not declare war on Greece but conducted direct military operations in Cyprus after the Greek Coup. Makarios fled the island and warned that even the Turks were in grave danger. In response, Turkey decided to exercise its guarantee right under Article 4 of the Treaty of Guarantee (Bora, 2013: 39). This was not because the Peace Operation of 1974 was a declaration of war, but rather

because the deteriorating conditions required military intervention. In this regard, the Peace Operation of 1974 should not be evaluated within the framework of the laws of war, but rather, as the name implies, within the framework of the use of military force to restore a disrupted order. The use of military force was not directed against the Republic of Cyprus, but against the regime of the military junta, which sought to abolish the Republic of Cyprus. Therefore, the Republic of Cyprus was not considered an enemy state during the 1974 Cyprus Peace Operation.

The core of the *jus ad bellum* principle is a logic that rejects wars for offensive purposes. Therefore, the first requirement of *jus ad bellum* is the existence of a justification for the use of force. The only justification provided is the right to self-defense, which is recognized as a natural right (Bowett, 2009: 4). This principle is theoretically reasonable and acceptable, but it is very difficult to determine which actions are justified and which are unjust, due to the complexity of some situations. In traditional just war theory, proportionality was assessed by weighing the anticipated benefits of waging war against its potential harms (Kretzmer, 2013: 237). In practice, there may sometimes be a defensive attack (Ereker, 2004: 2). Moreover, the right to defense has been widely interpreted to protect the rights of allies and friends (Bowett, 2009: 5). The peace operation of 1974 does not constitute a border defense against a direct attack. Because Turkey's military action took place within the borders of the Republic of Cyprus, an independent state, without a direct attack against its own borders. A defensive attack is defined as a reaction to a previous wrongdoing (Ereker, 2004: 2-3). This attack may be directed directly or indirectly against the nation. Like forms of individual and collective defense against ongoing attacks, such as the resistance against Iraq's occupation of Kuwait, are regarded as legitimate acts of self-defense (Peilouw, et al., 2015: 590).

In this case, it is necessary to discuss whether Turkey has the right to an offensive defense under the *jus ad bellum* principles. To determine this, it is necessary to examine whether the Constitution of the Republic of Cyprus and the Guarantee and Alliance treaties grant this right to Turkey, and if so, whether it is subject to conditions, and if so, whether they are met.

After the Treaties of Zurich and London, the Republic of Cyprus was formally established in 1960 with the Nicosia Treaty. The first political and legal dispute between the two constituent communities began with the constitutional amendment proposed by President Makarios (Aksar, 2001: 146; Türkmen, 2005: 72). Article 182 of the Republic of Cyprus Constitution regulates the procedures and conditions for amending the Constitution. According to this article, such an amendment requires the approval of two-thirds of the council members from both communities. Clearly, this objection from the Turkish side is a legal objection and turning it into a political issue is a violation of the relevant provisions of the Constitution and international law (Özersay, 2002: 217). It is stated that the primary goal of these constitutional amendments was to achieve Unification with Greece (Druşotis, 2006: 41).

Makarios defended his strategy by claiming that the Zurich and London treaties were ratified under duress (Sarica et al., 1975: 41). If Makarios can make such a claim unilaterally on behalf of the Greek Cypriots, the Turkish side has the right to claim that the Sèvres and Lausanne agreements, which legalized the annexation of Cyprus by the United Kingdom, were also signed under duress. Therefore, this claim does not seem to have any legal consequences. Although Makarios argues that the constitutional amendment is an internal matter that does not concern the guarantors, it can be argued that the guarantors have the

right to intervene in the unconstitutional amendment of the constitutional order, because they are obliged to protect the constitutional order collectively or individually. Makarios also used the pretext of amending the constitution to instigate the events and establish a military force that would neutralize the Turks if they tried to leave the Republic of Cyprus (Druşotis, 2006: 43-44). This military force represented the continuation of EOKA (Sadrazam, 2013: 285). This request for reform, which included a tax increase, was rejected by two of the guarantors, namely the British and Turkish governments. However, it is obvious that such a situation alone is not enough to justify a military operation. Soon after Makarios' unsuccessful attempts to amend the constitution, armed attacks began and the events of 1963 occurred, resulting in the deaths of hundreds of people and the subsequent deployment of the United Nations Peacekeeping Force to the island in 1964 (Mira Lulic, 2009: 73). As it is pointed out the physical separation of the two communities did not occur as a result of the Turkish intervention but rather was the outcome of the UNFICYP's action to separate these two communities in 1964 (Aksar, 2001: 149). Greek Cypriots often claimed that Turkish Cypriots voluntarily withdrew from their state positions. However, this is inaccurate. Turkish Cypriots were excluded due to threats to their safety. The Common Select Committee found that in July 1965, when Turkish Cypriot members of the House of Representatives sought to resume their seats, they were told they could do so only if they accepted legislative changes to the constitution enacted in their absence (Stephen, 2001: 18).

The main reasons for Türkiye's military intervention are the security deterioration caused by the internal conflict and the attempt by EOKA, which split into two factions, to change the constitutional order by force of arms through a military coup. The use of force to alter the constitutional order required military intervention. We believe that Türkiye had the duty to protect the rights of the Cypriot people, especially the Turkish Cypriots who were in a minority position and faced threats to their security. The Treaty of Guarantee is an internationally recognized and valid agreement, and the Constitution of the Republic of Cyprus accepts this agreement as having the same status and legal force as its own Constitution. Therefore, violating the Treaty of Guarantee breaches both international law and the constitutional order (Arsava, 1996: 45).

The Greek Cypriot side claimed that the Guarantee Agreement violated the right to self-determination, which is a peremptory norm of international law. They brought this issue to the UN's attention in 1963, and the UN spent a considerable amount of time on it and finally decided that the agreement could be terminated by mutual consent and that the guarantor agreement remained valid (Arsava, 1996: 45).

The main issue regarding the guarantor treaty is whether it should be considered as an international treaty. International treaties are signed by states and not by their constituent populations. However, according to the Ghali and the Annan Plans, the UN will register the Founding Treaty in line with Article 102 of the UN Charter (Tamçelik, 2009: 227). It may be argued that there are special exceptions to this rule in some cases.

The Greek Cypriot asserted that the Cyprus issue stemmed from the Turkish troop landing in 1974 and that their withdrawal would resolve the problem. However, this is a misconception (Stephen, 2001: 1). If Türkiye did not make this intervention, it would have failed in its responsibilities stipulated in the guarantee agreement, legally for the protection of the Constitutional order of the Republic of Cyprus as well the important moral responsibility Türkiye had, stemming from the very strong historical, cultural and political links to the Turkish Cypriot people. It would therefore be unreasonable to have expected Türkiye to be indifferent to the disproportionate use of force against the Turkish Cypriots

by Greek Cypriots. The fact that 103 Turkish villages were evacuated as a result of armed attacks and pressures (Stephen, 2001: 17), and the fact that the island's Turkish Cypriot population was physically crammed into a three percent section of the island (Saruhan, 2020: 46), which made humanitarian intervention unavoidable. Besides the very serious humanitarian crisis, the legal government of the Republic of Cyprus was overthrown by a military coup, Makarios was exiled from the country, a putschist president was appointed by Greece (Mira Lulic, 2009: 66), and the coup plotters changed the name of the country to the Hellenic Republic of Cyprus (Aytaç, 2022: 674). Around 500 people died in clashes between Makarios supporters and the alliance that overthrew him, installing nationalist Nikos Sampson as leader (Kıralp, 2023: 377). As Archbishop Makarios pointed out in his statement to the Security Council, the losses were significant, and both Greeks and Turks were suffering (Denktaş, 1982: 66; Klëridës, 1989: 349). Considering these circumstances, we can say that this intervention is mandated by the Guarantee and Alliance agreements.

When examining the current Russian intervention in Ukraine, a similar situation seems to exist. When comparing the conditions of Türkiye's military intervention in Cyprus to those of Russia's military intervention, it can be seen that Türkiye intervened under legally solid grounds and much more reasonable conditions in an environment where human rights violations were far more severe that necessitated for UN peace keeping forces to be deployed on the island for a long period. With all these protective precautions in place and despite the presence of the UN peacekeeping forces a military coup occurred in 1974, and Türkiye based on the guarantee and alliance treaties' obligations had no choice but to intervene. Although it was stated that the jus cogens rule pertaining to the safeguarding of the independence and sovereignty of states (Karvatska, 2021: 307) had been violated in Cyprus (Chrysostomides, 2021: 125), but the criteria for this rule were not very clear; therefore, Turkey's intervention in Cyprus was compared to the United States' intervention in Korea and deemed to be justified (Casse, 1998: 6).

The question of whether the Jus cogens rule was violated as a result of the 1974 Peace Operation must be clarified, as must the question of whether the Republic of Cyprus' rule of recognition of states recognized in international law and included in the UN Charter as equal sovereign (Öztürk, 2017: 43-44) has been violated, and whether the Treaty of Alliance is in conflict with the jus cogens principles of the UN Charter. On behalf of the state, the rule of sovereignty does not justify arbitrariness outside the law. The Republic of Cyprus lost its functionality following the events of 1963, and its legal existence was threatened by the Greek military coup of 1974. The fact that Makarios openly stated that the Greek military coup was a violation of the independence and sovereignty of the Republic of Cyprus (Klëridës, 1989: 351; Gibbons, 2003: 353; Ertekün, 1984: 243) which, by default precludes the 1974 Peace Operation from being considered an act against the independence and sovereignty of the Republic of Cyprus, and is openly confirmed by Makarios' clear words and admission. In fact, President Makarios III requested international intervention after surviving the coup organized by the Greek military junta, he fled to London and sought assistance (Yiangou, 2009: 948). In light of the circumstances surrounding the 1974 Peace Operation, it is clear that the use of force was within the scope of the authority granted by the Guarantee and Alliance treaties. On the basis of these facts, it is impossible to argue that the jus cogens rule prohibiting the use of force has been violated. In the light of all these factors, it can be said that the conditions for justifying the use of force, which is one of the jus ad bellum requirements for the Peace Operation of 1974, have been met.

2. 1974 Cyprus Peace Operation in the Frame of Jus in Bello

Jus in Bello or Ius in Bello refers to the standards of international law that regulate the conduct of war. It is also known as “international humanitarian law” (Gökçer and G. Ercan, 2020: 188, 191; Imseis, 2023: 35). Originally, jus ad bellum determined the justification of war, but over time, jus in bello was considered to have replaced it (Österdahl, 2009: 553–563; Özdemir, 2022: 387-388).

It should be mentioned that humanitarian law is not a legal word restricted to the realm of jus in bello, as they are not the same thing. It is a law with intimate ties to all notions associated with the use of force. Consequently, it is also stated in relation to the concept of just war (Türkmen, 2005: 63). Due to the human rights breaches caused by the conflicts of the 1990s, in Bosnia (Former Yugoslavia) and Rwanda, this issue began to be discussed in relation to the responsibility to protect (R2P), and the 1974 Peace Operation indeed took place in the same spirit and mission as the recent perspective given above. In 2005, this notion started to appear in international papers and became a worldwide moral standard (Aytaç, 2022: 670). The usage of the concept of a peace operation by Türkiye during its humanitarian intervention on the island illustrates this view.

Jus in Bello questions include whether appropriate force was employed and whether civilians were injured during the operation. When examining the armaments used by Türkiye in the 1974 peace operation, it is clear from the lack of claims from any of the parties in Cyprus or the international community to the contrary that unlawful weapons or excessive force was deployed. Upon the establishment of the Republic in 1960, the number of soldiers was established to be 40% Turkish and 60% Greek, and it is evident that these ratios favored the Greeks Cypriots. The intervention of Türkiye is a reasonable basis to eliminate this power imbalance for the protection of Turkish Cypriots. As noted by Clerides, Turkey would not tolerate the Sampson government and would not permit any alteration to the established balance of power in Cyprus. Turkey perceived Sampson as a threat to the security of the Turkish Cypriots (Klêridês, 1989: 346). The fact that a relatively big population was uprooted as a result of the operation raised the issue of property rights. However, due to the security issue, most of these movements occurred after the exchange of populations between the two sides (Kırmızıgül, 2021: 528). Similarly, this treaty had a significant impact on the desertion of the Closed Marash. Due to the chaotic nature of war, it seems inevitable that rights abuses will occur. Determining the relationship between negligence or responsibility and these violations is crucial, as the essence of war often entails the infringement of many fundamental rights and liberties. The preservation of superior rights is the primary justification for war. Considering the Turkish army’s strength and potential, it is evident that it could seize the entire island. The fact that it did not, however, reveals that the operation’s objective was to preserve the rights of the Turkish Cypriot population and to engage in self-defense. This indicates that the jus in belle rule is obeyed, and good faith is demonstrated.

In this context, it is also necessary to handle the question of casualties and detainees. Both parties have made some accusations in this regard (Cassia, 2005: 94). The abuse of detainees clearly violates the jus in bello requirement. Although there are differing accounts of the losses (Cassia, 2005: 28, 48, 49), the numbers given are quite different (Sadrazam, 2013: 1884–1906). It was admitted by the Greek Cypriot side that some mass killings were carried out against Turkish Cypriot civilians (Tarakçı, 1998: 147) and it was stated that this paved the way for Turkish military intervention (Druşotis, 2006: 470). In addition, it was said that both sides committed rapes and killings. During the 1974 Peace Operation, the Greeks

committed mass murders against inhabitants in the villages of Atlılar, Muratağa, Sandallar and Taşkent (Sadrazam, 2013: 1918, 1931). It has been stated without any evidence that the Turks killed some people who did not evacuate their villages (Druşotis, 2006: 528); however, we have not come across any independently documented evidence or information that Türkiye has carried out mass murder type actions against Greek Cypriot civilians. However, it was stated that there were some killings of Greek Cypriot prisoners since the bodies of five missing Greek Cypriot persons were found as a result of later investigations (Sadrazam, 2013: 1935). It is claimed that some 1600 Greek Cypriots went 'missing', presumed killed by the Turks (Cassia, 1999: 26). But on April 17, 1991, Ambassador Nelson Ledsky testified before the United States Senate Foreign Relations Committee that most of the missing persons disappeared in the early days of July 1974, prior to the Turkish intervention. He noted that many of the casualties on the Greek side were inflicted by Greek Cypriots themselves and resulted from conflicts between supporters of Makarios and Sampson (Stephen, 2001: 49). According to the Committee on Missing Persons in Cyprus, the total number of Greek Cypriot missing persons is 1,510, of which 756 have been identified, leaving 754 still missing. For Turkish Cypriots, the total number of missing persons is 492, with 295 identified and 197 still missing (Statistics, 2024.). The Committee on Missing Persons in Cyprus (CMP) was established in April 1981 by both communities, under the UN's auspices, to address this issue and supported by Turkey and Greece (Support to the Committee on Missing Persons – Phase 14). On September 18, 2009, the Grand Chamber of the European Court of Human Rights (ECHR) ruled on Varnava and Others v. Turkey. The case, filed in 1990, concerned 18 Greek Cypriots, nine of whom disappeared during the 1974 Turkish military actions in Cyprus. The applicants claimed eight were captured by Turkish forces, while the ninth, a civilian, was taken for questioning and never returned. His body was found in 2007 by the Committee on Missing Persons (CMP). Turkey argued the men died during the operations (European Court of Human Rights, 2024). Clearly, this conduct violates the Turkish Armed Forces Internal Service and Military Penal Code (Özdemir, 2022: 573–577) as well as the jus in bello rule. Consequently, with the exception of missing persons, it can be argued that the jus in bello rule was followed. Nonetheless, due to the nature of war, it is known that both communities have suffered numerous deaths, losses, and abuses of rights and transfer of property on both sides. In the context of what has been discussed so far, the principles and provisions of jus post bellum will be examined and considered from the perspective of post-1974 Peace Operation developments.

3. 1974 Cyprus Peace Operation in the Frame of Jus Post Bellum

There has never been an international treaty to regulate war's final phase, and there are sharp disagreements regarding the nature of a just peace treaty (Orend, 2002: 43). The post-jus in bello phase is referred to as Jus Post Bellum, an overlooked term in international law. It is claimed that the first authoritative practice recognizing the separation between jus ad bellum and jus in bello was the Hostage case of the US Military Tribunal at Nürnberg. However, the first authoritative practice recognizing the distinction between jus ad bellum and jus in bello did not emerge after the adoption of the United Nations Charter, but after the establishment of the League of Nations in 1919. The Hostage Case of the US Military Tribunal at Nuremberg was an example reflecting this distinction, but not the first one. Concepts such as transformational occupation and peacebuilding, which were effective after the Cold War, prepared the foundation for the emergence of jus post bellum (Özdemir, 2022: 388). This term refers to the peaceful phase of a just war and is predicated on the idea that the end of a just war, with all its outcomes, must also be defensible to be right, both morally and legally. A just war should rectify injustices and establish a more just, respectful,

ordered, and safer environment than existed prior to the conflict (Stahn, 2006: 936). The justifiable use of force, as a prerequisite of humanitarian law, shall not lead to avoidable wars by contributing to the protection and advancement of human values.

When evaluating the consequences of the Peace Operation of 1974, we find that it reversed the inevitable consequences of the military coup, halted internal conflicts and massacres, restored a balance that had worsened against the Turkish Cypriot people, and saved both Greek and Turkish Cypriots from further persecution and repression. In this regard, it can be shown that this intervention produced a safer environment for people and their property. However, it can be argued that the justice that *jus post bellum* intends to offer cannot be attained because the collapsed system has not been entirely repaired and private property rights have not been safeguarded. It is not feasible to definitively rule that the aims of *jus post bellum* have been broken because it is possible to argue that this cannot be attained and that it is an inevitable sad result of the events that have occurred.

To achieve the whole purpose of the Peace Operation of 1974, however, a political settlement that safeguards the rights of both sides is necessary. Obviously, an obsolete and dysfunctional legal and political system in the shape of the existing Republic of Cyprus which collapsed in the early 1960s and in the light of past tragic events and experiences on both sides it is clearly unsustainable and cannot be maintained as a way forward.

The deployment of the Green Line as a security precaution in Nicosia was put in place in 1963 by the United Kingdom (UK), which is one of the guarantor countries, despite the fact that the Island's partition violates the Guarantee and Alliance treaties, effectively partitioning Nicosia into two zones, paving the way to the ideas of having separation and a two-zoned solution (Druşotis, 2006: 49). In previous sessions between Denktaş and Makarios, a Federative framework was established, and the course of these negotiations was good until Makarios' death (Aytaç, 2022: 676).

Due to subsequent developments jeopardizing the safety and security of all Cypriots, the late Rauf Denktaş having lived through many years of futile meetings and negotiations, released a document containing and building on the principles of confederal solution. In his statement, he stated that this political structure would not only ensure security on the island but also protect the "identity and happiness" of both sides, and that the Republic of Türkiye openly supported this (Doğan, 2002: 86).

When examining the resolutions adopted by the United Nations Security Council, it is evident that there are variations based on the changing circumstances. The Council condemned the 1964 air campaign organized by Türkiye at the outbreak of hostilities, accepted the 1974 Peace Operation as a unilateral intervention and called for a cessation of hostilities, and, following the operation, expressed regret over the declaration of the Federated State and urged the Republic of Cyprus to refrain from separatist actions. However, by proposing the Annan Plan as a solution to the parties, the Council acknowledged that the Republic of Cyprus as a single entity state was not functional. In addition, the fact that this plan is based on two constituent states demonstrates that the Turkish theses are valid and that all prior decisions have lost all significance. Despite the consultative nature of UN Council resolutions, they have a significant impact on international affairs. The fact that the Turkish Republic of Northern Cyprus has been unrecognized by any nation other than the Turkish Republic for years demonstrates this point (Doğan, 2002: 89, 90).

The issue of ownership is another topic that might be explored within the realm of *jus post bellum*. Because following the conflict, many individuals were forced to abandon their homes and property. The *Loizidou* case raises the corresponding legal question. Although the European Court of Human Rights rejected several of the plaintiff's claims in its 1996 judgement with eleven votes against, Türkiye accepted the verdict in accordance with Protocol No. 1 Article 1 of the Convention. The ECHR determined that Türkiye had broken the provision (Bora, 2013: 41). Later, it was determined in the *Xenides-Arestis* judgement that the property right had been breached. Although Türkiye had said that it acknowledged the property right in principle, it argued that the actual situation was not favorable to the establishment of a full property right. In fact, the Republic of Türkiye has proposed the global clearing and compensation method as an expression of respect for the right to private property and has made certain arrangements in accordance with the ECHR's decisions by supporting the establishment and work of the Property Compensation Commission (Özersay, 2002: 324–325). Therefore, it cannot be stated that the Turkish government has abandoned its goodwill mission in this regard. The infringement of the right to property is a condition that affects both Cypriot communities, and it does not appear that each can fix this problem on its own. The Turkish side's proposal for a global swap and compensation appears to be the most appropriate response to the *jus post bellum* theory under the current circumstances. Although it can be argued that the rule of preserving goodwill, which is one of the rules of *jus post bellum*, is not followed because it is impossible to restore the broken order caused by Türkiye's intervention in the island. However, it cannot be said that this rule is not followed because it is impossible to restore a political system that has lost its function and been subjected to uncontrollable internal conflicts due to the illegal interventions to the Constitution of the Republic of Cyprus by Makarios in 1963. In actuality, the 1974 Peace Operation avoided a military coup d'état aimed at the independence and sovereignty of the Republic of Cyprus and established a more secure and peaceful environment on the island for both communities (Coyle, 1983: 192).

The preservation of the peaceful environment established by the 1974 Peace Operation requires the recognition and respect of the common aspirations of the two communities, and the avoidance of any impositions on the parties. The experiences of the 1960 Republic also revealed that institutions founded on political coercion that are enforced and not widely endorsed by the public conscience are unsustainable. The use of force must always be aligned with the goodwill mission, which is one of the *jus cogens* norms, in order to have positive impacts on the social and human conscience. Otherwise, every conflict will become a pretext for further escalations. In view of this, it is evident that the *jus post bellum* principle plays a vital role in international law. To achieve a just solution to the Cyprus issue, it is essential that the principle of goodwill is integrated and observed in any new initiatives.

Conclusion

This study concludes that *jus cogens* norms play a significant role in determining the legal limits of the use of force in resolving international issues within the field of international relations. Compliance with these norms is essential for maintaining and continuing national and international peace and security. Until recently, the international system has often been perceived as an 'anarchical society' lacking inherent consistency. War, rather than being a right, is a license permitted by international law under necessary circumstances, and *jus cogens* norms can be defended within the natural law school of thought.

The research examines the 1974 Turkish military operation in Cyprus through the lens of just war theory's three stages: *jus ad bellum* (the right to war), *jus in bello* (the conduct of war), and *jus post bellum* (the aftermath of war), all in the context of *jus cogens* rules.

Jus ad Bellum is an international legal term that means "the right to use force. The 1974 Cyprus Peace Operation by Turkey was a defensive action consistent with the *jus cogens* rules of *jus ad bellum*, aimed at restoring order after the Greek coup in Cyprus. This intervention was justified under international law, particularly the right to self-defense and the Treaty of Guarantee, despite ongoing debates and complexities in interpreting these principles.

Jus in bello, or international humanitarian law, regulates the conduct of war, focusing on the appropriate use of force and the protection of civilians. It is distinct from *jus ad bellum*, which justifies the reasons for going to war. Despite some allegations of rights abuses, the operation largely adhered to *jus cogens* standards, with the primary goal of self-defense and protecting the Turkish Cypriot population. The research acknowledges that some violations of *jus in bello* rules occurred during the operation, such as the killing of some prisoners due to the chaotic nature of war and property rights infringements.

The concept of *jus post bellum* refers to the phase following a just war, focusing on establishing a just and peaceful environment. Historically, the distinction between *jus ad bellum* (the right to go to war) and *jus in bello* (the right conduct in war) was recognized before the United Nations Charter, notably after the establishment of the League of Nations in 1919. *Jus post bellum* emerged more prominently after the Cold War, emphasizing that the outcomes of a just war must be morally and legally defensible. The 1974 Peace Operation in Cyprus is examined as an example, showing that it halted internal conflicts and persecution, creating a safer environment. However, the operation did not fully achieve the justice intended by *jus post bellum* due to unresolved issues like private property rights and the collapsed political system.

The research underscores the necessity of a political settlement that equally safeguards the rights of both sides for lasting peace. It highlights the Green Line in Nicosia, established by the UK in 1963, and the subsequent negotiations between Denktaş and Makarios following the 1974 Peace Operation, which aimed at a federative framework. However, the federal solution, rejected by the Greek side in the Annan Plan, failed, leading to Turkey's proposal of a confederal alternative, as proposed by Rauf Denktaş, to ensure security and happiness for both communities.

After conflicts, many people are forced to abandon their homes and properties, raising legal questions as seen in the Loizidou and Xenides-Arestis cases. The European Court of Human Rights (ECHR) found that Türkiye had violated property rights, leading Türkiye to propose a global clearing and compensation method to respect private property rights. This proposal is seen as a practical response to the *jus post bellum* theory, given the complexities of restoring property rights.

The infringement of property rights affects both Cypriot communities, and a mutual solution is necessary. The 1974 Peace Operation in Cyprus, while preventing a military coup and establishing a more secure environment, did not fully restore the political system or property rights. The preservation of peace requires recognizing the aspirations of both communities and avoiding coercive political institutions.

The text also mentions the efforts by the Turkish side to compensate and remedy these violations, such as accepting the Annan Plan, supporting The Property Compensation Commission, officially known as the Immovable Property Commission (IPC) and the Committee on Missing Persons in Cyprus (CMP).

The issue of missing persons is another significant post-war concern for both sides. However, allegations that some of the individuals for whom the Turkish side is being held responsible were actually killed or went missing during internal conflicts among the Greek Cypriots necessitate further investigation of this matter within this context.

To achieve a just and lasting solution to the Cyprus issue, it is essential to integrate and observe the jus cogen principle of goodwill in any new initiatives. Sustainable peace can only be achieved through political settlements that are widely endorsed by the public and aligned with the principles of jus post bellum.

The preservation of peace established by the 1974 Peace Operation requires mutual recognition and respect for the aspirations of both communities in Cyprus. The experiences of the 1960 Republic show that political institutions imposed without broad public support are unsustainable. A political settlement that addresses the rights and concerns of both sides is essential for lasting peace and justice in Cyprus.

In conclusion, the research finds that the Turkish side largely adhered to the jus cogens rules of just war theory across its three stages: jus ad bellum, jus in bello, and jus post bellum, with some isolated exceptions that did not reflect state policy. The study also underscores the critical importance of adhering to jus cogens rules in resolving conflicts involving the use of force.

Bibliography

- Aksar, Y. (2001). "The European Court of Human Rights and The Cyprus Problem", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Volume: 50, Issue: 3, pp. 141-174.
- Alsan, Z. M. (1950). "1949 Cenevre Sözleşmeleri", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Volume: 7, Issue: 3, pp. 37-57.
- Anghie, A. and Koloş, U. (2013). "Francisco de Vitoria and the Colonial Origins of International Law", Public and Private International Law Bulletin, Volume: 33, Issue: 1, pp. 273-294.
- Arsava, A. F. (1996). "Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Volume: 51, Issue: 01, pp. 43-51.
- Aytaç, G. B. (2022). "Cyprus Peace Operation in The Perspective of Responsibility to Protect", İçtimaiyat, Volume: 6, Issue: 2, pp. 669-680.
- Bora, E. (2013). "Cyprus in International Law", Ankara Bar Review, Volume: 6, Issue: 1, pp. 27-58.
- Bowett, D. W. (2009). Self-defence in International Law, New Jersey: The Lawbook Exchange, Ltd. Clark.
- Casse, G. M. (1998). "How Might Turkey Have Applied Jus Ad Bellum Criteria to Its Intervention in Cyprus on 20 July 1974", National War Coll Washington Dc, <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA442701.pdf>, (Accessed: 23.12.2023).
- Cassia, P. S. (1999). "Martyrdom and witnessing: Violence, Terror and Recollection in Cyprus", Terrorism and Political Violence, Volume: 11, Issue: 1, pp. 22-54.

- Cassia, P. S. (2005). *Bodies of Evidence: Burial, Memory and the Recovery of Missing Persons in Cyprus*, London and New York: Berghahn Books.
- Charlesworth, H. and Chinkin, C. (1993). "The Gender of Jus Cogens. *Human Rights Quarterly*", Volume: 15, Issue: 1, pp. 63-76.
- Chrysostomides, K. (2021). *The Republic of Cyprus: A Study in International Law* (Vol. 35), Leiden: Brill.
- Commission, I. L. et all. (2019). "Peremptory Norms of General International Law (Jus Cogens), A/74/10", <https://legal.un.org/ilc/reports/2019/english/chp5.pdf>, (Accessed: 12.03.2024).
- Coyle, D. J. (1983). *Minorities in Revolt: Political Violence in Ireland, Italy, and Cyprus*, Rutherford [N.J.], London: Fairleigh Dickinson University Press, Associated University Presses.
- Denktaş, R. R. (1982). *The Cyprus Triangle*, London: Allen and Unwin.
- Doğan, N. (2002). "The Cyprus Question in United-Nations Resolutions and European-Union Decisions", *Akdeniz University Faculty of Economics and Administrative Sciences Faculty Journal*, Volume: 2, Issue: 4, pp. 84-106.
- Dorman, E. (2016). "Thomas Aquinas ve Haklı Savaş Teorisi", *Felsefe Dünyası*, Volume: 64, pp. 135-158.
- Druşotis, M. (2006). *Kıbrıs, 1970-1974. EOKA B, Yunan Darbesi ve Türk İstilasası*, Lefkoşa: Galeri Kültür Publishing.
- Erdoğan, K. (2020). *Cyber operations and Jus Ad Bellum*, Unpublished Master Thesis, İstanbul: Galatasaray University.
- Ereker, F. A. (2004). "Just War Concept: From the Early Ages Upto Present", *The Journal of International Relations*, Volume: 1, Issue: 3, pp. 1-36.
- Ertekün, M. (1984). *The Cyprus dispute and the birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, Nicosia: K. Rustem and Brother.
- European Court of Human Rights (2024). "Decision Against Turkey in Missing Persons Case Dating to 1974 Conflict with Cyprus", <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2009-10-01/european-court-of-human-rights-decision-against-turkey-in-missing-persons-case-dating-to-1974-conflict-with-cyprus/>, (Accessed: 14.09.2024).
- Fiala, A. (2008). *The Just War Myth: The Moral Illusions of War*, New York: Rowman and Littlefield.
- Gibbons, H. S. (2003). *Kıbrıs'ta Soykırım* (Translation: E. Fehim), Ankara: Near East Publication.
- Gökçer, O.; G. Ercan, P. (2020). "Siber Savaşlarda Jus Ad Bellum Ve Jus in Bello", *Alternative Politics*, Volume: 12, Issue: 1, pp. 172-203.
- Gülgeç, Y. B. (2017). "The Problem of Jus Cogens from a Theoretical Perspective", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Volume: 66, Issue: 1, pp. 73-116.
- Handayani, I. (2019). "Concept and Position of Peremptory Norms (Jus Cogens) in International Law: A Preliminary Study", *Hasanuddin Law Review*, Volume: 5, Issue: 2, pp. 235-252.

- Hehir, J. B. (1992). "Just War Theory in a Post-Cold War World", *The Journal of Religious Ethics*, Volume: 20, Issue: 2, pp. 237-257.
- Hoffmann, S. (1988). *The Political Ethics of International Relations*, New York: Carnegie Council on Ethics and International Affairs.
- Hossain, K. (2005). "The Concept of Jus Cogens and the Obligation Under the UN Charter", *Santa Clara J. Int'l L.*, Volume: 3, Issue 1, pp. 72-98.
- Imseis, A. (2023). "Prolonged Occupation: At the Vanishing Point of the Jus ad Bellum/Jus in Bello Distinction" *Texas International Law Journal*, Volume: 58, Issue: 3, pp. 33-48.
- International Law Commission (2022). "Draft Conclusions on Identification and Legal Consequences of Peremptory Norms of General International Law (Jus Cogens)", <https://legal.un.org/ilc/reports/2019/english/chp5.pdf>, (Accessed: 20.02.2024).
- Jöbstl, H., and Rosenberg, D. (2023). "The Humanization of War Reparations: Combatant Deaths and Compensation in Unlawful Wars", *Michigan Journal of International Law*, Volume: 45, Issue: 1, pp. 39-91.
- Kammerhofer, J. (2004). "Uncertainty in the Formal Sources of International Law: Customary International Law and Some of Its Problems", *European Journal of International Law*, Volume: 15, Issue: 3, pp. 523-553.
- Karvatska, S. (2021). "Jus cogens: Problem of the role in Treaty interpretation", *Jurnal Cita Hukum (Indonesian Law Journal)*, Volume: 9, Issue: 2, pp. 305-318.
- Kıralp, Ş. (2023). "Attitudes of Makarios's Post-1967 Nationalist Propaganda Towards Greek Cypriot Armed Opposition", *Journal of the Black Sea Studies*, Volume: 20, Issue: 78, pp. 367-386.
- Kırmızıgül, F. Ç. (2021). "Fictional Trials on the Spatial Solitude of the Northern Cyprus Turkish Republic (NCTR) Closed Maraş (Varosha) Region as a Social Identity Archetype", *Journal of History and Future*, Volume: 7, Issue: 2, pp. 520-544.
- Klērīdēs, G. (1989). *Cyprus, My Deposition*, Nicosia, (Volume: 3), Cyprus: Alithia.
- Kretzmer, D. (2013). "The Inherent Right to Self-Defence and Proportionality in Jus Ad Bellum", *European Journal of International Law*, Volume: 24, Issue: 1, pp. 235-282.
- Linderfalk, U. (2007). "The Effect of Jus Cogens Norms: Whoever Opened Pandora's Box, Did You Ever Think About the Consequences?", *European Journal of International Law*, Volume: 18, Issue: 5, pp. 853-871.
- Linderfalk, U. (2011). "The creation of jus cogens-Making sense of Article 53 of the Vienna Convention", *ZaöRV*, Volume: 71, Issue: 1, pp. 359-378.
- Linderfalk, U. (2020). "The legal Consequences of Jus Cogen and the Individuation of Norms", *Leiden Journal of International Law*, Volume: 33, Issu 4, pp. 893-909.
- Mira Lulic, L. (2009). "International Law and Cyprus Problem", *Contemporary Legal and Economic Issues*, Volume: 2, Issue: 1, pp. 65-96.
- Moore, J. N. (2012). "Jus Ad Bellum Before the International Court of Justice", *Virginia Journal of International Law*, Volume: 52, pp. 903-961.
- Neff, S. C. (2005). *War and The Law of Nations*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Okimoto, K. (2012). "The Cumulative Requirements of Jus ad Bellum and Jus in Bello in the Context of Self-Defense", *Chinese Journal of International Law*, Volume: 11, Issue: 1, pp. 45-75.
- Orend, B. (2002). "Justice After War", *Ethics and International Affairs*, Volume: 16, Issue: 1, pp. 43-56.
- Österdahl, I. (2009). "Dangerous Liaison? The Disappearing Dichotomy between Jus ad Bellum and in Bello", *Nordic Journal of International Law*, Volume: 78, Issue: 4, pp. 553-566.
- Özdemir, E. (2022). "Justice After War In Just War Tradition (Jus Post Bellum)", *Kırklareli University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, Volume: 11, Issue: 2, pp. 385-422.
- Özersay, K. (2002). *Kıbrıs sorunu: Hukuksal Bir İnceleme*, Ankara: ASAM, Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi.
- Öztürk, Y. (2017). "Jus Cogens Qualification of The Sovereign Equality Principle of States in International Law", *Erciyes University Journal of Social Sciences Institute*, Volume: 31, Issue: 42, pp. 37-53.
- Peilouw, J. S. F., Manuputty, A., Ashri, M., and Sumardi, J. (2015). "Legal Doctrine Pre-Emptive Military Strike Against the Existence of Principles of Self-Defence and Non-Intervention in International Law", *International Journal of Scientific and Research Publications*, Volume: 5, Issue: 12, pp. 589-593.
- Polat, N. (1999). *Ahlak, Siyaset, Şiddet: Bir Kuram Olarak Uluslararası Hukuk*, İstanbul: Kızılelma Publishing.
- Redaelli, C. (2022). "Military Intervention on Request in Jus ad Bellum and Jus in Bello and the Question of Recognition of Governments", *Goettingen Journal of International Law*, Volume: 12, Issue: 1, pp. 105-143.
- Sadrazam, H. (2013). *Kıbrıs'ın Savaş Tarihi: Kıbrıs'ta Mitlerden Gerçeğe*, 1. Baskı, Lefkoşa: Söylem.
- Şafak, E. (2021). "The Concept of Legal Sanctions and Sanctions Mechanisms in International Law in the Context of Us-Imposed Sanctions on Iran", *ESAM Journal of Economic and Social Studies*, Volume: 2, Issue: 2, pp. 310-337.
- Sarıca, M., Teziç, E., and Eskiuyurt, Ö. (1975). *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Saruhan, A. (2020). *Oral History Study on Cyprus Peace Operation in 1974 Through the Eyes of Cyprus Veterans in Aydın*, Unpublished Doctoral Thesis, Aydın: Aydın Adnan Menderes University.
- Siderman de Blake v. Republic of Argentina (1992). Court of Appeals, 9th Circuit.
- Stahn, C. (2006). ""Jus ad Bellum", "Jus in Bello" "Jus Post Bellum"? -Rethinking the Conception of the Law of Armed Force", *European Journal of International Law*, Volume: 17, Issue: 5, pp. 921-943.
- Statistics (2024). "Statistics", <https://www.cmp-cyprus.org/statistics/>, (Accessed: 19.09.2024).
- Stephen, M. (2001). *The Cyprus Question*, London: Northgate Publications.

- Tamçelik, S. (2009). Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi, Ankara: METU Publishing.
- Tarakçı, M. (1998). Kıbrıs Barış Harekatı, Unpublished Doctoral Thesis, Ankara: Hacettepe University.
- Tladi, D. (2021). Peremptory Norms of General International Law (Jus Cogens): Disquisitions and Disputations, Leiden: Brill.
- Tomuschat, C. (2015). "The Security Council and Jus Cogens, (Eds. Cannizzaro, E.), The Present and Future of Jus Cogens (pp. 7-99), Rome: Sapienza Università Editrice.
- Treaty Section of the Office of Legal Affairs (2013). Treaty Handbook (Revised Edition of 2012), USA: United Nations.
- Türkmen, F. (2005). "Cyprus 1974 Revisited: Was It Humanitarian Intervention? Perceptions", Journal of International Affairs, Volume: 10, Issue: 4, pp. 61-88.
- Veedross, A. (1966). "Jus Dispositivum and Jus Cogens in International Law", American Journal of International Law, Volume: 60, 1, pp. 55-63.
- Weatherall, T. (2015). Jus Cogens: International Law and Social Contract, Cambridge: Cambridge University Press.
- Weisburd, A. M. (1995). "The Emptiness of the Concept of Jus Cogens, as Illustrated by the War in Bosnia-Herzegovina", Mich. J. Int'l L., Volume: 17, Issue 1, pp. 1-51.
- Whiteman, M. M. (1977). "Jus Cogens in International Law, With a Projected List", Ga. J. Int'l and Comp. L., Volume: 7, Issue: 2, pp. 609-627.
- Yiangou, A. (2009). "Cyprus, Protest and Revolt", (Eds. Immanuel Ness), The International Encyclopedia of Revolution and Protest (pp. 943-948), Oxford: Blackwell Publishing.

Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması / Contribution Rates and Conflicts of Interest

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Yazar Katkıları	Bu çalışma tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.	Author Contributions	This study was prepared with a single author.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Makale Türü/ Article Type	Başvuru Tarihi/ Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published Date
Araştırma Makalesi	09.10.2024	01.01.2025	10.01.2025

İran-Suudi Arabistan Güç Mücadelesi

The Iran-Saudi Arabia Power Struggle

Ahmet ÖZDEMİR*

Özet

Bu çalışmanın amacı, İran ve Suudi Arabistan arasındaki güç ve nüfuz mücadelesini kapsamlı bir şekilde analiz etmektir. Bilindiği üzere, İran ve Suudi Arabistan, Ortadoğu'da jeopolitik dengeyi şekillendirmek için tarihsel, ideolojik ve stratejik farklılıkları üzerinden uzun süredir güç ve nüfuz mücadelesi vermektedir. İran, bölgesel etkinliğini artırma hedefi doğrultusunda nükleer kapasite geliştirme arayışını sürdürürken, Suudi Arabistan bu süreci başından beri engellemeye çalışmakta ve İran'ın nükleer faaliyetlerine karşı sert bir duruş sergilemektedir. İki ülke, menfaatlerinin çatıştığı alanlarda Şii-Sünni eksenli dini kimlikleri stratejik birer araç olarak kullanarak Ortadoğu'da baskın güç olma hedefiyle hareket etmektedir.

Bu çalışma, İran ve Suudi Arabistan'ın resmi devlet kaynaklardan elde edilen verileri içerik analiz yöntemiyle değerlendirerek, İran'ın nükleer güç olma çabaları çerçevesinde Suudi Arabistan-İsrail ilişkileri ve bölgesel dinamikleri analiz etmektedir. Belge çözümlemesi yöntemiyle yapılan analizde, ABD'nin 2018 yılında İran nükleer anlaşmasından çekilmesiyle uygulamaya koyduğu yaptırımların Tahran'ı Çin-Rusya eksenine yaklaştırdığını ortaya koymaktadır. Suudi Arabistan ise bir yandan ABD ile nükleer iş birliği müzakerelerini sürdürürken, diğer yandan çeşitli ülkelerle anlaşmalar yaparak enerji diplomasisini çeşitlendirmiştir. Bu kapsamda Suudi Arabistan'ın özellikle 2023'te Çin arabuluculuğunda İran ile ilişkilerini yeniden başlatması, bölgedeki dengeleri etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, Suudi Arabistan, İsrail, İran-Suudi Arabistan Rekabeti, Çin

Abstract

The purpose of this study is to comprehensively analyze the power and influence struggle between Iran and Saudi Arabia. As is well known, Iran and Saudi Arabia have been engaged in a long-standing battle for power and influence in the Middle East, shaped by historical, ideological, and strategic differences. In pursuit of increasing its regional influence, Iran continues to seek the development of nuclear capabilities, while Saudi Arabia has consistently attempted to prevent this process and has taken a firm stance against Iran's nuclear activities. In areas where their interests conflict, the two countries use Shia-Sunni religious identities as strategic tools in their pursuit of dominance in the Middle East.

This study analyzes Iran's efforts to become a nuclear power within the framework of Saudi-Israeli relations and regional dynamics, by evaluating data from official state sources through content analysis methods. The analysis, conducted via document analysis, reveals that the U.S. withdrawal from the 2015 Iran nuclear deal in 2018 and the subsequent sanctions imposed on Tehran have pushed Iran closer to the China-Russia axis. Meanwhile, Saudi Arabia has diversified its energy diplomacy by continuing nuclear cooperation negotiations with the U.S., while also forging agreements with other countries. In this context, Saudi Arabia's resumption of relations with Iran under Chinese mediation in 2023 has had a significant impact on the regional balance.

Keywords: Iran, Saudi Arabia, Israel, Iran-Saudi Arabia Rivalry, China

* Doktora Adayı, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü Anabilim Dalı, ahmetozo@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3364-9805.

Atıf/Cite: Özdemir, A. (2025). "İran-Suudi Arabistan Güç Mücadelesi", Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 75-90.

Giriş

İran ve Suudi Arabistan arasındaki gerilimler, bölgesel güç ve nüfuz mücadelesinin çeşitli alanlara yayıldığını göstermektedir. Bu gerilimler arasında İran'ın nükleer programı, deniz yollarındaki stratejik çekişmeler ve Suriye, Irak, Bahreyn, Yemen gibi kriz bölgelerindeki etkiler öne çıkmaktadır. Ayrıca, İsrail-Arap ittifakının temel dayanağı, İran'ın bölge için ortak bir tehdit olarak algılanması olmuştur. Arap Baharı sonrası İran'ın artan bölgesel etkinliği, özellikle Körfez rejimlerini İsrail'e doğru yakınlaştırmıştır. Suudi Arabistan, İsrail ile yakın ilişkiler geliştirmiş olmasına rağmen, 2023 yılında Pekin arabuluculuğunda Tahran ile bir anlaşma imzalayarak ABD ve İsrail'den uzaklaşmış ve Çin eksenine doğru yönelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, İran'ın Suudi Arabistan ile yürüttüğü güç ve nüfuz mücadelesini detaylı bir şekilde incelemektir. Makalede, İran ve Suudi Arabistan arasındaki nükleer güç rekabeti ile bu rekabetin Suudi Arabistan'ın İsrail ile ilişkilerine etkileri ele alınmıştır. Araştırma kapsamında şu iki hipotez sınanmıştır:

H1: İran ve Suudi Arabistan, başka ülkelerde yaşayan ve kendileriyle aynı mezhepsel kimliği paylaşan toplulukların aidiyetlerini stratejik çıkarları doğrultusunda araçsallaştırmıştır.

H2: İran'ın bölgede başat aktör olma çabası, Suudi Arabistan ve İsrail'i yakınlaştırmış; ancak Riyad-Tahran anlaşması sonrasında Suudi Arabistan, yüzünü Çin'e çevirmiştir.

Bu hipotezlerin sınanması için aşağıdaki yol haritası izlenmiştir: İlk olarak, büyük güçlerin etkisi bağlamında İran-Suudi Arabistan rekabeti ve Tahran-Riyad anlaşması ele alınmıştır. Ardından, Suudi Arabistan'ın İsrail ile ilişkilerindeki gelişmeler ve İran-Suudi Arabistan nükleer güç mücadelesi tartışılmıştır. Çalışma, sonuç kısmında elde edilen bulguların değerlendirilmesiyle son bulmuştur.

Yöntem ve Yazın

Bu çalışmada alan yazın taraması yapıldıktan sonra araştırma kapsamına giren yazılı kaynaklar incelenmiş ve belge çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu minvalde İran ve Suudi Arabistan'ın dışişleri bakanlığı resmi internet sitesinden, yazarların yayımladıkları makalelerden, araştırma merkezlerinden ve gazete arşivlerinden yararlanılmıştır. Bu surette çeşitli kaynaklardan toplanan veriler nitel içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur.

Keskin (2023: 13-17), "*Ortadoğu'da Bölgesel Güvenliğin Geleceği Açısından İran-Suudi Arabistan Normalleşmesi*" başlıklı makalesinde Irak ve Umman tarafından başlatılan arabuluculuk gayretlerine Çin'in destek vermesiyle İran ve Suudi Arabistan arasındaki düşmanlığın ortadan kaldırılmaya çalışıldığını dile getirmiş ve bu durumdan olumsuz biçimde etkilenen tek bölge ülkesinin İsrail olduğunu ifade etmiştir.

Acar (2022a: 187), "*İran-Suudi Arabistan Rekabeti Karşısında Çin Dış Politikası*" başlıklı makalesinde enerji ihtiyacı giderek artan ve ABD ile küresel bir rekabete girişmiş olan Çin'in İran-Suudi Arabistan rekabetinde aktif bir tarafsızlık politikası izlediğini ve her iki ülkeyle de iyi ilişkiler geliştirmiş olduğunu dile getirmiştir. Pekin'in bu politikasının enerji ihtiyacını güvene alma isteği ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

1. İran-Suudi Arabistan Rekabeti ve Büyük Güçler (ABD, Çin, Rusya)

İran, Hürmüz Boğazını kontrol eden stratejik konumu, Hazar'da ve Basra Körfezi'nde sahip olduğu zengin hidrokarbon rezervleri, Şii İslam ideolojisi ve kökten dinci

radikal örgütlerle yakın ilişkileri sebebi ile Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya dengelerinde ağırlığı hissedilen bir ülke haline gelmiştir (Turan, 2008: 39). İran, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Kuveyt, Katar, Umman, Bahreyn ve Suudi Arabistan'ın göstermelik bir bağımsızlığa sahip olduğu iddiasında bulunmuştur. Öte yandan bölgedeki Şii gruplara karşı jeopolitik menfaatleri gereği yakın bir siyaset izlemiş ve söz konusu grupları sınır ötesi savunma hattının bir parçası gibi görmüştür (Konukçu, 2018: 79-80).

İran, binlerce senelik köklü bir tarihi geleneğe sahipken Körfez ülkeleri büyük ölçüde İngiltere ve sonrasında ABD gibi küresel güçlerin politikalarının değişik tezahürleri olarak ortaya çıkmıştır (Özev, 2016: 84). Suudi Arabistan'da farklı devlet kurum ve kuruluşları Suud ailesine mensup kişilerce paylaşılmış ve krallığın 1932'de kuruluşundan bu yana Arapların hatta İslam aleminin öncüsü olması hedeflenmiştir. Sykes-Picot anlaşmasına göre çizilen ve böl-yönet politikası neticesinde doğal olmayan sınırlarla belirlenmiş, Ortadoğu'da sınır çizgileri sıkıntısı boy göstermiş ve özellikle Körfez ülkeleri arasında bu sorun bariz biçimde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Suudi Arabistan, Körfez ülkeleri ile sınır sorunlarını barışçı ve diplomatik yollarla çözmeyi hedeflemiştir. Diğer yandan Suriye, Irak, Yemen, Lübnan ve Bahreyn gibi ülkelerdeki sorunlar Tahran-Riyad arasında yaşanan Şii-Sünni mezhep ayrışmasından kaynaklanmıştır (Omar, 2018: 203-243). İran ve Suudi Arabistan, birbirlerini bölgesel hâkimiyet arayan tehdit edici bir güç olarak görmüş ve Lübnan, Suriye, Irak ve Yemen'de rakip tarafları desteklemiştir (Berg, 2023).

Tahran ve Riyad, ABD'nin "Çifte Sütun" politikasıyla 1979 senesindeki İran İslam Devrimi'ne dek uyumlu bir ilişkiye haiz olmuş, devrimden sonra rejimin İslami yapıya dönüşmesi akabinde ilişkiler bozulmuş, İslam dünyasının önderliği ve bölgesel liderlik için mücadeleye tutuşmuştur (Bardakçı, 2024: 5). İran ve Suudi Arabistan yönetimleri başka devletlerde yaşayan ve kendileriyle aynı mezhepsel kimliği taşıyan halkların aidiyetlerini kendi menfaatleri yönünde kullanmak için mezhepsel politikalar izlemiştir. Tahran ve Riyad'ın çıkarlarıyla uyuşmadığı hallerde başka ülkelerdeki Şii veya Vahhabi/Selefi halklara destek olmadığı gözlemlenmiştir. Menfaatleri doğrultusunda etnik ya da sınıfsal olguyu kullanmış Şiileştirme-Vahhabileştirme politikası yürütmüştür (İnat, Kurt, Yeğin, Gürler, Özdemir, 2016: 8).

İran, Ortadoğu'da Şiiliği temel alan bir dış politika yürütürken Suudi Arabistan önceliği ekonomi ve güvenliğe vermiştir. İki ülkenin ABD'ye yaklaşımındaki temel ayrım kendi enerji kaynaklarını Amerika bakış açısında Batı pazarları ile paylaşıp paylaşmama tercihlerinde olmuştur. Suudi Arabistan kuruluşundan itibaren Amerika ile ilişkisinde dış politikada pragmatik yaklaşım sergilemiş ve bölgesinde dini kullanmış lakin İslam'ı Vahhabilik biçiminde yorumlaması bölgede çekim alanını daraltmıştır. Vahhabi olmayanların kâfir oldukları inancı öteki Müslüman ülkelerle din temelli ilişki düzeyini sınırlandırmıştır (Yılmaz, 2011: 54-55).

İran-Suudi Arabistan çekişmesi Ortadoğu'da baskın çatışma türünün medeniyetler arasında değil, aynı medeniyetin içindeki Müslümanlar arasındaki iç mücadeleler olduğunu açıkça ortaya koymuştur (İlishev, 2016). Amerika'nın resmi diplomatik yazışmalarını ortaya döken Wikileaks'e göre Suudi Arabistan yönetimi ABD'ye defalarca İran'a askeri müdahale yapması yönünde telkinlerde bulunmuştur (Yılmaz, 2011: 60). Öte yandan İran, Amerika'nın uyguladığı yaptırımların etkisiyle son dönemde Rusya ve Çin ile askeri alanda iş birliğini geliştirmeye çabalamıştır. Aralık 2019'da Rusya ve Çin ile Hint Okyanusu'nun kuzeyinden Umman Denizi'ne kadar uzanan geniş bir alanda bölgesel güvenliği artırmayı amaçlayan ortak bir askeri tatbikat yapacaklarını duyurmuştur. Söz konusu tatbikat ABD ile bölgesel müttefiki Suudi Arabistan'a gözdağı niteliği taşımıştır (TR

Euronews, 2019c). Şubat 2020’de aynı yerde İran, Rusya ile bir tatbikat daha gerçekleştirmiştir (TR Euronews, 2021f). Mart 2023’te Hint Okyanusu’nda başlayan ve beş gün sürmesi planlanan yeni bir tatbikat kapsamında İran, Rusya ve Çin ortak tatbikat başlatmıştır. (TRT Haber, 2023f) 2024’te Rusya, bir grup savaş gemisinin Umman Denizi ve Umman Körfezinde İran ve Çin ile tatbikata katılmak için İran’a ulaştığını duyurmuştur. Tatbikatın temel gayesinin deniz ekonomisi faaliyetlerinin güvenliğini sağlamak olduğu bildirilmiştir (TR Euronews, 2024k). “Deniz Güvenliği Kuşağı 2024” tatbikatı 2019’dan buyana dördüncü kez yapılmıştır (NTV, 2024d). Mart 2022’de Rusya Dışişleri Bakanlığı Batı’nın Rusya ile İran’a yaptırımlarına rağmen Moskova ve Tahran’ın tüm alanlarda iş birliğini güçlendireceğini belirtmiştir (TRT Haber, 2022c). Rusya ve Çin’in İran’ı desteklemeye devam etmeleri için geçerli teşvikleri olmuştur. İran, Ukrayna’da Rusya’ya insansız hava araçları gibi askeri malzemeler vererek mücadelesine yardımda bulunmuştur. Çin ise her şeyden çok bölgeden istikrarlı bir petrol tedarikini arzulamıştır (White ve Clary, 2024).

İran ve Suudi Arabistan, bölgede siyasi nüfuz elde etmek için petrol politikasını bir araç olarak kullanmaya çalışmışken (Tebrizi, 2016) Suudi Arabistan için Çin, İran’a nazaran daha fazla önem arz etmiştir (Nouri ve Azimi, 2023). Pekin’in Riyad’ın en büyük petrol müşterilerinden olması ve Tahran ile yakın ilişkiler yürütmesi arabuluculuk rolünü kolaylaştırmıştır. Suudi Arabistan ve İran, 10 Mart 2023’te Pekin’de diplomatik ilişkileri başlatmak için anlaşmış, taraflar iki ay içinde elçilik ve misyonlarını yeniden açma ve güvenlik, ekonomik iş birliği hususunda imzalar atmıştır (TR Euronews, 2023j). 1998 ve 2001’de imzalanan Ekonomi, Ticaret, Yatırım, Teknoloji, Bilim, Kültür, Spor ve Gençlik Alanlarında Genel İşbirliği Anlaşması ve Güvenlik İşbirliği Anlaşması adlı iki ikili anlaşmayı uygulamaya koymayı kabul etmiştir (Jash, 2023). Suudi Arabistan’ın ekonomik ve sosyal bir dönüşümünü içeren Vizyon 2030 projesi Suudilerin, İran ile vekalet savaşı ortamından çıkış arayışlarını hızlandırmıştır (Keskin, 2023: 15). Söz konusu vizyon turizm, eğlence, lojistik, limanlar, kültür ve savunma gibi çeşitli petrol dışı sektörleri içermiştir (Cafiero, 2024). Yemen meselesi Suudi Arabistan ile İran’ı normalleşme arayışına yönelten birincil öncelik olmuştur. İki ülke arasında varılan anlaşma Riyad’ın Yemen’de gerilimi düşürme isteğini yansıtmıştır (Sarı, 2023: 5-22). İran’ın Suudi Arabistan tarafından desteklenen düşmanca eylemleri ortadan kaldırmak, İbrahim Anlaşmalarının gelişmesini engellemek, Tahran’ı Arap düşmanı konumundan çıkarmak ve Riyad’ın Tahran’a muhalif grupları desteklemesini önlemek gibi hedefleri olmuştur. İran- Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesi Riyad’ı İbrahim Anlaşmaları düşüncesinden vazgeçirmiş ve Filistin sahasında iş birliği yapmaya ikna etmiştir (Bonesh, 2024). İran, Filistin hususundaki tutumu ile Sünni dünyaya Tahran’ın gündeminin Şii topluluklarla sınırlı kalmadığı mesajını vermiştir (Karadağ, 2021: 68).

İran ve Suudi Arabistan’ın BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) üyeleri arasına girmesinin gündemde olduğu bir dönemde yapılan Tahran-Riyad anlaşmasının hemen ardından Suudi Arabistan’ın İsraili turistlere vize vermediği ve BAE’nin İsrail’den bir kısım askeri alımları dondurduğuna ilişkin gelen haberler İbrahim Anlaşmaları sürecinin sekteye uğradığı şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca BAE, İsrail ile diplomatik ilişkilerinin seviyesini düşüreceğine dair haberler de dillendirilmiştir. Öte yandan Suudi Arabistan, Amerika’nın gölgesi altında hareket etmek istemediğini Veliaht Prens Selman’ın “Artık ABD’yi memnun etmekle ilgilenmiyoruz” sözleriyle ifade etmiştir. İran-Suudi Arabistan anlaşmasında Çin’in arabuluculuğunun verdiği mesaj Amerika’nın bölgede bıraktığı boşluğu doldurmaya ve hegemon ülke olma niteliğini elde etmeye aday olduğu anlamına gelmiştir (Caner, 2023: 4).

Suudi Dışışleri Bakanı Prens Faysal bin Ferhan, Çin'in kendileri için en büyük ticari ortak olduğunu belirterek doğu-batı ayırmaksızın daima kendi çıkarlarını gözeteceklerini dile getirmiştir. Diğer yandan Asya-Pasifikte Washington'un baskılama hedefleri ile çevrelenen Pekin için mühim bir çıkış noktası olan "Kuşak Yol" girişimi bağlamında Tahran-Riyad uzlaşması, Çin'in enerji güvenliği ve ürünlerinin Avrupa ve Afrika pazarlarına ulaşabilmesi hususunda oldukça önem arz etmiştir (Beyaz, 2023). Eylül 2018'de İran'ın OPEC temsilcisi Hüseyin Kazempour Ardebili, Trump'ın Tahran'a yaptırımları sonrası Suudi Arabistan ve Rusya'nın petrol piyasasını ele geçirmeye uğraştığını bildirmiştir (Congar, 2018). Öte yandan Suudi Arabistan, İran ile Çin'in Mart 2021'de 25 sene sürecek stratejik ortaklık belgesini imzalaması ve Pekin'in Tahran'a yaptığı güvenlik ve ekonomik yatırımlarıyla uluslararası toplumun İran'a uyguladığı nükleer yaptırımları delerek Tahran'ı rahatlatacağından endişe etmiş ve artık bölgede Washington'un mutlak hegemon olmadığını düşünmüştür. Çin'in ülkesinin güvenlik ve savunma sanayindeki gereksinimlerine yanıt verebileceğini hesaplamıştır (Domazeti, 2023: 6). Tahran ve Riyad rekabetinin jeopolitik alana taşınmasının en mühim sonuçlarından biri enerji üretim tesislerine ve nakil güzergahlarına yönelik saldırılardaki artış olmuştur. Bilhassa Eylül 2019'da dünyanın en büyük petrol üretim tesisi Suudi ARAMCO tesislerine yapılan saldırılar ve sonrasındaki gelişmeler Çin açısından önemli bir enerji güvenliği sorunu meydana getirmiştir (Acar, 2022a: 189-199).

İran-Suudi Arabistan anlaşmasını Arap Birliği, Tunus, Libya, Kuveyt, Yemen'de Husiler ve BAE destekli Güney Geçiş Konseyi, Filistin'de Hamas ve İslami Cihad Hareketi, memnuniyetle karşılamıştır (NTV, 2023c). Nisan 2023'te Suudi ve Ummanlı heyetler Yemen'de yıllardır süren iç savaşı bitirmek amacıyla Husi grubun yöneticileriyle bir araya gelmiş ve barışın tesisini masaya yatırmıştır. Ülkedeki barış girişimleri Suudi Arabistan ile İran'ın Çin arabuluculuğunda ilişkileri yeniden başlatmayı kabul etmesinin akabinde ivme kazanmıştır (TR Euronews, 2023ı). Haziran 2023'te Riyad, Körfez bölgesinde deniz güvenliğinin önemine vurgu yapmıştır (Turak, 2023). İran'ın Riyad Büyükelçiliği 17 Ağustos 2023 itibari ile faaliyete geçmiştir (TR Euronews, 2023h). Aynı tarihte İran Dışışleri Bakanı Abdullahiyan, Suudi Arabistan'a gitmiştir (NTV, 2023b). İki ülke ilişkileri yanı sıra bölgesel ve küresel meseleler konuşulmuştur (TRT Haber, 2023g).

Ekim 2023'te İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ve Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman ilk kez telefonla gerçekleştirdikleri temasta Filistin'deki durumu görüşmüştür. İslam dünyasının birliğinin önemine değinmiş ve Gazze'de sivil yerleşim yerlerine yapılan ağır saldırıları yürüten İsrail'e Amerika tarafından verilen desteği eleştirmiştir (NTV, 2023a). 1 Kasım 2023 tarihinde İran Cumhurbaşkanı Reisi, İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarını görüşmek üzere Müslüman ve Arap liderler zirvesine katılmak üzere Riyad'a gitmiştir. Reisi'nin bu ziyareti on bir yıl aradan sonra bir İran Cumhurbaşkanı'nın Suudi Arabistan'a yaptığı ilk ziyaret olmuştur (Tehran Times, 2023). 12 Kasım 2023 tarihinde Riyad'da düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı ve Arap Birliğinin acil zirvesinde Suudi Arabistan, İsrail ile diplomatik bağları olan Arap ülkelere (Ürdün, Mısır, Bahreyn, BAE, Fas, Sudan) bağları kesmeleri için baskı yapma yönündeki İran çabalarını savuşturmuştur (Ottoway, 2024). İran-Suudi Arabistan anlaşmasından birkaç güç sonra Suudi maliye bakanı Muhammed El-Cedan, İran'da Suudi yatırımları için birçok fırsat olduğunu açıklamış ve ikili ticarete herhangi bir engelin olmadığını dile getirmiştir (Mehdi, 2023). Lakin aradan geçen bir yıla rağmen somut bir ilerleme sağlanamamıştır (Crisisgroup, 2024).

Şubat 2024'te İran Cumhurbaşkanı ülkesinin Suudi Arabistan ve bölgedeki diğer Arap ülkeleri ile savunma ve güvenlik görüşmelerine hazır olduğunu duyurmuştur. İran Savunma Bakanı Muhammed Rıza Aştiani İsrail'in Filistinlilere yönelik katliamını kınayarak Müslüman devletleri Tel Aviv'in Gazze'ye saldırılarını durdurmak için daha kararlı ve koordineli eylem ve pozisyonlar alma çağrısı yapmıştır. Suudi Arabistan Büyükelçisi ise savunma ve teknik alanlar dahil farklı alanlarda ikili iş birliğinin ilerletilmesinin lüzumunu vurgulamıştır (Huaxia, 2024).

Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Prens Faysal, 17 Şubat 2024'te İran Dışişleri Bakanı Abdullahiyan ile telefonda görüşmüş ve taraflar iki ülke arasındaki ikili ilişkileri gözden geçirmiştir. Ayrıca Gazze Şeridindeki insani durum ve bu hususta yapılan çabalara odaklanarak son bölgesel ve uluslararası gelişmeleri değerlendirmiştir (Saudi Arabia Ministry of Foreign Affairs, 2024a). Prens Faysal, 22 Şubat'ta G 20 Dışişleri Bakanları toplantısında ABD Dışişleri Bakanı Blinken ile bir araya gelmiş ve taraflar Gazze şeridi ve çevresindeki gelişmeler ile çözüme ilişkin çalışmaları ele almıştır (Saudi Arabia Ministry of Foreign Affairs, 2024b). Faysal, 27 Şubat'ta Blinken ile telefonda görüşmüş ve anılan bakanlar özellikle Gazze ve çevresindeki gelişmeleri ele almıştır. Ayrıca güvenlik ve insani sonuçları ele alma çabalarını da değerlendirmiştir (Saudi Arabia Ministry of Foreign Affairs, 2024c).

İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nasır Kenani, Riyad ile yürütülen görüşmelerin ardından sorunların çözüldüğünü ve 9 yıl aradan sonra 22 Nisan 2024 tarihinden itibaren umre için Suudi Arabistan'a seferlerin başladığını duyurmuştur. Ülkesinin savaş arayışında olmadığını, İsrail'e yönelik saldırının belirli bir gaye doğrultusunda İran'ın Şam'daki konsolosluk binasına yapılan saldırıya karşılık olarak gerçekleştirildiğini ve askeri/istihbarat merkezinin bulunduğu iki noktanın hedef alındığını belirtmiştir. Bölgedeki istikrarsızlığının temel sebebinin Tel Aviv'den kaynaklandığını, İsrail'in bazı ülkelerin desteği ile 75 senedir Filistin'de insanlık suçu işleyerek işgali sürdürdüğünü dile getirmiştir (NTV, 2024e).

Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal, İranlı mevkidaşı Abbas Araghchi ile 25 Ağustos 2024 tarihinde bir telefon görüşmesi yapmış ve taraflar ikili ilişkilerin doğru yolda olduğunu vurgulayarak çeşitli alanlarda karşılıklı iş birliğinin artırılması ve genişletilmesi çağrısı yapmıştır. Siyonist rejimin Gazze'de işlediği suçların sürdüğünü, bu suçların durdurulması gerektiğini ve Gazze'ye insani yardım gönderilmesine ilişkin çabaların yoğunlaştırılmasının lüzumuna değinmiştir. Telefon görüşmesinden ayrı olarak İran ve Suudi Arabistan üst düzey diplomatları da iki ülke arasındaki istişarelerin devam etmesinin her iki ülkenin ve bölgenin menfaatine olduğunu altını çizmiştir (Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs, 2024a).

Ekim 2024'te İran Dışişleri Bakanı Araghchi, Riyad'ta mevkidaşı Faysal ile bir araya gelmiş ve Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı ülkesinin ikili ilişkileri güçlendirme yolunda 2023'te yakaladığı ivmeyi sürdürme kararlılığını bildirmiştir. İki ülkenin bölgesel istikrar ve güvenliğinin korunması hususunda ortak hedeflerinin olduğunu dile getirmiştir (Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs, 2024b). Araghchi, ayrıca Veliaht Prens Selman ile de görüşmüş ve iyi komşuluğun mevcut İran yönetiminin kesin politikası olduğunu ifade etmiştir. Selman ise Suudi Arabistan'ın İran ile son bir yıldır imzalanan anlaşmaların başarılı biçimde hayata geçirilmesinden duyduğu memnuniyeti dillendirmiştir (Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs, 2024c).

28 Ekim 2024'te Faysal, Araghchi ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiş ve Suudi Arabistan'ın İsrail rejiminin saldırgan eylemini ve İran'ın egemenliği ile toprak bütünlüğünü ihlal etmesini kınadığını belirtmiştir. Araghchi ise Müslüman ülkelerin İsrail'in suçlarına ve Gazze ile Lübnan'daki acımasız katliamını durdurmak için koordineli çabalar göstermesi çağrısı yapmıştır (Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs, 2024d).

2. İran Bağlamında Suudi Arabistan-İsrail İlişkileri

İsrail-Arap ittifakının lokomotif dürtüsü İran'ın ortak bir tehdit olarak görülmesine dayanmıştır. Arap Baharı ile İran tehdidinin artması bilhassa körfez rejimlerini İsrail'e doğru yöneltmiş ve İsrail'in bölgesel bir normale dönüşmesini hızlandırmıştır (Çiçekçi, 2020). 2003'te Irak'ta Saddam Hüseyin sonrasında İran'ın bölgede başat aktör olması Suudi Arabistan ile İsrail'i birbirine yakınlaştırmıştır. Tahran'ın 2009'da kendi uydusunu üretmesi ve nükleer balistik füzeyi gündeme getirmesi yakınlaşmayı artırmıştır. Nisan 2018'de bin Selman, *"İsrail ve Filistinlilerin kendi devletlerini kurmaya hakları vardır"* diyerek ilk defa açık bir biçimde İsrail'i tanıma sinyali vermiştir (Rakipoğlu ve Kurt, 2019: 110-112).

İran, Eylül 2020'de ABD Başkanı Donald Trump'ın ev sahipliğinde imzalanan İsrail ile BAE ve Bahreyn arasındaki *"ilişkilerin normalleştirilmesi"* (İbrahim Anlaşmaları) anlaşmasına sert tepki göstermiştir. Anlaşmaya Filistin yönetimi de tepki vermiştir (TR Euronews, 2020d). Ekim 2020'de ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Suudi Arabistan'ı bölgedeki istikrar sağlayıcı güç olarak tanımlamış ve Riyad yönetimini İsrail ile ilişkileri normalleştirmeye davet etmiştir (TR Euronews, 2020e). İsrail devletini resmi olarak tanımayan Suudi Arabistan'ın Veliaht Prensi bin Selman, Filistinliler ve İsraillilerin kendi ülkelerine sahip olmaları gerektiği inancını paylaşmıştır. Bir barış anlaşmasına varabilmek için iki tarafa da istikrar ve normal ilişkiler tesis etmek gerekiyor diye konuşmuştur. İsrail ile pek çok ortak menfaatlerinin olduğunu dile getirmiş şayet barış sağlanırsa Körfez Arap İşbirliği Konseyi (Kuveyt, Bahreyn, Katar, Umman, BAE, Suudi Arabistan) ülkelerinin de aynı biçimde pek çok çıkarları olacaktır diye konuşmuştur. Selman, İran dini lideri Hamaney için *"Sayesinde Hitler daha iyi biri olarak gözüküyor"* ifadesini kullanmıştır (TR Euronews, 2018b). Hitlerin Avrupa'yı ele geçirmeye uğraştığını İran dini liderinin ise dünyayı fethetmeye çalıştığını ifade etmiştir. Suudi Arabistan'ın Yemen'e askeri müdahalesi hakkındaki bir soruya ülkesinin Yemen halkına yardım etmeye çalıştığı yanıtını vermiştir. Bölgesel konularda ABD ile benzer bir tutum sergileyen Suudi prens, uzun zaman İsrail hususunda eleştirel söylemlerden kaçınmıştır (Samar, 2018). Suudi Arabistan, İsrail'e uyguladığı resmi boykota rağmen senelerdir İsrail mallarını üçüncü ülkeler üzerinden satın almıştır. İran tehdidi nedeni ile Riyad ve Tel Aviv'in el altından iş birliği yaptığı ortaya çıkmıştır. 2018'de İsrail'den Yemen'deki Husi grupların roket saldırılarını önleyebilmek için hava savunma sistemi (Demir Kubbe) satın alınması hususunda gizli görüşmeler yapılmaya başlanılmış ve Suudi Arabistan İsrail'e 70 yıldır kapalı olan havayolu sahasını açmıştır (Öztürk, 2019: 2-3).

Suudi rejimin içeride ve dışarıdaki *"Şii tehdidi"* anlatısı Sünni İslamcılarının rejime sadakatini temin etmek için bir araç olmuş ve uzun seneler perde gerisinde ilerleyen Suudi-İsrail yakınlaşmasının kamuoyundaki tepkileri etkisizleştirmede ve meşrulaştırmada kullanılmıştır. İran'ın nükleer anlaşma imzalaması ve Tahran destekli Şiilerin tüm bölge genelinde etkinliği, Suudi Arabistan ile İsrail'in İran karşısında aynı cephede konumlanmalarına yol açmıştır. Tahran'ın genişleyen bölgesel nüfuzunun daraltılması ve çoğalan güç kapasitesinin azaltılması, iki ülkenin en temel dış politika önceliği haline gelmiştir (Acar, 2022b: 195). İran'a karşı bölgesel bir mücadeleye yönelik hazırlanan

“NEOM” isimli şehir projesi, Suudi Arabistan ve ABD-İsrail ile koordineli olarak yürütülmüş ve Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır sınırında oluşturulması planlanmıştır. Akabe Körfezi, Süveyş Kanalı ve deniz ticaret yollarına yakın bir noktada inşa edilen projeye bölge ticaretinin senelerdir olduğu gibi Amerika’nın tekelinde kalması amaçlanmıştır. Ayrıca İsrail’in bölgede güvenliğini sağlayacak bu proje, Çin’in İpek Yolu projesini işlevsiz kılmaya dönük siyasi, ticari ve askeri bir proje olarak tasarlanmıştır (Dağ, 2019: 45).

İsrail, İran-Suudi Arabistan anlaşmasının Tel Aviv’in bölgesel bir Tahran karşıtı koalisyon kurma çabalarını, İbrahim Anlaşmalarının itici gücü ve İsrail’in Suudi Arabistan’ı ilişkilerini normalleştirdiği ülkeler arasına alma kararlılığından vazgeçireceği hususunda endişelendirmiştir (Crisisgroup, 2023). Ekim 2023’te İsrail-Hamas savaşı başlamadan önce Washington, İbrahim Anlaşmalarının bir parçası olarak Riyad ile Tel Aviv arasında bir normalleşme anlaşması için çaba sarf etmiştir (Farhat, 2024). Ayrıca Biden yönetimi, 2024 yılı ABD başkanlık seçimlerinden önce Riyad’ın Tel Aviv ile ilişkilerini normalleştirmesi için baskı yapmıştır. Öte yandan İranlı gazetecilerce Amerika’nın Suudi Arabistan üzerinden İran’a mesaj gönderdiği iddiaları dillendirilmiştir (Amwaj, 2024).

Prens Selman, İsrail’in Filistin’de devam eden katliamları ile alakalı olarak Eylül 2024’te ABD merkezli The Atlantic’e verdiği röportajda “*Filistin meselesi benim kişisel olarak umurumda değil. Benim düşünmem gereken bir ülkem var*” açıklamasında bulunmuştur. İsrail ordusunun Gazze’de katliamlarına karşı en güçlü tepkiyi Türkiye göstermiş öte yandan birçok İslam ülkesi ise kayıtsız kalmıştır (Haberler, 2024). Prens Selman, aynı ay içinde başka bir konuşmasında ise “*Bağımsız Filistin devleti kurulmadan İsrail ile diplomatik ilişki kurulmayacak*” açıklamasında bulunmuş, ABD ve İsrail’in normalleşme hayallerini suya düşürmüştür. İddialara göre olası bir anlaşma Suudi Arabistan ile ABD arasında bir savunma anlaşmasının yanı sıra sivil bir nükleer programın kurulmasına yardımcı olma sözünü de kapsamıştır (Kökçan, 2024).

3. İran-Suudi Arabistan Nükleer Güç Mücadelesi

İran’ın nükleer çalışmalarının yansımasının bulunduğu önemli bölgesel aktörlerden biri Suudi Arabistan olmuş ve iki ülkenin rekabeti süre gelmiştir. Bunun nedeni Suudi Arabistan’daki Şii nüfus ve bölgesel nüfuz alanları olmuştur. Suudiler genelde Batı taraflısı politikalar izlerken, İran, Çin ve Rusya odaklı politikalar yürütmüştür. Tahran, Riyad’ı Washington ile sıcak ilişkileri, Tel Aviv politikalarına karşı etkisiz tutumu ve petrol politikaları sebebiyle eleştirmiştir. Riyad ise Tahran’ı teröre destek vermek ve Şii/Fars yayılcılık politikası gütmekle suçlamıştır (Akbaş ve Baş, 2013: 38-39).

İran, 2006’da başlayan ve her sene artarak devam eden uluslararası yaptırımların baskısına dayanamamış ve 2013’te sorunun diplomatik yollardan çözümü için Batı ülkeleriyle müzakerelere oturmuş (Koç, 2018) ve neticede P5+1 ülkeleri (ABD, Çin, İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya) ile 14 Temmuz 2015 tarihinde nükleer anlaşmayı onaylamış (TR Euronews, 2015a) ve Ocak 2016’dan itibaren İran’a yönelik yaptırımlar önemli ölçüde kaldırılmıştır (Aslan, 2023: 28). Bu karar İsrail’in tepkisini çekmiş ve Netanyahu, kararın Tahran’ın 15 sene içinde nükleer bir güç olmasının yolunu açacağını ifade etmiştir. Diğer yandan söz konusu karar İran’ın bölgesel yayılcılığından şikayetçi olan Arap ülkelerini de rahatsız etmiştir. Bilhassa Suudi Arabistan ve BAE, İran’ın daha çok yayılcı politikalar takip edebileceğinden endişe duymuştur (Telci, 2018: 3). İran’ın barışçıl olsa nükleer faaliyetlerine getirilen sınırlamalardaki süre kısıtlamalarının kaldırılmaması (Koç, 2018) ve anlaşmanın İran’ın balistik füze programını kapsamadığı gerekçesiyle diğer P5+1

ülkelerinin itirazlarına rağmen (Ergül, 2023: 126) Washington, ABD Başkanı Trump döneminde 8 Mayıs 2018’de İran ile yapılan nükleer anlaşmadan tek taraflı çekilmiş (Aslan, 2018: 5) ve tekrardan yaptırım uygulamaya başlamıştır. Tahran ise anlaşmadaki taahhütlerini kademeli biçimde durdurmuş ve yeniden yüksek düzeyde uranyum zenginleştirme dahil çeşitli adımlar atmıştır. Anlaşmanın uygulanmasını sağlama ve Amerika’nın anlaşmaya dönmesi için Nisan 2021’den buyana Avrupa Birliği (AB) koordinatörlüğünde Viyana’da müzakereler başlatılmıştır (TRT Haber, 2022e).

ABD, Körfez ülkeleri, İsrail ve Suudi Arabistan gibi devletler İran’ın nükleer güç olmasını bir tehdit olarak algılamıştır (Jane, 2017: 288-289). Kral Selman, İran’ın nükleer ve balistik füze programını sonlandırması için uluslararası topluluğa çağrı yapmış Yemen’de savaşın sona erdirilmesi için Birleşmiş Milletler’in (BM) sürdürdüğü gayretleri desteklediğini açıklamıştır. Yemen ile ilgili tavırlarının bir seçenek değil İran destekli milislerin saldırılarına karşı Yemen halkını desteklemenin getirdiği bir sorumluluk olarak tanımlamıştır (Gündüz, 2018). Kral Selman, Eylül 2020’de BM toplantısında dünya liderlerine İran’ın kitle imha silahları elde etmesini önlemek için kapsamlı bir çözüm önerisinde bulunmuştur. Tahran’ın nükleer anlaşmasını yayımlacı faaliyetlerini yoğunlaştırmak, terörist ağlarını oluşturmak ve terörizmi kullanmak için imzaladığını savunmuştur (Küçük, 2020). Haziran 2021’de Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) Başkanı ile bir görüşme yapmış ve İran’ın nükleer tesislerinin hızlı ve ayrıntılı denetimi için mekanizmalar kurulması çağrısında bulunmuştur (TRT Haber, 2021a). Temmuz 2021’de Suudi Arabistan ve Umman, İran’ın nükleer ve füze dosyasına karşı iş birliği yapılması hususunda anlaşmıştır (TRT Haber, 2021b). Ekim 2022’de Kral Selman İran’ın nükleer yükümlülüklerini ivedilikle yerine getirmeye, IAEA ile tam bir iş birliğine, komşuları ile uluslararası toplumla güven inşa edici adımlar atmaya çağırmıştır (TRT Haber, 2022d). Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal, Aralık 2022’deki açıklamasında İran’ın faal olarak nükleer bir silaha sahip olması durumunda “*tüm bahislerin kapanacağını ve Körfez Arap ülkelerinin kendi güvenliklerini garanti altına almak için harekete geçeceğini*” söylemiştir (TR Euronews, 2022g).

Suudi Arabistan ve İsrail, aralarında hiçbir diplomatik bağ bulunmamasına rağmen İran’ın nükleer anlaşma doğrultusunda bölgede edindiği konuma istinaden İran’a ve anlaşmaya karşı gelmiş ve stratejik bir ortak olmuştur. Tahran’ın güç kapasitesini engellemek ve uluslararası yaptırımların tekrardan İran’a uygulanması için nükleer anlaşmanın iptal edilmesini istemiştir (Eren, 2023: 126). Suudi Arabistan’ın nükleer silah elde etme gayesine istinaden Riyad ile Tel Aviv’in ilişkilerin tesis edilmesinde başlıca koşul olarak bu hususun öne sürüldüğü dillendirilmiştir (Domazeti, 2023: 8). Suudi Arabistan, nükleer enerji programını ilerletmek için ayrı hükümetlerle çok sayıda nükleer iş birliği anlaşması imzalamıştır. ABD ve Suudi Arabistan arasında henüz bir nükleer iş birliği anlaşması imzalanmamış olsa da müzakereler sürmüştür (Pekar, 2023: 1207). Öte yandan ABD’nin nükleer anlaşmadan çekilmesinden ve yaptırımlar uygulamasından buyana İran, yabancı yatırım çekmiştir (Shokri, 2024). Neticede ABD, İran’a silah ve teknoloji satışını yasaklamış, katı ekonomik yaptırımlar uygulamış, finansal varlıkları dondurmuş ve hükümetini diplomatik olarak izole etmiş olsa da yine de İran’ın etkisi genişlemeyi sürdürmüştür (Perliger, 2024). İran’ın nükleer anlaşması, Tahran’ın geri döndürülemez nükleer ilerlemesi ve Batı’nın yaptırım muafiyeti sağlama hususundaki kanıtlanmış yetersizliği sebebiyle artık geçerliliğini yitirmiştir. Çin ve Rusya, İran’ın nükleer yetenekleri konusunda Batılı ülkelere kıyasla çok daha yüksek bir tolerans eşiğine sahip olduğu anlaşılmış ve İranlılar Çin ve Rus yörüngesine daha yakın olma isteği taşımıştır. Zaten

Tahran'ın Pekin ve Moskova ile derinleşen bağları da söz konusu olmuştur (Toossi ve Vaez, 2024).

Sonuç

Tahran ve Riyad, bölgede çıkarları doğrultusunda mezhepsel politikalar yürütmüştür. İran ve Suudi Arabistan, Çin arabuluculuğunda 10 Mart 2023'te Pekin'de diplomatik ilişkileri başlatmak için anlaşmış fakat aradan geçen bir yıla rağmen somut bir ilerleme sağlanamamıştır. Çin'in arabuluculuğunun verdiği mesaj Amerika'nın bölgede bıraktığı boşluğu doldurmaya ve hegemon ülke olmaya aday olduğu anlamına gelmiştir. Çin ve Rusya'nın İran'ın nükleer güç hususundaki çabasına Batılı ülkelere nazaran çok daha yüksek bir tolerans eşiğine haiz olduğu anlaşılmış ve İranlılar Pekin ve Moskova'ya daha yakın olma isteği taşımıştır.

İran tehdidi nedeni ile Riyad ve Tel Aviv'in el altından iş birliği yaptığı ortaya çıkmıştır. İran'ın nükleer anlaşma imzalaması ve Tahran destekli Şiilerin tüm bölge genelinde etkinliği, Suudi Arabistan ile İsrail'in İran karşısında aynı cephede konumlanmalarına yol açmıştır. Tahran'ın genişleyen bölgesel nüfuzunun daraltılması ve çoğalan güç kapasitesinin azaltılması, iki ülkenin en temel dış politika önceliği haline gelmiştir. Suudi Arabistan ve İsrail, aralarında hiçbir diplomatik bağ bulunmamasına rağmen İran'ın nükleer anlaşma doğrultusunda bölgede edindiği konuma istinaden İran'a ve anlaşmaya karşı gelmiş ve stratejik bir ortaklık kurmuştur. Suudi Arabistan, nükleer enerji programını ilerletmek için ayrı hükümetlerle çok sayıda nükleer iş birliği anlaşması imzalamıştır. ABD ile henüz bir nükleer iş birliği anlaşması imzalanmamış olsa da müzakereler sonlandırılmamıştır.

Kaynakça

- Acar, N. (2022a). "İran-Suudi Arabistan, Rekabeti Karşısında Çin Dış Politikası", Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 187-216.
- Acar, N. (2022b). "Suudi Arabistan'ın İran'ı Dengeleme Politikasının Değişimi", İran Çalışmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 173-202.
- Akbaş, Z. ve Baş, A. (2013). "İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları", History Studies, Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 21-44.
- Amwaj (2024). "Deep Dive: Is Saudi Arabia Relaying US Messages to Iran?", <https://amwaj.media/media-monitor/is-saudi-arabia-relaying-us-messages-to-iran>, (Erişim Tarihi: 25.09.2024).
- Aslan, M. (2018). ABD'nin Nükleer Anlaşmadan Çekilmesinin Ekonomik Sonuçları, Ankara: İRAM Center.
- Aslan, R. (2023). "ABD Yaptırımlarının İran Ekonomisine Etkileri", Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, ss. 25-49.
- Bardakçı, M. (2024). "Yemen Savaşı ve İran-Suudi Arabistan Rekabeti", Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E - Dergi, Cilt: 13, Sayı: 1, ss. 1-21.
- Berg, R. (2023). "Iran and Saudi Arabia to Renew Ties After Seven-Year Rift", <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-64906996>, (Erişim Tarihi: 25.09.2024).

- Beyaz, F. (2023). "Çin-İran Suudi Arabistan Üçgeninde Diploması", TASAM, <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70307/cin - iran - suudi arabistan ucgeninde diplomasi>, (Erişim Tarihi: 12.09.2024).
- Bonesh, F. R. (2024). "Iran-Saudi Relations, Opportunities and Challenges, Prospects", <https://mepei.com/iran-saudi-relations-opportunities-and-challenges-prospects/>, (Erişim Tarihi: 17.09.2024).
- Cafiero, G. (2024). "A Year Ago Beijing Brokered An Iran-Saudi Deal. How Does Détente Look Today?" <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-saudi-arabia-china-deal-one-year/>, (Erişim Tarihi: 25.09.2024).
- Caner, M. (2023). "İran-Suudi Arabistan Normalleşme Anlaşması Sebepleri ve Sonuçları", SETA Perspektif, Sayı: 365, ss. 1-5.
- Congar, K. (2018). "İran OPEC Temsilcisi: Rusya ve Suudi Arabistan Petrol Piyasasını Ele Geçirmek İstiyor", <https://tr.euronews.com/2018/09/15/iran-opec-temsilcisi-rusya-ve-suudi-arabistan-petrol-piyasasini-ele-gecirmek-istiyor>, (Erişim Tarihi: 08.08.2024).
- Crisisgroup (2024). "Great Expectations: The Future of Iranian-Saudi Détente", <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iran-saudi-arabia/b92-great-expectations-future>, (Erişim Tarihi: 18.09.2024).
- Crissisgroup (2023). "The Impact of the Suudi-Iranian Raprochement on Middle East Conflicts", <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iran-saudi-arabia/impact-saudi-iranian>, (Erişim Tarihi: 19.09.2024).
- Çiçekçi, C. (2020). "Sistemik Dönüşüm ve Orta Doğu: İsrail-Arap İttifakını Bağlamsallaştırmak", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/sistemik-donusum-ve-orta-dogu-israil-arap-ittifakini-baglamsallastirmak/1961666>, (Erişim Tarihi: 14.08.2024).
- Dağ, A. (2019). "Körfez Ülkeleri ve İsrail Arasındaki Derin İlişkiler", Umran Dergisi, Sayı: 303, ss. 42-45.
- Domazeti, R. (2023). "Çin Arabuluculuğunda Suudi Arabistan-İran Anlaşması: İçeriği Bölgesel ve Küresel Jeopolitiğe Etkileri ve Çıkmazları", İNSAMER Analiz.
- Eren, G. (2023). Şii İslam ve İsrail: İran İslam Devrimi Sonrası İkili İlişkilerin Şekillenmesinde Mezhepçiliğin Rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi.
- Ergül, Y. (2023). "2015 İran Nükleer Antlaşması ve 3 Düzey Üzerinden Analiz", III. Uluslararası Hitit Güvenlik Çalışmaları Kongresi.
- Farhat, B. (2024). "Saudi Arabia Ramps up Regional Diplomacy to Avert Iran-Israel War", <https://www.al-monitor.com/originals/2024/04/saudi-arabia-ramps-regional-diplomacy-avert-iran-israel-war>, (Erişim Tarihi: 25.09.2024).
- Gündüz, R. (2018). "Kral Selman Kaşıkçı Cinayetine Değinmeden İran'a Karşı Uluslararası Topluma Çağrı Yaptı", <https://tr.euronews.com/2018/11/19/kral-selman-kasikci-cinayetine-deginmeden-iran-a-karsi-uluslararasi-topluma-cagri-yapti>, (Erişim Tarihi: 08.08.2024).

- Haberler (2024). "Prens Selman'dan Filistinlilerin Yüreğini Yaralayan Çıkış: Umurumda Değil", <https://www.haberler.com/dunya/prens-selman-dan-filistinlilerin-yuregini-17872442-haberi/>, (Erişim Tarihi: 29.09.2024).
- Huaxia (2024). "Iran Says Ready to Expand Military Cooperation With Saudi Arabia", <https://english.news.cn/20240214/6b3abe244ca04ca7baa3af5fdd0f064a/c.html>, (Erişim Tarihi: 17.09.2024).
- Ilishev, I. (2016). "The Iran-Saudi Arabia Conflict and its Impact on the Organization of Islamic Cooperation", <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-iran-saudi-arabia-conflict-and-its-impact-the-organization-islamic-co>, (Erişim Tarihi: 25.09.2024).
- Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs (2024a). "Iran Saudi FMs Hold Phone Conversation Talk Gaza Zionist Crimes", <https://en.mfa.ir/portal/newsview/752204>, (Erişim Tarihi: 25.11.2024).
- Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs (2024b). Iran FM Meets Saudi Counterpart in Riyadh", <https://en.mfa.ir/portal/newsview/754683>, (Erişim Tarihi: 25.11.2024).
- Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs (2024c). "Iranian FM Discusses Regional Stability, Bilateral Ties With Saudi Crown Prince in Riyadh", <https://en.mfa.ir/portal/newsview/754695>, (Erişim Tarihi: 25.11.2024).
- Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs (2024d). "Iran Saudi FMs Hold Phone Call Talk Regional Developments", <https://en.mfa.ir/portal/newsview/755756>, (Erişim Tarihi: 25.11.2024).
- İnat K., Kurt V., Yeğin, A., Gürler, R. ve Özdemir, Ö., (2016). "İran-Suudi Arabistan Rekabetinin Bölgesel Yansımaları", SETA Analiz, Sayı: 148, ss. 1-32.
- Jane, M. (2017). "İran'ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi", ANKASAM, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 264-314.
- Jash, A. (2023). "Saudi-Iran Deal: A Test Case of China's Role as an International Mediators", <https://gjia.georgetown.edu/2023/06/23/saudi-iran-deal-a-test-case-of-chinas-role-as-an-international-mediator/>, (Erişim Tarihi: 17.09.2024).
- Karadağ, S. (2021). "İran ve İsrail'in Transkafkasya Politikaları: Azerbaycan'ın Rolü", Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 52-73.
- Keskin, Y. (2023). "Ortadoğu'da Bölgesel Güvenliğin Geleceği Açısından İran-Suudi Arabistan Normalleşmesi", (Ed. R. Yılmaz ve C. Çiçekçi), Tekirdağ Namık Kemal University Faculty of Economics and Administrative Sciences International Symposium on International Relations Proceedings (ss. 13-17), Tekirdağ.
- Koç, M. (2018). "Nükleer Anlaşma Çöktü, Sırada Ne Var?", <https://iramcenter.org/nukleer-anlasma-coktu-sirada-ne-var-1143>, (Erişim Tarihi: 01.09.2024).
- Konukçu, Y. (2018). "İran'ın Bölgesel Güvenlik Stratejisi: Bir Güç Döngüsünün Değerlendirilmesi", Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, ss. 74-91.

- Kökçan, S. (2024). "Suudi Arabistan İsrail'in Normalleşme Hayallerini Suya Düşürdü", <https://www.trthaber.com/haber/dunya/suudi-arabistan-israilin-normallesme-hayallerini-suya-dusurdu-879492.html>, (Erişim Tarihi: 02.10.2024).
- Küçük, B. (2020). "Suudi Kral Selman bin Abdülaziz, BM'de İran'ı Hedef Aldı: Kaos, Aşırılık ve Mezhepcilik Üretiyor", <https://tr.euronews.com/2020/09/23/suudi-kral-selman-bin-abdulaziz-bm-de-iran-hedef-ald-kaos-as-r-l-k-ve-mezhepcilik-uretiyor>, (Erişim Tarihi: 08.08.2024).
- Mehdi, S. (2023). "İran ve Suudi Arabistan Yakınlaşmanın Bir Parçası Olarak İkili Ticareti Yeniden Başlatı", <https://www.aa.com.tr/en/economy/iran-saudi-arabia-resume-bilateral-trade-as-part-of-rapprochement-/2881481>, (Erişim Tarihi: 16.09.2024).
- Nouri, M. A. ve Azimi, S. (2023). "Why Iran-Saudi Reconciliation May be Shaky", <https://www.stimson.org/2023/why-iran-saudi-reconciliation-may-be-shaky/>, (Erişim Tarihi: 24.09.2024).
- NTV (2023a). "İran ve Suudi Arabistan Arasında Kritik Görüşme", [https://www.ntv.com.tr/dunya/iran-ve-suudi-arabistan-arasindakritik-gorusme,yin\[dAvgrEGUXAWxV_QISQ](https://www.ntv.com.tr/dunya/iran-ve-suudi-arabistan-arasindakritik-gorusme,yin[dAvgrEGUXAWxV_QISQ), (Erişim Tarihi: 08.06.2024).
- NTV (2023b). "İran'dan Suudi Arabistan'a 7 Yıl Aradan Sonra En Üst Düzey Ziyaret", https://www.ntv.com.tr/dunya/irandan-suudi-arabistana-7-yil-aradan-sonra-en-ust-duzey-ziyaret,zKdNS6Qp4kqBHFGRCXmk_g, (Erişim Tarihi: 06.08.2024).
- NTV (2023c). "İran ile Suudi Arabistan'ın İlişki Kurması Arap Ülkelerini Memnun Etti", <https://www.ntv.com.tr/dunya/iran-ile-suudi-arabistanin-iliski-kurmasi-arap-ulkelerini-memnun-etti,ZVfi6P-1QE-qikWXFIwbA>, (Erişim Tarihi: 06.08.2024).
- NTV (2024d). "Çin, Rusya ve İran'dan Umman Körfezi'nde Ortak Deniz Tatbikatı", <https://www.ntv.com.tr/dunya/cin-rusya-ve-irandan-umman-korfezinde-ortak-deniz-tatbikati,3IV7tXXHBUSwkp9SDLc8dw>, (Erişim Tarihi: 06.08.2024).
- NTV (2024e). "İran'da 9 Yıl Aradan Sonra Umre Seferleri Yeniden Başladı", https://www.ntv.com.tr/dunya/iranda-9-yil-aradan-sonraumre-seferleri-yeniden-basladi,mRjx4jL6AUyAWPUOsfRGQ#google_vignette, (Erişim Tarihi: 06.08.2024).
- Omar, M. (2018). "Suudi Arabistan-İran İlişkileri Bağlamında Ortadoğu'nun Güncel Sorunları", ANKASAM, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 203-243.
- Ottoway, D. (2024). "Saudi Iranian Relations Restored But Remain Tense", <https://www.wilsoncenter.org/article/saudi-iranian-relations-restored-remain-tense>, (Erişim Tarihi: 25.09.2024).
- Özev, M. (2016). "İran-Suudi Arabistan İlişkileri 1932-2014", İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 66, ss. 83-104.
- Öztürk, S. (2019). "Son Dönem İsrail-Körfez Ülkeleri Yakınlaşması", ORSAM, Cilt: 85, ss. 1-10.
- Pekar, Ç. (2023). "Suudi Arabistan'ın Nükleer Enerji Programı: ABD-Suudi Arabistan Nükleer İşbirliği Müzakerelerindeki Zorluklar ve Endişeler", Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 50, ss. 1206-1226.
- Perliger, A. (2024). "America's Iran Policy is A Failure-Piecemeal Deterrence And Sanctions Can Go Only So Far", <https://theconversation.com/americas-iran-policy-is-a>

[failure-piecemeal-deterrence-and-sanctions-can-go-only-so-far-236633](#), (Erişim Tarihi: 04.09.2024).

Rakipoğlu, M. ve Kurt, M. (2019). "Suudi Arabistan-İsrail Örtülü İttifakını Anlamlandırmak", Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 101-132.

Samar, K. (2018). "Muhammed bin Salman: Hitler, Ali Hamaney'den Daha İyi", <https://tr.euronews.com/2018/04/03/muhammed-bin-salman-hitler-ali-hamaney-den-daha-iyi>, (Erişim Tarihi: 08.08.2024).

Sarı, İ. (2023). "İran-Suudi Arabistan Anlaşmasının Ortadoğu'ya Etkileri: Yeni Bir Bölgesel Normalleşme Dalgası mı?", ORSAM, Cilt: 322, ss. 1-24.

Saudi Arabia Ministry of Foreign Affairs (2024a). "His Highness the Foreign Minister Receives a Phone Call From The Iranian Foreign Minister", <https://www.mofa.gov.sa/en/ministry/news/Pages/His-Highness-the-Foreign-Minister-receives-a-phone-call-from-the-Iranian-Foreign-Minister.aspx>, (Erişim Tarihi: 28.11.2024).

Saudi Arabia Ministry of Foreign Affairs (2024b). "His Highness Foreign Minister HH Prince Faisal bin Ferhan met with US Secretary of State Antony Blinken on the Sidelines of the G20 Foreign Ministers' Meeting", <https://www.mofa.gov.sa/en/ministry/news/Pages/-His-Highness-Foreign-Minister-HH-Prince-Faisal-bin-Farhan-met-with-U.S.-Secretary-of-State-Antony-Blinken-on-the-sideline.aspx>, (Erişim Tarihi: 28.11.2024).

Saudi Arabia Ministry of Foreign Affairs (2024c). "Minister of Foreign Affairs His Highness Prince Faisal bin Ferhan bin Abdullah receives a phone call from the United States Secretary of State, Antony Blinken", <https://www.mofa.gov.sa/en/ministry/news/Pages/Minister-of-Foreign-Affairs-His-Highness-Prince-Faisal-bin-Farhan-bin-Abdullah-receives-a-phone-call-from-the-United-States.aspx>, (Erişim Tarihi: 28.11.2024).

Shokri, U. (2024). "Saudi Iranian Relations Remain Cool Despite Renewed Diplomatic Ties", <https://www.iranintl.com/en/202403187814>, (Erişim Tarihi: 25.09.2024).

Tebri, A. (2016). "The Oil War Between Iran and Saudi Arabia", <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/oil-war-between-iran-and-saudi-arabia>, (Erişim Tarihi: 24.09.2024).

Tehran Times (2023), "Iran, Saudi Arabia Discuss Military Cooperation", <https://www.tehrantimes.com/news/492027/Iran-Saudi-Arabia-discuss-military-cooperation>, (Erişim Tarihi: 24.09.2024).

Telci, İ. (2018). "Ağırlaştırılmış Ekonomik Yaptırımlar: Trump İran'dan Ne İstiyor?", SETA Perspektif, Cilt: 208, ss. 1-6.

Tossi, S. ve Vaez, A. (2024). "Out of the Shadows: The Implications of Iran's Recent Duel With Israel", <https://www.armscontrol.org/act/2024-06/features/out-shadows-implications-irans-recent-duel-israel>, (Erişim Tarihi: 04.09.2024).

TR Euronews (2018b). "Suudi Veliaht Prensinden İsrail Açılımı", <https://tr.euronews.com/2018/04/03/suudi-veliaht-prensinden-israil-acil-m>, (Erişim Tarihi: 08.08.2024).

- TR Euronews (2019c). “İran, Çin ve Rusya 4 Gün Sürecek Ortak Askeri Tatbikata Başlıyor”, <https://tr.euronews.com/2019/12/25/iran-cin-ve-rusya-4-gun-surecek-ortak-askeri-tatbikata-basliyor>, (Erişim Tarihi: 08.08.2024).
- TR Euronews (2020d), “İran’dan, BAE ve Bahreyn’in İsrail ile Normalleşme Anlaşması Yorum: Trump’ın Sirkinde Oynadılar”, <https://tr.euronews.com/2020/09/15/iran-dan-bae-ve-bahreyn-in-israil-ile-normallesme-anlasmas-yorumu-trump-n-sirkinde-oynad-l>, (Erişim Tarihi: 08.08.2024).
- TR Euronews (2020e). “Pompeo, Suudi Arabistan’ı İsrail’le İlişkilerini Normalleştirmeye Davet Etti”, <https://tr.euronews.com/2020/10/14/pompeo-suudi-arabistan-israil-le-iliskilerini-normallestirmeye-davet-etti>, (Erişim Tarihi: 08.08.2024).
- TR Euronews (2021f). “Rusya, İran ve Çin Basra Körfezinde Ortak Tatbikat Planlıyor”, <https://tr.euronews.com/2021/08/23/rusya-iran-ve-cin-basra-korfezi-nde-ortak-tatbikat-planl-yor>, (Erişim Tarihi: 07.08.2024).
- TR Euronews (2022g). “Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı: İran Nükleer Silah Edinirse Tüm Bahisler Kapanır”, <https://tr.euronews.com/2022/12/11/suudi-arabistan-disisleri-bakani-iran-nukleer-silah-edinirse-tum-bahisler-kapanir>, (Erişim Tarihi: 05.08.2024).
- TR Euronews (2023h). “İran Dışişleri Bakanı, Suudi Veliht Prens bin Selman’la Görüştü”, <https://tr.euronews.com/2023/08/18/iran-disisleri-bakani-suudi-veliaht-prens-bin-selmanla-gorustu>, (Erişim Tarihi: 07.08.2024).
- TR Euronews (2023ı). “Suudi Arabistan Heyeti, Yemen’de Husi Yetkililerle Barış Konusunu Görüştü”, <https://tr.euronews.com/2023/04/10/suudi-arabistan-heyeti-yemende-husi-yetkililerle-baris-konusunu-gorustu>, (Erişim Tarihi: 07.08.2024).
- TR Euronews (2024k). “Rusya, İran ve Çin Umman Körfezi’nde Savaş Gemileriyle Ortak Tatbikata Başlıyor”, <https://tr.euronews.com/2024/03/11/rusya-iran-ve-cin-umman-korfezinde-savas-gemileriyle-ortak-tatbikata-basliyor>, (Erişim Tarihi: 07.08.2024).
- TR Euronews (2015a). “İran Nükleer Anlaşmayı Onayladı”, <https://tr.euronews.com/2015/10/14/iran-nukleer-anlasmayi-onayladi>, (Erişim Tarihi: 08.08.2024).
- TR Euronews (2023j). “Suudi Arabistan ile İran’ın Çin’in Arabuluculuğunda Anlaşması ABD’de Nasıl yorumlandı”, <https://tr.euronews.com/2023/03/13/suudi-arabistan-ve-iranin-cinin-arabuluculugunda-anlasmasi-abdde-nasil-yorumlandi>, (Erişim Tarihi: 07.08.2024).
- TRT Haber (2021a). “Suudi Arabistan, İran’ın Nükleer Tesislerinin Denetlenmesi İçin Çağrı Yaptı”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/suudi-arabistan-iranin-nukleer-tesislerinin-denetlenmesi-icin-cagri-yapti-590168.html>, (Erişim Tarihi: 05.08.2024).
- TRT Haber (2021b). “Suudi Arabistan ve Umman’dan İran’a Karşı İş Birliği Anlaşması”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/suudi-arabistan-ve-ummandan-irana-karsi-is-birligi-anlasmasi-595238.html>, (Erişim Tarihi: 05.08.2024).
- TRT Haber (2022c). “Rusya Yaptırımlara Rağmen İran ile İşbirliğini Güçlendireceğiz”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/rusya-yaptirimlara-ragmen-iran-ile-is-birligini-guclendirecegiz-668312.html>, (Erişim Tarihi: 05.08.2024).

- TRT Haber (2022d). “Suudi Arabistan’dan İran’a Çağrı: Güven İnşa Edici Adımlar Atın”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/suudi-arabistandan-irana-cagri-guven-insa-edici-adimlar-atin-716416.html>, (Erişim Tarihi: 05.08.2024).
- TRT Haber (2022e). “İran, ABD’nin Nükleer Anlaşma Görüşlerine Yanıtını İletti”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-abdnin-nukleer-anlasma-goruslerine-yanitini-iletti-705817.html>, (Erişim Tarihi: 05.08.2024).
- TRT Haber (2023f). “İran, Rusya ve Çin Ortak Deniz Kuvvetleri Tatbikatı Başladı”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/iran-rusya-ve-cin-ortak-deniz-kuvvetleri-tatbikati-basladi-753184.html>, (Erişim Tarihi: 05.08.2024).
- TRT Haber (2023g). “İran’dan Suudi Arabistan’a 7 Yıl Aradan Sonra En Üst Düzey Ziyaret”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/irandan-suudi-arabistana-7-yil-aradan-sonra-en-ust-duzey-ziyaret-789058.html>, (Erişim Tarihi: 05.08.2024).
- Turak, N. (2023). “Things Will Just Have to be Accepted as Tense: Saudi-Iran Relations Have a Long Way to Go Despite Rapprochement Efforts”, <https://www.cnbc.com/2023/06/21/saudi-iran-ties-have-a-long-way-to-go-despite-rapprochement-efforts.html>, (Erişim Tarihi: 24.09.2024).
- Turan, K. (2008). “İran Nükleer Krizinde Bıçak Sırtında Siyaset”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 7, ss. 39-55.
- White, P. ve Clarly, M. (2024). “Auburn University Experts Say World War III Unlikely After Israel’s Attack on Iranian Consulate”, <https://wire.auburn.edu/content/ocm/2024/04/110842-israel-iran-ea.php>, (Erişim Tarihi: 04.09.2024).
- Yılmaz, C. (2011). “İran ve Suudi Arabistan’ın Bitmeyen Bölgesel Rekabeti”, Ortadoğu Analiz, Cilt: 3, Sayı: 26, ss. 53-62.

Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması / Contribution Rates and Conflicts of Interest

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Yazar Katkıları	Bu çalışma tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.	Author Contributions	This study was prepared with a single author.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0